

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2017

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Altmış beşinci buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks:(99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Qərarları5

II hissə

“Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş dəyərlərin müdafiəsi sahəsində müasir nəzəri və praktik yanaşmalar”95

III hissə

Tədbirlər, Görüşlər, Səfərlər128

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin
44-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair**

20 aprel 2015-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Elməddin Hüseynovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri - Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Xəyalə Cəmilovanın, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin İnzibati qanunvericilik sektorunun müdiri Fuad Məmmədovun,

ekspert - Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses və kommertiya hüququ kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Afət Mirzəyevanın,

mütəxəssislər - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Zakir Quliyevin, Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Hüquq baş idarəsinin rəisi Samirə Musayevanın iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 44-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra - Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - İnzibati-Prosessual Məcəllə) 44-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, iddiaçı “Halal” Mənzil Tikinti Kooperativi (bundan sonra - “Halal” MTK) 2 sayılı Ərazi Vergilər Departamentinə qarşı iddia ərizəsi ilə Sumqayıt İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinə müraciət edərək, “Halal” MTK-nın vergi borcunun silinməsi barədə qərar qəbul edilməsini və müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbiri kimi onun bank hesablarına sərəncam qoyulmasının vergi orqanlarına qadağan edilməsi barədə qərardad çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Sumqayıt İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin 11 iyul 2014-cü il tarixli qərardadı ilə iddiaçının ərizəsi təmin edilərək, “Halal” MTK-nın bank hesablarına sərəncamların qoyulması vergi orqanlarına qadağan edilmişdir.

2 sayılı Ərazi Vergilər Departamenti tərəfindən vəsatət verilərək həmin qərardadın dəyişdirilməsi və Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 16.1.11-2-ci maddəsinin tələblərinin yerinə yetirilməsi öhdəliyinin iddiaçının üzərinə qoyulması barədə qərardad qəbul olunması xahiş edilmişdir.

Sumqayıt İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin 29 sentyabr 2014-cü il tarixli qərardadı ilə 2 sayılı Ərazi Vergilər Departamentinin vəsatəti təmin edilməmişdir.

2 sayılı Ərazi Vergilər Departamenti həmin qərardaddan apellyasiya şikayəti verərək, onun ləğv olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə həmçinin göstərilir ki, İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.1-ci maddəsinə əsasən iddia ilə bağlı işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmə, bunun üçün kifayət qədər əsaslar olduğu hallarda istənilən zaman xidməti vəzifəsinə görə müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərardadı dəyişdirə və ya ləğv edə bilər.

Həmin Məcəllənin 44.2-ci maddəsinə əsasən məhkəmə icraatının hər bir iştirakçısı şəraitin dəyişməsi ilə bağlı müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərardadın dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi haqqında vəsatət qaldıra bilər.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi hesab edir ki, məhkəmə təcrübəsində qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması məqsədi ilə İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.2-ci maddəsinin “şəraitin dəyişməsi ilə bağlı”

müddəasının, həmin Məcəllənin 44.1-ci maddəsinin “bunun üçün kifayət qədər əsaslar olduğu hallarda” müddəasının və 44.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qərardaddan şikayət verilməsinin mümkünlüyünün həmin Məcəllənin 83.1-ci və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - Konstitusiya) 25, 60-cı maddələrinin tələbləri baxımından şərh edilməsinə ehtiyac vardır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd olunmasını vacib hesab edir.

İnzibati ədliyyənin əsas məqsədlərindən biri dövlət idarəçiliyi sahəsində insanın subyektiv hüquqlarının müdafiəsidir. İnzibati sahədə subyektiv hüquqlar, bir qayda olaraq, şəxsin hüquqi norma ilə müəyyən edilmiş çərçivədə davranış azadlığını, müəyyən sosial təzminatlardan istifadə etmək imkanını, müəyyən hərəkətləri etmək və digərlərindən müəyyən hərəkətlərin edilməsini tələb etmək səlahiyyətlərini, hüquqlarının müdafiəsi üçün inzibati orqanlara və məhkəmələrə müraciət etmək hüququnu əhatə edir.

İnzibati sahədə şəxsin subyektiv hüquqları mütləq şəkildə hakimiyyət institutu ilə münasibətlə səciyyələnir. Bir tərəfdən, hakimiyyət səlahiyyətlərinin daşıyıcısının üzərinə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi vəzifəsi qoyulur, digər tərəfdən isə şəxsin hüquq və azadlıqları pozulduğu təqdirdə o, icra hakimiyyəti və ya məhkəmə orqanlarına şikayət etmək hüququnu realizə edir. Məhz bu baxımdan, inzibati hüquq münasibətləri ilə bağlı mübahisələrin məhkəmələrdə baxılması və həll edilməsinin prosessual prinsipləri və qaydaları İnzibati-Prosessual Məcəllənin normaları ilə müəyyən edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələnin şərh edilməsi üçün İnzibati-Prosessual Məcəllənin məhkəmə qaydasında tətbiq edilən müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirlərindən bəhs edən normalarının ətraflı açıqlanmasını zəruri hesab edir.

İnzibati-Prosessual Məcəllənin VII fəslində yer alan və məhkəmə qaydasında tətbiq edilən müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirləri institutu, ilk növbədə, iddiaçının hüquqi müdafiə vasitələrindən daha effektiv istifadə etməsini təmin etməyə yönəlmişdir.

İnzibati-Prosessual Məcəllənin 40.1-ci maddəsinə əsasən maraqlı şəxs inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə və ya iddianın təmin edilməsinə (iddiaçının hüquqlarının qorunmasına) yönəlmiş digər təminat tədbirlərinin görülməsi (bundan sonra - müvəqqəti xarakterli müdafiə) barədə məhkəməyə ərizə ilə müraciət edə bilər.

Qeyd olunan maddənin məzmunundan göründüyü kimi, qanunverici müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbiri anlayışı ilə inzibati aktın icrasının dayandırılmasını və iddianın təmin edilməsinə yönəlmiş digər təminat tədbirlərini nəzərdə tutmuşdur.

Məhkəmələr tərəfindən maraqlı şəxsin inzibati aktın icrasının dayandırılması və ya iddianın təmin edilməsinə yönəlmiş digər təminat tədbirlərinin görülməsi barədə ərizəsinə baxılması insan hüquq və azadlıqlarının qısa müddətdə pozulmasının qarşısının alınması üçün inzibati icraatın mühüm hüquqi institutlarından biridir. Müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirinin seçilməsində məqsəd gələcəkdə iddianın təmin ediləcəyi təqdirdə çıxarılmış qərarın icrasını çətinləşdirə biləcək və bərpası mümkün olmayan və ya əhəmiyyətli ziyan hesabına mümkün olan nəticələrin qarşısını əvvəlcədən almaqdır.

Müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə ərizə məhkəmədə iddia qaldırılanadək və ya iddia ilə eyni vaxtda, yaxud məhkəmə icraatının gedişində verilə bilər. Məhkəmə müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbiri qismində cavabdehin üzərinə müəyyən hərəkətləri etmək və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinmək və ya müəyyən hərəkətlərə dözmək barədə vəzifə qoya bilər (İnzibati-Prosessual Məcəllənin 40.2 və 40.3-cü maddələri).

İnzibati-Prosessual Məcəllənin 41-ci maddəsi inzibati aktın icrasının dayandırılması məsələsini tənzimləyir. Həmin maddəyə əsasən inzibati aktın mübahisələndirilməsinə dair iddianın qaldırılması həmin aktın icrasını dayandırmır. İşin faktiki və hüquqi hallarının ilkin araşdırılması nəticəsində iddianın böyük ehtimalla uğurlu olacağı qənaətinə gəldiyi hallarda məhkəmə, iddiaçının vəsatəti əsasında inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə qərardad qəbul edə bilər. İddianın uğurluluq ehtimalının aydın olmadığı hallarda, məhkəmə ziddiyyətli maraqların hərtərəfli qiymətləndirilməsindən sonra qərardad qəbul etməlidir. Məhkəmə həmçinin inzibati aktın icrasının müəyyən şərtlərlə dayandırılması barədə də qərardad qəbul edə bilər. Məhkəmə, inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizə ilə bağlı qərar qəbul edilənədək, cavabdehin üzərinə inzibati aktın icrasına yönəlmiş hərəkətləri etməkdən çəkinməyə dair öhdəlik qoya bilər. İnzibati aktın icrası, müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə müvafiq qərardad qəbul edildiyi hallarda, iddia ilə bağlı iş mahiyyəti üzrə baxılıb qurtaranadək dayandırılır.

İnzibati-Prosessual Məcəllənin 41.5-ci maddəsində isə qeyd olunur ki, inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizənin təmin edilməməsi haqqında məhkəmə qərardadından şikayət verilə bilər.

İnzibati-Prosessual Məcəllənin qeyd olunan normasında yalnız inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizənin təmin edilməməsi haqqında qərardaddan şikayət verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Lakin belə ərizələrin təmin edilməsi hallarında digər tərəfin apellyasiya şikayəti vermək hüququnun olub-olmaması barədə həmin normalarda heç bir müddəa mövcud deyildir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbiri haqqında qərardaddan apellyasiya şikayət verilməsi məsələsinə dair aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyada ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsas prinsipləri kimi işlərə qərəzsiz, ədalətlə, tərəflərin hüquq bərabərliyinə, faktlara əsasən və qanuna müvafiq baxılması (127-ci maddənin II hissəsi), məhkəmə icraatının çəkişmə prinsipi əsasında həyata keçirilməsi (127-ci maddənin VII hissəsi) təsbit olunmuşdur.

İnzibati-Prosessual Məcəllənin 11-ci maddəsinə əsasən inzibati məhkəmə icraatı hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi prinsipi əsasında həyata keçirilir. Məhkəmə inzibati prosesin gedişində proses iştirakçılarından hər birinə öz mövqeyini ifadə etmək, prosessual hüquqlarını və vəzifələrini həyata keçirmək üçün tam və bərabər imkanlar yaratmağa borcludur.

İnzibati məhkəmə prosesində bərabərliyin təmin edilməsi tərəflərdən hər birinə öz mövqeyini tam ifadə etmək üçün hakim tərəfindən bərabər imkanların yaradılmasında ifadə olunur. Bu xüsusilə vəsatətlərin, izah və şərhlərin, şikayətlərin verilməsində, sübutların təqdim edilməsində və s. özünü biruzə verir. Qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik prinsipi habelə, hər bir inzibati iş eyni qaydada, eyni prosessual formada, prosesdə iştirak edən şəxslər üçün eyni təminatlarla baxılmasını təmin edir. Bununla da işin nəticələrində maraqlı olan şəxslərin qanuni tələblərinin bərabər ödənilməsinə nail olunur, tərəflərə məhkəmə qarşısında öz mənafələrini qorumaq üçün bərabər imkanlar yaradılır.

Bununla yanaşı İnzibati-Prosessual Məcəllənin 15.1-ci maddəsinə əsasən inzibati məhkəmə icraatı çəkişmə (kontradiktor icraat) prinsipi əsasında həyata keçirilir. İnzibati prosesdə çəkişmə prinsipi tərəflərin mübahisəli bir prosesdə iştirakını və prosesin ikitərəfli olmasını ifadə edir.

Qeyd olunduğu kimi, İnzibati-Prosessual Məcəllənin 41.5-ci maddəsində inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizənin təmin edilməməsi haqqında qərardaddan şikayət verilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Lakin belə ərizələr təmin edildikdə, digər tərəfin şikayət vermək hüququ imperativ qaydada istisna edilməmişdir.

Eyni zamanda, qanunverici müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərarladın dəyişdirilməsini və ya ləğv edilməsini işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmənin səlahiyyətinə aid etmişdir. Belə ki, Məcəllənin 44.1-ci maddəsinə əsasən iddia ilə bağlı işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmə, bunun üçün kifayət qədər əsaslar olduğu hallarda istənilən zaman xidməti vəzifəsinə görə müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərarladını dəyişdirə və ya ləğv edə bilər.

Qeyd olunan maddədən görünür ki, qanunverici müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərarladın dəyişdirilməsini və ya ləğv edilməsini işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmənin xidməti vəzifəsinə aid etmişdir. Habelə, qanunverici müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə inzibati aktın icrasının dayandırılması ilə bağlı işlərə baxarkən məhkəmələrə geniş səlahiyyətlər vermişdir. Bu ilk növbədə, işə baxan məhkəmənin iddia üzrə mübahisəni araşdırmadan, öz ehtimalı əsasında gələcəkdə iddianın uğurlu olması qənaətinə gəlməsində təzahür edir.

Bununla yanaşı İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.2-ci maddəsinə görə müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərarladın ləğv edilməsi üçün vəsatətin verilməsi hüququna inzibati prosesin hər bir iştirakçısı malikdir. Belə ki, həmin maddəyə əsasən məhkəmə icraatının hər bir iştirakçısı şəraitin dəyişməsi ilə bağlı müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərarladın dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi haqqında vəsatət qaldıra bilər.

Göründüyü kimi, qanunverici məhkəmə qaydasında tətbiq edilən müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərarladın dəyişdirilməsinin 2 qaydasını müəyyən etmişdir.

Birincisi, inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizənin təmin edilməməsi haqqında qərarladın dəyişdirilməsi (İnzibati-Prosessual Məcəllənin 41.5-ci maddəsi);

İkincisi, şəraitin dəyişməsi ilə bağlı qərarladın dəyişdirilməsi (İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.2-ci maddəsi).

İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.2-ci maddəsinin məzmunundan göründüyü kimi, şəraitin dəyişməsi ilə bağlı müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərarladın dəyişdirilməsi barədə qərardaddan apellyasiya şikayəti verilməsi nəzərdə tutulmasa da, bu, imperativ qaydada istisna edilməmişdir.

İnzibati-Prosessual Məcəllənin 81.1-ci maddəsinə görə inzibati-iqtisadi məhkəmələr tərəfindən qəbul olunmuş qərarlardan və ya qərarlad-

lardan, bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, şikayət verilə bilər. İnzibati məhkəmə icraatının iştirakçıları (tərəflər və məhkəmə icraatına cəlb olunmuş üçüncü şəxslər) yalnız onların tələblərinin təmin olunmadığı hallarda şikayət vermək hüququna malikdirlər.

Bununla yanaşı, İnzibati-Prosessual Məcəllənin 83.3-cü maddəsində müstəqil qaydada şikayət verilməsi qadağan olunmuş qərardadların siyahısı tam olaraq göstərilmişdir. Həmin maddədə müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərardad qeyd edilməmişdir. Bununla belə, bu normaya əsasən müstəqil mübahisələndirilməsi qadağan edilməyən məhkəmə qərardadlarından apellyasiya şikayəti verilməsi mümkün sayılmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “M.Məmmədovun şikayəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 55-ci maddəsinin bəzi müddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 29 aprel tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, İnzibati-Prosessual Məcəllənin 81.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş əsas qaydaya müvafiq olaraq qanunla ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, qərardadlardan şikayət verilməsi mümkündür.

Beləliklə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, Konstitusiyada təsbit olunmuş ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsas prinsiplərini, inzibati məhkəmə icraatının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi və çəkişmə prinsiplərini, İnzibati-Prosessual Məcəllənin 81 və 83-cü maddələrini nəzərə alaraq, həmin Məcəllənin 41.5-ci maddəsində göstərilən inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizə üzrə qəbul edilən qərardaddan və həmin Məcəllənin 44.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan şəraitin dəyişməsi ilə bağlı müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qəbul edilən qərardaddan məhkəmə icraatının hər bir iştirakçısının apellyasiya şikayəti vermək hüququ istisna olunmamalıdır.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciətində qaldırılan İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.2-ci maddəsinin “şəraitin dəyişməsi ilə bağlı” müddəasının, həmin Məcəllənin 44.1-ci maddəsinin “bunun üçün kifayət qədər əsaslar olduğu hallarda” müddəasının şərh edilməsi məsələsinə dair Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Qeyd edilməlidir ki, qanunverici məhkəmə tərəfindən müvəqqəti xarakterli müdafiənin tətbiqi əsaslarını İnzibati-Prosessual Məcəllənin 43-cü maddəsində dəqiq müəyyən etmişdir. Həmin maddəyə əsasən məhkəmə tərəfindən müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərardadın

qəbul edilməsi üçün aşağıdakılar əsas sayılır: mövcud vəziyyətin dəyişəcəyi təqdirdə ərizəçinin (iddiaçının) hüquqlarının qorunmasının (təmin və ya bərpa edilməsinin) mümkün olmayacağı və ya xeyli dərəcədə çətinləşəcəyi səbəbindən ilkin təcili tənziqləmənin zəruri olması; ilkin məhkəmə araşdırması zamanı ərizəçinin maddi tələbinin mövcud olması ehtimalının müəyyən edilməsi.

Göründüyü kimi, iş mahiyyəti üzrə baxan məhkəmə müvəqqəti xarakterli müdafiə haqqında qərardadını şəraitin dəyişməsi ilə əlaqədar kifayət qədər əsaslar olduğu halda dəyişdirməyə haqlıdır. Məhkəmə həmin qərardadın dəyişdirilməsi ilə əlaqədar vəsatətə baxarkən İnzibati-Prosessual Məcəllənin 43.1.1 və 43.1.2-ci maddələrində müəyyən olunan əsasları nəzərə alaraq, mövcud vəziyyətin dəyişəcəyi təqdirdə ərizəçinin hüquqlarına hansı dərəcədə ziyan dəyəcəyini qiymətləndirməlidir.

Eyni zamanda, məhkəmə şəraitin dəyişməsinin baş verməsini işin faktiki hallarının araşdırılması və qiymətləndirilməsi nəticəsində müəyyən edə bilər. Müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərardaddan şəraitin dəyişməsi ilə əlaqədar inzibati icraat iştirakçılarının vəsatətinə baxarkən məhkəmə, müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirinin seçilməsi üçün əsas olan halların dəyişməsinə, aradan qalxmasına səbəb olmuş halları və sübutları dəqiq qiymətləndirməlidir.

Hüquq nəzəriyyəsində şəraitin dəyişməsi dedikdə, müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirinin seçilməsi üçün əsas olan halların dəyişməsi, aradan qalxması və ya həmin hallara əlavə sənədlər və ya ekspertin rəyi əsasında yenidən qiymət verilməsi və s. başa düşülür.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- İnzibati-Prosessual Məcəllənin 41.5-ci maddəsində göstərilən inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizə üzrə qəbul edilən qərardaddan məhkəmə icraatının hər bir iştirakçısının apellyasiya şikayəti vermək hüququ istisna edilməməlidir;

- İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan şəraitin dəyişməsi ilə bağlı müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərardadın dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi haqqında qəbul edilən qərardaddan məhkəmə icraatının hər bir iştirakçısı apellyasiya şikayəti vermək hüququna malikdir;

- İnzibati-Prosessual Məcəllənin 44.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan “şəraitin dəyişməsi” müddəası müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirinin seçilməsi üçün əsas olan halların dəyişməsinə, aradan qalxmasını və ya

həmin hallara əlavə sənədlər və ya ekspertin rəyi əsasında yenidən qiymət verilməsini və s. halları ehtiva edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 41.5-ci maddəsində göstərilən inzibati aktın icrasının dayandırılması barədə ərizə üzrə qəbul edilən qərardaddan məhkəmə icraatının hər bir iştirakçısının apellyasiya şikayəti vermək hüququ istisna edilmir.

2. Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 44.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan şəraitin dəyişməsi ilə bağlı müvəqqəti xarakterli müdafiə barədə qərardadın dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi haqqında qəbul edilən qərardaddan məhkəmə icraatının hər bir iştirakçısı apellyasiya şikayəti vermək hüququna malikdir.

3. Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 44.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan “şəraitin dəyişməsi” müddəası müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirinin seçilməsi üçün əsas olan halların dəyişməsini, aradan qalxmasını və ya həmin hallara əlavə sənədlər və ya ekspertin rəyi əsasında yenidən qiymət verilməsini və s. halları ehtiva edir.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании некоторых положений статьи 44 Административно-
Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики**

20 апреля 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмайлова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

при участии секретаря суда Эльмадина Гусейнова,

представителей заинтересованных субъектов - судьи Сумгайытского апелляционного суда Хаялы Джамиловой, заведующего сектором административного законодательства отдела административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Фуада Мамедова,

эксперта - доцента кафедры "Гражданский процесс и коммерческое право" Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Афет Мирзоевой,

специалистов - судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Закира Гулиева, начальника главного юридического управления Министерства налогов Азербайджанской Республики Самиры Мусаевой,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства конституционное дело в связи с обращением Сумгайытского апелляционного суда о толковании некоторых положений статьи 44 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи К.Шафиева по делу, выступление представителей заинтересованных субъектов и специалистов, выслушав заключение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сумгайытский апелляционный суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее - Конституционный Суд) просил дать толкование некоторым положениям статьи 44 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики (далее - Административно-Процессуальный Кодекс).

В обращении указано, что истец - Жилищно-Строительный Кооператив "Халал" (далее - ЖСК "Халал"), обратившись в Сумгайытский административно-экономический суд с иском заявлением к Территориальному Налоговому Департаменту №2 просил принять решение о списании налогового долга ЖСК "Халал" и в качестве меры защиты временного характера, вынести определение о введении запрета налоговым органам на распоряжение его банковскими счетами.

Определением Сумгайытского административно-экономического суда от 11 июля 2014 года заявление истца было удовлетворено, налоговым органам запрещено распоряжаться банковскими счетами ЖСК "Халал".

Территориальное налоговое управление №2 подало ходатайство и просило изменить данное определение и вынести определение о наложении на истца обязательства по выполнению требований статьи 16.1.11-2 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики.

Определением Сумгайытского административно-экономического суда от 29 сентября 2014 года ходатайство Территориального Налогового Управления №2 не было удовлетворено.

Территориальное налоговое управление №2 подало апелляционную жалобу на данное определение и просило отменить его.

В обращении также указано, что на основании статьи 44.1 Административно-Процессуального Кодекса суд, рассматривающий дело по существу, при наличии достаточных оснований может в силу своего служебного положения изменить или отменить определение о защите временного характера.

На основании статьи 44.2 данного Кодекса каждый из участников судопроизводства может подать ходатайство об изменении или отмене определения о защите временного характера в связи с изменением ситуации.

Сумгайытский апелляционный суд считает, что в целях устранения неопределенности в судебной практике есть необходимость в толковании положения "в связи с изменением ситуации" статьи 44.2 Административно-Процессуального Кодекса, положения "при наличии достаточных оснований для этого" статьи 44.1 данного Кодекса и возможности подачи жалобы на определение, предусмотренное в статье 44.1 с точки зрения требований статьи 83.1 данного Кодекса и статей 25, 60 Конституции Азербайджанской Республики (далее - Конституция).

В связи с обращением Пленум Конституционного Суда считает важным отметить нижеследующее.

Одной из основных целей административной юстиции является защита субъективных прав в сфере государственного управления. Субъективные права в административной сфере, как правило, охватывает свободу поведения в рамках, установленных правовой нормой, возможность использования определенных социальных выплат, полномочия на осуществление определенных действий и требование осуществления определенных действий от других лиц, право обращаться в административные органы и суды для защиты своих прав.

Субъективные права лица в административной сфере в обязательном порядке характеризуются отношением с институтом власти. С одной стороны на носителя властных полномочий возлагается обязанность по обеспечению прав и свобод человека и гражданина, с другой - при нарушении прав и свобод лица оно реализует право подачи жалобы в органы исполнительной власти или судебные органы. Именно в этом контексте процессуальные принципы и правила рассмотрения и решения в судах споров, связанных с административно-правовыми отношениями устанавливаются нормами Административно-Процессуального Кодекса.

Для толкования поставленного в обращении вопроса Пленум Конституционного Суда, считает необходимым подробно раскрыть нормы Административно-Процессуального Кодекса, отражающие в себе меры защиты временного характера, применяемые в судебном порядке.

Отраженный в главе VII Административно-Процессуального Кодекса и применяемый в судебном порядке институт мер защиты временного характера в первую очередь направлен на обеспечение более эффективного использования истцом средств правовой защиты.

На основании статьи 40.1 Административно-Процессуального Кодекса заинтересованное лицо может обратиться в суд с заявлением о приостановлении исполнения административного акта либо о принятии других мер обеспечения (далее - защита временного характера), направленных на обеспечение иска (охрану прав истца).

Как видно из содержания указанной статьи, под понятием меры защиты временного характера законодатель предусматривает приостановление исполнения административного акта и иные меры обеспечения, направленные на удовлетворение иска.

Рассмотрение судами заявления заинтересованного лица о приостановлении исполнения административного акта или принятии иных мер обеспечения, направленных на удовлетворение иска, является одним из важных правовых институтов административно-производства для предотвращения кратковременного нарушения прав и свобод человека. Цель избрания меры защиты временного характера заключается в предотвращении последствий, которые могут осложнять исполнение вынесенного решения в случае удовлетворения иска, восстановление которых не представляется возможным или возможно ценой значительного ущерба.

Заявление о защите временного характера может быть подано до подачи иска или одновременно с иском, либо в ходе судебного производства. Суд в качестве меры защиты временного характера может наложить на ответчика обязанность совершить определенные действия или воздержаться от совершения определенных действий, либо претерпеть определенные действия (статьи 40.2 и 40.3 Административно-Процессуального Кодекса).

Статья 41 Административно-Процессуального Кодекса регулирует вопрос приостановления исполнения административного акта. На основании данной статьи подача акта об оспаривании административного акта не приостанавливает исполнение данного акта. В случае, если в результате первичного исследования фактических и юридических обстоятельств дела суд придет к выводу о большой вероятности успешного разрешения иска, он может на основании

ходатайства истца вынести определение о приостановлении исполнения административного акта. В случае неясности успешности иска, суд выносит определение после всесторонней оценки противоречащих интересов. Суд также может вынести определение о приостановлении исполнения административного акта с определенными условиями. Суд до вынесения решения в связи с заявлением о приостановлении исполнения административного акта, может возложить на ответчика обязанность воздержаться от совершения действий, направленных на исполнение административного акта. В случае вынесения соответствующего определения о защите временного характера, исполнение административного акта приостанавливается до окончания рассмотрения связанного с иском дела по существу.

В статье 41.5 Административно-Процессуального Кодекса указано, что определение суда о необеспечении заявления о приостановлении исполнения административного акта может быть обжаловано.

В указанной норме Административно-Процессуального Кодекса предусмотрено лишь обжалование определения о необеспечении заявления о приостановлении исполнения административного акта. Однако, в случаях удовлетворения таких заявлений в данных нормах нет никаких положений о наличии или отсутствии права подачи апелляционной жалобы.

По вопросу подачи апелляционной жалобы на определение о мере защиты временного характера Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить нижеследующее.

В Конституции в качестве основных принципов осуществления правосудия закреплено рассмотрение дела беспристрастно, справедливо, соблюдая юридическое равноправие сторон, на основе фактов и в соответствии с законом (часть II статьи 127), осуществление судопроизводства на основе принципа состязательности (часть VII статьи 127).

На основании статьи 11 Административно-Процессуального Кодекса административное судопроизводство осуществляется на основе принципа равенства всех перед законом и судом. Суд в ходе административного процесса должен создавать полные и равные возможности для каждого участника процесса выражать свою позицию, осуществлять свои процессуальные права и обязанности.

Обеспечение равноправия в ходе административного судебного процесса выражается в создании судьей равных возможностей сторонам для полного выражения своей позиции. Это проявляется в особенности в подаче ходатайств, разъяснений и толкований, жалоб, предъявлении доказательств и пр. Принцип равенства перед законом и судом также обеспечивает рассмотрение каждого административного дела в одном и том же порядке, в одной процессуальной форме с одинаковыми гарантиями для лиц, участвующих в процессе. Тем самым обеспечивается равное осуществление законных требований лиц, заинтересованных в результатах дела, сторонам создаются равные возможности для защиты своих интересов в суде.

Одновременно на основании статьи 15.1 Административно-Процессуального Кодекса административное судопроизводство осуществляется на основе принципа противоречия (контрадикторного производства). Принцип состязательности в административном процессе выражает участие сторон в спорном процессе и двусторонность процесса.

Как уже было отмечено, в статье 41.5 Административно-Процессуального Кодекса предусмотрено обжалование определения суда о необеспечении заявления о приостановлении исполнения административного акта. Однако при обеспечении таких заявлений не исключается в императивном порядке право другой стороны на подачу жалобы.

В то же время законодатель отнес изменение или отмену определения о защите временного характера к полномочиям суда, рассматривающего дело по существу. Так, на основании статьи 44.1 Кодекса суд, рассматривающий дело по существу, при наличии достаточных оснований может в силу своего служебного положения изменить или отменить определение о защите временного характера.

Из указанной статьи видно, что законодатель отнес изменение или отмену определения о защите временного характера к служебным обязанностям суда, рассматривающего дело по существу. Кроме того, при рассмотрении дел в связи с приостановлением исполнения административного акта о защите временного характера законодатель дал судам широкие полномочия. Это в первую очередь, проявляется в том, что суд, рассматривающий дело, без разбира-

тельства спора по иску, на основании своего предложения приходит к выводу о дальнейшей успешности иска.

Наряду с этим, согласно статье 44.2 Административно-Процессуального Кодекса каждый из участников административного процесса может подать ходатайство об изменении или отмене определения о защите временного характера в связи с изменением ситуации. Так на основании данной статьи каждый участник судопроизводства может подать ходатайство об изменении или отмене определения о защите временного характера в связи с изменением ситуации.

Как видно, законодатель установил 2 порядка изменения определения о защите временного характера, применяемых в судебном порядке.

Первое, изменение определения о неудовлетворении заявления о приостановлении исполнения административного акта (статья 41.5 Административно-Процессуального Кодекса);

Второе, изменение определения в связи с изменением ситуации (статья 44.2 Административно-Процессуального Кодекса).

Из содержания статьи 44.2 Административно-Процессуального Кодекса видно, что хотя подача апелляционной жалобы на определение об изменении определения о защите временного характера в связи с изменением ситуации не предусмотрена, тем не менее это не исключается в императивном порядке.

Согласно статье 81.1 Административно-Процессуального Кодекса решения и определения, вынесенные судами по делам об административных и экономических спорах, могут быть обжалованы, за исключением предусмотренных настоящим Кодексом случаев. Участники административного судопроизводства (стороны и третьи лица, привлеченные в судопроизводство) вправе подавать жалобу только в случае необеспечения их требований.

Вместе с тем, в статье 83.3 Административно-Процессуального Кодекса полностью приводится перечень определений, которые не могут быть обжалованы в самостоятельном порядке. В данной статье не отмечено определение о защите временного характера. Вместе с тем, на основании данной нормы подача апелляционной жалобы на судебные определения, которые могут быть оспорены в самостоятельном порядке, должна признаваться возможной.

В Постановлении Пленума Конституционного Суда от 29 апреля 2014 года "О проверке соответствия некоторых положений

статьи 55 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики части I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики на основании жалобы М.Мамедова" указано, что если в соответствии основного правила, установленного в статье 81.1 Административно-Процессуального Кодекса, законом не предусмотрено иного правила, возможно обжалование определений.

Таким образом, Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить, что, принимая во внимание закрепленные в Конституции основные принципы осуществления правосудия, принципы равенства перед законом и судом и состязательности в ходе административного судопроизводства, статьи 81 и 83 Административно-Процессуального Кодекса, не должно исключаться право подачи каждым участником судопроизводства апелляционной жалобы на определение, принятое по заявлению о приостановлении исполнения административного акта, указанного в статье 41.5 данного Кодекса и определение о защите временного характера, принятое в связи с изменением ситуации, предусмотренной в статье 44.2 данного Кодекса.

Относительно поставленного в обращении Сумгайытского апелляционного суда вопроса о толковании положения "в связи с изменением ситуации" статьи 44.2 Административно-Процессуального Кодекса положения "при наличии достаточных оснований" статьи 44.1 данного Кодекса Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующие.

Следует отметить, что в статье 43 Административно-Процессуального Кодекса законодатель четко установил основания для применения судом защиты временного характера. Согласно данной статье основанием для вынесения судом определения о защите временного характера является: наличие необходимости первичного срочного урегулирования ввиду того, что изменение существующего положения сделает невозможным либо затруднит защиту (обеспечение или восстановление) прав заявителя (истца); определение во время первичного судебного рассмотрения вероятности наличия материального требования заявителя.

Как видно, суд, рассматривающий дело по существу при наличии достаточных оснований вправе изменить определение о защите временного характера в связи с изменением ситуации. Суд при рассмотрении ходатайства в связи с изменением данного определе-

ния, принимая во внимание основания, установленные в статьях 43.1.1 и 43.1.2 Административно-Процессуального Кодекса, должен оценить в какой степени правам заявителя будет нанесен ущерб при изменении существующего положения.

В то же время суд в результате исследования и оценки фактических обстоятельств дела может установить изменение ситуации. Суд, рассматривающий ходатайство участников административного производства на определение о защите временного характера в связи с изменением ситуации, должен четко оценить обстоятельства и законодательства, являющиеся причиной изменения, устранения обстоятельств, ставших основанием для избрания меры защиты временного характера.

В теории права под словами "изменение ситуации" понимается изменение, устранение обстоятельств, явившихся основанием для избрания меры защиты временного характера и повторная оценка данных обстоятельств на основании дополнительных документов или заключения эксперта и пр.

Принимая во внимание вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

-не следует исключать право подачи каждым участником судопроизводства апелляционной жалобы на определение, принятое по заявлению о приостановлении исполнения административного акта, указанного в статье 41.5 Административно-Процессуального Кодекса;

-каждый участник судопроизводства вправе подать апелляционную жалобу на определение об изменении или отмене определения о защите временного характера, принятое в связи с изменением ситуации, предусмотренной в статье 44.2 Административно-Процессуального Кодекса;

-положение "изменение ситуации", предусмотренное в статье 44.2 Административно-Процессуального Кодекса, включает изменение, устранение обстоятельств, являющихся основанием для избрания меры защиты временного характера либо повторную оценку данных обстоятельств на основании дополнительных документов или заключения эксперта и пр.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Не следует исключать право подачи каждым участником судопроизводства апелляционной жалобы на определение, принятое по заявлению о приостановлении исполнения административного акта, указанного в статье 41.5 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики.

2. Каждый участник судопроизводства вправе подать апелляционную жалобу на определение об изменении или отмене определения о защите временного характера, принятое в связи с изменением ситуации, предусмотренной в статье 44.2 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики.

3. Положение "изменение ситуации", предусмотренное в статье 44.2 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики включает изменение, устранение обстоятельств, являющихся основанием для избрания меры защиты временного характера либо повторную оценку данных обстоятельств на основании дополнительных документов или заключения эксперта и пр.

4. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

5. Постановление опубликовать в газетах "Азербайджан", "Республика", "Халг газети", "Бакинский рабочий" и в "Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики".

6. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması və həmin maddələrin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair

14 may 2015-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Teymur Ocaqverdovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri - Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun, Göyçay rayon Məhkəməsinin hakimi Elxan Babayevin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini Rövşən Muradovun,

ekspert - Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Azad Talıbovun,

mütəxəssislər - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi İlqar Dəmirovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Mehti Əsədovun, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının baş direktoru Rəşad Orucovun və Hüquq departamentinin direktoru Rəna Məlikovanın iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI və VII hissələrinə müvafiq olaraq konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının İnsan

hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu və Göyçay rayon Məhkəməsinin həmin maddələrin bəzi müddələrinin şərh edilməsi ilə bağlı müraciəti əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra - Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra - Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra - Mülki Məcəllə) 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - Konstitusiya) 19-cu maddəsinin III hissəsinə, 149-cu maddəsinin III və VII hissələrinə, habelə “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Qanununun (bundan sonra - “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanunu) 25-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər” və həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməlidirsə, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləşdirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir” müddəaları Azərbaycan Respublikasının ərazisində manatdan başqa pul vahidlərinin ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsinin qadağan edilməsi ilə bağlı Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil edir.

Bundan başqa, sorğuverənin fikrincə, Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “yenidən hesablama ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti üzrə aparılır” müddəası Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinin tələblərinə uyğun olmamaqla fiziki və hüquqi şəxslərin maddi durumuna, sosial rifah halına mənfi təsir edir.

Sorğuverən həmçinin hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “yenidən hesablama ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti üzrə aparılır” müddəası ilə Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsinin

“öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxta uyğun məzənnə üzrə yerinə yetirməlidir” müddəası arasında daxili uzlaşmanın olmaması, eyni məsələ ilə bağlı fərqli mövqeyin ortaya çıxmasına səbəb olur. Bu isə “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanununun 25.1-ci maddəsinin “normativ hüquqi aktlar daxilən uzlaşdırılmalı, məntiqli qurulmalı və normayaratma texnikasına uyğun olmalıdır” müddəası ilə ziddiyyət təşkil edir.

Eyni zamanda, Göyçay rayon Məhkəməsi icraatında olan mülki iş üzrə tətbiq edilməli olan Mülki Məcəllənin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin şərh edilməsinin zəruri olması qənaətinə gələrək Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsindən fərqli olaraq, həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsində tərəflərdən birinin xarici fiziki və ya hüquqi şəxs olduğu halda pul öhdəliyinin xarici valyutada müəyyənləşdirilməsi birbaşa göstərilmədiyindən, təcrübədə maddi hüquq normalarının tətbiqində çətinliklər yaranır.

Bundan başqa müraciətdənin fikrincə, Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsinin “ödəniş müddəti çatanadək” müddəasının kredit müqaviləsi üzrə aylıq faizin ödənilməsi günü, yaxud kredit müqaviləsi üzrə borcun ödənilməsi müddəti ehtiva etməsi, “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” dedikdə, aylıq faizlərin ödənilməsi günü, yaxud kredit müqaviləsinin bağlanıldığı və ya kredit məbləğinin verildiyi günün başa düşülməsi, həmçinin pul vahidinin dəyərinin (məzənnənin) dəyişməsi ilə valyuta dəyişməsinin nədən ibarət olması kontekstində şərh edilməsinə ehtiyac vardır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 17-ci maddəsinin I hissəsinə uyğun olaraq sorğu və müraciət eyni predmetə aid olduğundan bir icraatda birləşdirilmişdir.

Sorğu və müraciətlə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Konstitusiya əsas norma və prinsipləri müəyyən etməklə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edir. Bu norma və prinsiplər isə digər qanunvericilik aktlarında inkişaf etdirilir.

Bununla əlaqədar olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu və müraciətdə qaldırılan məsələlərə dair Konstitusiyanın və qanunvericiliyin müvafiq müddələrinin təhlil edilməsinə zəruri hesab edir. Belə təhlil isə sorğu və müraciətdə qaldırılan məsələlərin ardıcılığı qaydasında aparılmalıdır.

İlk növbədə, kreditlərin xarici valyutada verilməsinin Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinə zidd olub-olmaması məsələsinə aydınlıq gətirilməlidir.

Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin I hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının pul vahidi manatdır. Həmin maddənin III hissəsinə görə Azərbaycan Respublikasının ərazisində manatdan başqa pul vahidlərinin ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsi qadağandır.

Bu normanın “pul vahidlərinin ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsi” müddəası pulun hansı hallarda ödəniş vasitəsi kimi çıxış etməsinin və ödəniş vasitəsinin hüquqi anlayışının müəyyən edilməsini tələb edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, pulun ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsi hallarına hər hansı malın, işin, xidmətin və s. müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması aid olunur.

Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbi də ölkə ərazisində manatdan başqa digər pul vahidlərinin məhz ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsini qadağan edir. Bununla belə, Konstitusiyanın həmin tələbi fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən xarici valyutanın sərbəst istifadə edilməsini, həmçinin xarici valyutada bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsini istisna etmir. Əksinə, mülki dövriyyə iştirakçıları arasında əmanət və borc münasibətlərində xarici valyutadan istifadə edilməsinə məhdudiyət qoyulması Konstitusiya ilə mülkiyyət hüququna verilmiş təminatla ziddiyyət yaratmış olardı.

Belə ki, Konstitusiyanın mülkiyyət hüquqlarını təsbit edən 29-cu maddəsinin III hissəsinə görə, hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir.

Konstitusiyanın tələblərinə əsaslanaraq valyuta, bank və mülki qanunvericilik kredit və əmanət üzrə münasibətlərin obyektini kimi xarici valyutanın dövriyyəsinə nəinki istisna edir, əksinə onun mülkiyyətçilərinin hüquqlarının müdafiəsinə təminat verir.

Belə ki, “Valyuta tənzihi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinin 3-cü bəndinin “a” yarım bəndində xarici valyutanın anlayışı verilərək göstərilmişdir ki, müvafiq xarici dövlətin və ya dövlətlər qrupunun ərazisində tədavüldə olan və qanuni ödəniş vasitəsi sayılan, eləcə də tədavüldən çıxarılmış və ya çıxarılan, lakin həmin ərazidə tədavüldə olan pul nişanlarına dəyişdirilə bilən banknotlar, xəzinə biletləri və sikkələr şəklində pul nişanları xarici valyutadır.

Həmin Qanunun 1-ci maddəsinin 3-cü bəndinin “b” yarım bəndində isə göstərilmişdir ki, xarici valyuta anlayışına xarici dövlətlərin pul va-

hidlərində, beynəlxalq pul və hesablaşma vahidlərində hesablarda olan vəsaitlər də daxildir.

Qanunun 1-ci maddəsinin 4-cü bəndinin “a” və “b” yarımbəndlərində “valyuta sərvətləri”nə xarici valyuta və xarici valyutada qiymətli kağızlar da aid edilmişdir.

Qeyd edilən Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında valyuta sərvətləri həm rezidentlərin, həm də qeyri-rezidentlərin mülkiyyətində ola bilər. Onlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, valyuta sərvətləri ilə hər hansı əqdlər bağlamaq və əməliyyatlar aparmaq hüququna malikdirlər. Azərbaycan Respublikasında digər mülkiyyət obyektləri ilə yanaşı, valyuta sərvətləri üzərində mülkiyyət hüququ da dövlət tərəfindən müdafiə olunur.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra - “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanun) 2.1.1-ci maddəsinə görə əmanət - hesablanmış faizlər də daxil olmaqla bankın milli və xarici valyutada qəbul etdiyi və müvafiq qanunvericiliyə və ya müqaviləyə əsasən geri ödəməli olduğu pul vəsaitləridir.

Həmin Qanunun 27.1-ci maddəsində isə nəzərdə tutulmuşdur ki, xarici valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya əmanətlərin valyutasında ödənilir.

“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda (bundan sonra - “Banklar haqqında” Qanun) “pul” anlayışı xarici valyutanı da ehtiva edir. Belə ki, həmin Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən bank krediti - bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq qaytarılmaq, müəyyən müddətə (müddətin uzadılması hüququ ilə) və faizlər (komisiyon haqlar) ödənilmək şərti ilə, təminatla və ya təminatsız müəyyən məbləğdə borc verilən pul vəsaitidir.

Göründüyü kimi, yuxarıda göstərilən qanunlarda istifadə olunan “pul” və “valyuta” terminləri milli valyuta ilə yanaşı, həm də xarici valyutanı nəzərdə tutur.

Mülki qanunvericilik də “pul” termini ilə tək cə milli valyutanı deyil, həmçinin xarici valyutanı da ehtiva edir.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 4-cü maddəsi əmlak və qeyri-əmlak dəyəri olan, qanunvericiliklə mülki dövriyyədən çıxarılmamış maddi və ya qeyri-maddi nemətləri mülki hüquq münasibətlərinin obyektini kimi tanıyır.

Mülki Məcəllənin 135.1-ci maddəsinə əsasən bu Məcəlləyə uyğun olaraq yalnız fiziki obyektlər əşya sayılırlar. Pullar və qiymətli kağızlar da əşyadır.

Həmin pullar mülki hüquq münasibətlərinin obyektini qismində sərbəst surətdə özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər.

Belə ki, əşyaların mülki dövriyyəsinə bəhs edən Mülki Məcəllənin 136.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, əşyalar dövriyyədən çıxarılmayıbsa və ya onların dövriyyəsi məhdudlaşdırılmayıbsa, universal hüquq varisliyi qaydasında (vərəsəlik, hüquqi şəxsin yenidən təşkili) və ya başqa üsulla əşyalar sərbəst surətdə özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər.

Mülki Məcəllənin 136-cı maddəsində əşyaların mülki hüquq münasibətlərinin obyektini olmaq qabiliyyəti müəyyən edilmişdir.

Həmin maddədə əşyalar üç qrupa ayrılmışdır:

- mülki dövriyyədən çıxarılmamış əşyalar;
- mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış əşyalar;
- mülki dövriyyədən çıxarılmış əşyalar.

Mülki Məcəllənin 136.2-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, mülki dövriyyədə olmasına yol verilməyən əşyalar (mülki dövriyyədən çıxarılmış əşyalar) qanunvericilikdə birbaşa göstərilməlidir.

Mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış əşyalar “Mülki dövriyyənin müəyyən iştirakçılara mənsub ola bilən və dövriyyədə olmasına xüsusi icazə əsasında yol verilən (mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış) əşyaların siyahısı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə, mülki dövriyyədən çıxarılmış əşyalar isə “Mülki dövriyyədə olmasına yol verilməyən (mülki dövriyyədən çıxarılmış) əşyaların siyahısı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmişlər.

Hər iki Qanunda xarici valyutanın Azərbaycan Respublikasının ərazisində dövriyyəsinə məhdudlaşdırılma qoyulmamışdır. Bu isə bir daha təsdiq edir ki, Azərbaycan Respublikasının ərazisində xarici valyuta ödəniş vasitəsi rolunda çıxış etmədiyi hallarda özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər.

Mülki Məcəllənin 739.1-ci maddəsinə əsasən borc müqaviləsinə görə, iştirakçılardan biri (borc verən) pula və ya digər əvəz edilən əşyalara mülkiyyət hüququnu digər iştirakçıya (borc alan) keçirməyi öhdəsinə götürür, digər iştirakçı (borc alan) isə aldıklarını müvafiq olaraq pul və ya eyni keyfiyyətdə və miqdarda olan eyni növlü əşyalar şəklində borc verənə qaytarmağı öhdəsinə götürür.

Məcəllənin 739.2-ci maddəsinə görə isə borc müqaviləsinin predmeti hər hansı pul məbləği olduqda, o, kredit müqaviləsi adlandırılır.

Mülki Məcəllənin 944.1-ci maddəsində deyilir ki, bank əmanəti (depozit) müqaviləsinə görə bir tərəf (bank) başqa tərəfdən (əmanətçidən) və ya başqa tərəf (əmanətçi) üçün daxil olmuş pul məbləğini (əmanəti) qəbul edərək müqavilədə nəzərdə tutulmuş şərtlərlə və qaydada əmanət məbləğini əmanətçiyə qaytarmağı və onun üçün faizlər ödəməyi öhdəsinə götürür..

Qeyd edildiyi kimi “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 2.1.1 və 27.1-ci maddələrinin mənasına görə, qorunan əmanətə hesablanmış faizlər də daxil olmaqla, bankın milli və xarici valyutada qəbul etdiyi və müvafiq qanunvericiliyə və ya müqaviləyə əsasən geri ödəməli olduğu pul vəsaitləri aiddir və sığorta hadisəsi halında xarici valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya əmanətin valyutasında ödənilir.

Qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən müddələrinin mənasından göründüyü kimi, kredit və əmanət müqaviləsi üzrə verilmiş pul kredit verənin (əmanətçinin) mülkiyyətində olan istənilən valyutada ola bilər və müqavilənin predmetini təşkil etməklə qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bank qanunvericiliyinə əsasən bank, kreditləri faizlə verir, yəni əmanət münasibətlərində olduğu kimi kredit məbləği də faiz şəklində müvafiq artımla qaytarılmalıdır. Təbii ki, əmanətlər üzrə ödənilən faizlər kimi, kredit üzrə faizlər də adətən əsas borc məbləğinin valyutasında müəyyən edilir, çünki bank qanunvericiliyinə əsasən banklar valyuta risklərini tənzimləyərkən aktiv və öhdəliklər üzrə ödənilən faizləri açıq valyuta mövqelərinin hesablanmasına daxil edirlər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən müddələrinə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlir ki:

- Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin “ödəniş vasitəsi” müddəası görülmüş iş, göstərilmiş xidmət, satılmış mal və s. müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması hallarını nəzərdə tutur;

- manat ödəniş vasitəsi ilə yanaşı, fiziki obyekt kimi əşya hesab edilir (Mülki Məcəllənin 135.1-ci maddəsi);

- xarici valyuta həmçinin əşya olmaqla, sərbəst surətdə özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər (Mülki Məcəllənin 135.1 və 136.1-ci maddələri);

- kredit və ya əmanət müqavilələri üzrə təqdim edilmiş pul (manat və ya xarici valyuta) müqavilənin predmetini təşkil etməklə, ödəniş vasitə-

si kimi deyil, qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir (Mülki Məcəllənin 739.1-ci maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, bu nəticələr baxımından Mülki Məcəllənin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin mahiyyətinə də qiymət verilməlidir.

Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinə əsasən pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir. Əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilirlər.

Bu maddə təhlil olunarkən nəzərə alınmalıdır ki, kredit müqaviləsi pul öhdəliyinin əmələ gəlməsinin əsaslarından biridir. Pul öhdəliyi alqı-satqı, icarə, podrat, xidmət və digər müqavilələr əsasında da əmələ gələ bilər. Həmin müqavilələr üzrə pul ödəniş vasitəsi kimi çıxış edir və onları tənzimləyən Mülki Məcəllənin normalarında söhbət pulun məhz ödənilməsindən gedir.

Alqı-satqı, icarə, podrat və s. pul öhdəliklərindən fərqli olaraq, kredit və ya əmanət müqavilələri üzrə təqdim edilmiş pul (manat və ya xarici valyuta) ödəniş vasitəsi kimi deyil, qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir. Başqa sözlə kredit müqaviləsində pul nə verildiyi, nə də qaytarıldığı zaman ödəniş vasitəsi funksiyasını yerinə yetirmir, mülkiyyət kimi verilir və mülkiyyət kimi geri qaytarılır.

Belə nəticə həmçinin bank qanunvericiliyinin tələblərindən də irəli gəlir.

Belə ki, “Banklar haqqında” Qanunun 1-ci maddəsində də müəyyən olunur ki, banklar kreditləri öz adından və öz hesabına verirlər.

Beləliklə, borcun predmeti kimi məhz pul özü çıxış edir və onun ödəniş vasitəsi kimi istifadəsi anlamına gətirilməsini düzgün hesab etməz.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir” müddəası əqdin predmetini pulun özü təşkil etdiyi hallara şamil olunmur və bu maddə Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsində təsbit olunmuş Azərbaycan Respublikasının ərazisində ödəniş vasitəsi kimi yalnız manatın işlədilməsi müddəasını inkişaf etdirir.

Bu baxımdan, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin ikinci cümləsində “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilirlər” müddəası ölkə ərazisində ödəniş vasitəsi kimi xarici valyutanın istifadəsini deyil, tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hü-

quqi şəxs olduqda, müqavilənin qiymətini (dəyərini) xarici valyutada müəyyənləşdirmək hüququnu təsbit edir.

Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin birinci cümləsinə görə əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməlidirsə, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləşdirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir.

Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin ikinci cümləsindən fərqli olaraq, Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin birinci cümləsində xarici valyutada olan pul öhdəliyinin tərəflərindən birinin xarici fiziki və ya hüquqi şəxs olması müəyyənləşdirilməmişdir. Həmçinin bu maddə müəyyən edir ki, xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməlidirsə və ödənişin xarici valyutada aparılması müqavilədə nəzərdə tutulmursa, o, manatla ödənilir və yenidən hesablama ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti ilə aparılır. Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsindən çıxış edərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu norma əqdin predmeti kimi yalnız pulun özü çıxış etdiyi hallara şamil olunur.

Qeyd edilməlidir ki, oxşar qayda xarici dövlətlərin qanunvericiliyində də mövcuddur.

Belə ki, Rusiya Federasiyasının Mülki Məcəlləsinin 317-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən pul öhdəliklərində öhdəliyin xarici valyuta və ya şərti maliyyə vahidində (ekü, “xüsusi borclanma hüquqları” və s.) müəyyən olunmuş məbləğə ekvivalent məbləğdə rublla ödənilməsi nəzərdə tutula bilər. Bu halda, rublla ödənilməli olan məbləğ müvafiq valyutanın və ya şərti pul vahidlərinin ödəniş gününə mövcud olan rəsmi məzənnəsi əsasında müəyyən edilir, bu şərtlə ki, digər məzənnə, yaxud onun müəyyənləşdirilməsinin digər tarixi qanunda və ya tərəflərin razılaşmasında təsbit edilməsin.

Xarici ölkələrin mülki qanunvericiliyində pul öhdəliyi üzrə ödənişin icrası dispozitiv hüquq kimi müəyyən olunmuşdur. Belə ki, tərəflər arasında hər hansı bir razılıq yoxdursa, borclu müqavilə əsasında həyata keçirməli olduğu ödənişi, ödənişin icra ediləcəyi yerin milli valyutasında ödəyə bilər.

“Beynəlxalq kommertiya müqavilələrinin prinsipləri haqqında” sənədin (UNİDROİT Prinsipləri) 6.1.10-cu maddəsində qeyd olunur ki, pul öhdəliyi ilə bağlı müqavilələrdə tərəflər ödənişin hansı valyuta vasitəsi ilə icra edəcəklərini göstərmədiyi təqdirdə, ödəniş, ödənişin icra olunaçağı yerin milli valyutasında həyata keçirilməlidir.

Həmçinin, “Avropa müqavilə hüququnun Prinsipləri haqqında” sənədin 7:108-ci maddəsi müəyyən edir ki, tərəflər pul öhdəliyinin icrasını is-

tənilən valyutada razılaşıra bilərlər. Lakin tərəflər arasında belə razılıq olmadığı halda, pul öhdəliyində göstərilmiş xarici valyuta məbləği ödənişin icra olunacağı yerin milli valyutasında ödəniş gününün məzənnəsi ilə həyata keçirilə bilər.

Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin ikinci cümləsi də məhz yuxarıda göstərilən yanaşmaya tam uyğundur.

Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsinə əsasən əgər ödəniş müddəti çatanadək pul vahidinin dəyəri (məzənnə) artmış və ya azalmışsa və ya valyuta dəyişmişsə, borclu ödənişi, əgər bu Məcəllədə və ya müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxta uyğun məzənnə üzrə yerinə yetirilməlidir. Valyuta dəyişdikdə, mübadilə münasibətlərinin əsasını valyutanın dəyişdiyi gün həmin pul vahidləri arasında mövcud olmuş məzənnə təşkil etməlidir.

Maddənin mətnindən görüldüyü kimi, bu maddə iki halı tənzimləyir:

1. pul vahidinin (məzənnənin) dəyərinin artması və ya azalması;
2. valyutanın dəyişməsi.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, hər iki hal manatda olan pul öhdəliklərinə aiddir. Belə ki, Konstitusiyaya görə Azərbaycan Respublikasının pul vahidi manatdır. Digər tərəfdən, Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsi xarici valyutada olan pul öhdəliyinin manatla icrası zamanı öhdəliyin icrasının ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti ilə aparılmasını birmənalı müəyyən edir.

Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsi isə o halları tənzimləyir ki, manatda olan hər hansı müqavilə üzrə pul öhdəliyinin icrası anına məzənnə dəyişikliyi baş verir və bunun nəticəsində manatın dəyəri xarici valyutaya nisbətdə artır və ya azalır. Tərəflər arasında müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmadıqda, borclu yalnız öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxta müəyyənləşdirilmiş müqavilə qiymətini ödəyir. Yəni məzənnə dəyişikliyi nəticəsində manatın dəyəri azalarsa, kreditör borcludan müqavilə üzrə artıq məbləğin ödənilməsinə tələb edə bilməz və ya əksinə, dəyəri artarsa, borclu manatda daha az məbləğin ödənilməsinə iddia edə bilməz.

Həmin maddənin “ödəniş müddəti çatanadək” və “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” müddəaları isə Mülki Məcəllənin 386.1, 427.3 və 445-ci maddələrinin tələbləri baxımından şərh edilməlidir.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 386.1-ci maddəsinə görə öhdəliyin zərər vurulması, əsassız varlanma və ya bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş digər əsaslar nəticəsində əmələ gəlməsi halları istisna olmaqla, öhdəliyin əmələ gəlməsi üçün onun iştirakçıları arasında müqavilə olmalıdır. Bu belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, tərəflər arasında müqavilələrdən

irəli gələn öhdəliklər, yəni “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” müqavilənin bağlanması vaxtı ilə üst-üstə düşür.

Mülki Məcəllənin 427.3-cü maddəsində göstərilir ki, əgər öhdəlik onun icrası gününü və ya icra edilməli olduğu vaxt dövrünü nəzərdə tutursa və ya müəyyənləşdirməyə imkan verirsə, öhdəlik həmin gün və ya bu cür dövr ərzində istənilən an icra edilməlidir. Göründüyü kimi, öhdəliklər üzrə “ödəniş müddəti çatanadək” müddəası öhdəliyin müqavilədə müəyyən edilmiş icra vaxtının çatmasını nəzərdə tutur. Öhdəliyin icra vaxtı borclu tərəfindən gecikdirilərsə, Mülki Məcəllənin 445-ci maddəsinə müvafiq qaydada kreditor zərərin ödənilməsini tələb edə bilər.

Pul vahidinin dəyişməsi dedikdə, ölkənin pul vahidinin digər valyuta ilə fiziki əvəz edilməsi başa düşülür (məsələn, Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərin milli valyutası avro ilə əvəz olunur). Ölkənin valyutası digər valyuta ilə əvəz edildikdə, ödəniş yeni valyuta ilə mübadilə əməliyyatının aparıldığı məzənnə əsasında aparılmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumuna təqdim olunmuş sənədlərdən göründüyü kimi, xarici valyutada olan kreditlər üzrə borcların ödənilməsi zamanı borcalanların maliyyə yükünün müqavilədə nəzərdə tutulmuş ödəniş qrafikindən çox fərqlənməməsi üçün banklar tərəfindən aylıq ödənişlərin əvvəlki səviyyədə aparılmasına imkan verən restrukturizasiya tədbirləri həyata keçirilir və bununla da borcalanların borc yükünün bir hissəsi banklar tərəfindən qarşılır.

Bununla belə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əhalinin maraqlarını nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müddətinin uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və digər güzəştli şərtlərin tətbiqi üzrə tədbirlərin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsini məqsədmüvafiq hesab edir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki:

- Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər” və həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməldirsə, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləşdirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir” müddəaları Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil etmir;

- Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin “ödəniş vasitəsi” müddəası görülmüş iş, göstərilmiş xidmət, satılmış mal və s. müqabilin-

də ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması hallarını nəzərdə tutur;

- Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir” müddəası kredit (borc) müqavilələri üzrə pul öhdəliklərinin predmetini xarici valyuta da təşkil edə bildiyindən, həmin öhdəliklərdən irəli gələn münasibətlərə şamil olunmur;

- Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, kredit (borc) müqaviləsi üzrə əsas borc və faizlər kredit müqaviləsində şərtləşdirildiyi hallarda müqavilədə nəzərdə tutulan valyutada ödənilir. Müqavilədə belə şərt olmadıqda, borclu kredit üzrə əsas borcu və faizləri ödəniş yerində tətbiq olunan məzənnə əsasında manatla ödəmək hüququna malikdir;

- Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsi manatla olan pul öhdəliklərinə şamil olunur və bu zaman həmin maddənin “ödəniş müddəti çatanadək” müddəası müqavilədə öhdəliyin müəyyən edildiyi icra müddətini, müqavilədən irəli gələn “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” müddəası isə müqavilənin bağlandığı vaxtı nəzərdə tutur;

- əhalinin maraqlarını nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müddətinin uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və digər güzəştli şərtlərin tətbiqi üzrə tədbirlərin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsi məqsədamüvafiq hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI və VII hissələrini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1-ci maddəsinin “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər” və həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilmədirsə, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləndirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir” müddəaları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin III hissəsinin “ödəniş vasitəsi” müddəası görülmüş iş, göstərilmiş xidmət, satılmış mal və s. müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması hallarını nəzərdə tutur.

3. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1-ci maddəsinin “pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir” müddəası kredit (borc) müqavilələri üzrə pul öhdəliklərinin predmetini xarici valyuta da təşkil edə bildiyindən, həmin öhdəliklərdən irəli gələn münasibətlərə şamil olunmur.

4. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, kredit (borc) müqaviləsi üzrə əsas borc və faizlər kredit müqaviləsində şərtləşdirildiyi hallarda müqavilədə nəzərdə tutulan valyutada ödənilir. Müqavilədə belə şərt olmadıqda, borclu kredit üzrə əsas borcu və faizləri ödəniş yerində tətbiq olunan məzənnə əsasında manatla ödəmək hüququna malikdir.

5. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.7-ci maddəsi manatla olan pul öhdəliklərinə şamil olunur və bu zaman həmin maddənin “ödəniş müddəti çatanadək” müddəası müqavilədə öhdəliyin müəyyən edildiyi icra müddətini, müqavilədən irəli gələn “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” müddəası isə müqavilənin bağlandığı vaxtı nəzərdə tutur.

6. Əhalinin maraqlarını nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müddətinin uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və digər güzəştli şərtlərin tətbiqi üzrə tədbirlərin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsi məqsədə müvafiq hesab edilsin.

7. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

8. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

9. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О проверке соответствия статей 439.1, 439.2 и 439.7
Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики
Конституции Азербайджанской Республики и
толковании некоторых положений данных статей**

14 мая 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Теймура Оджагвердова, представителей заинтересованных субъектов - заведующего научно-аналитическим сектором Апарата Уполномоченного по правам человека (Омбудсмана) Азербайджанской Республики Махира Мамедова, судьи Гейчайского районного суда Эльхана Бабаева, заместителя заведующего отделом экономического законодательства Апарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Ровшана Мурадова,

эксперта - доцента кафедры Гражданского права Юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Азада Талыбова,

специалистов - судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Ильгара Дамирова, судьи Бакинского апелляционного суда Мехти Асадова, генерального директора Центрального Банка Азербайджанской Республики Рашада Оруджева и директора юридического департамента Рены Меликовой,

в соответствии с частями VI и VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, рассмотрел в открытом судебном

заседании, в порядке конституционного производства конституционное дело, на основании запроса Уполномоченного по Правам человека (Омбудсмана) Азербайджанской Республики о проверке соответствия статей 439.1, 439.2 и 439.7 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики Конституции Азербайджанской Республики и обращения Гейчайского районного суда в связи с толкованием некоторых положений данных статей.

Заслушав доклад судьи Р.Гваладзе по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, заключение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Уполномоченный по Правам человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики (далее - Омбудсман) обратившись с запросом в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее - Конституционный Суд), просил проверить соответствие статей 439.1, 439.2 и 439.7 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики (далее - Гражданский Кодекс) на соответствие части III статьи 19, частям III и VII статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики (далее - Конституция), а также статье 25 Конституционного закона Азербайджанской Республики "О нормативно-правовых актах" (далее - Конституционный закон "О нормативно-правовых актах").

Запрос обоснован тем, что положение "если одной из сторон является иностранное физическое или юридическое лицо, стороны вправе определить денежное обязательство и в иностранной валюте, если это не запрещено законом" статьи 439.1 Гражданского Кодекса и положение "денежное обязательство в иностранной валюте, подлежащее погашению в Азербайджанской Республике, погашается в манатах, за исключением случаев, когда оговорена оплата в иностранной валюте" статьи 439.2 данного Кодекса, противоречат требованиям части III статьи 19 Конституции, о запрете использования в качестве средства оплаты на территории Азербайджанской Республики, других денежных единиц, помимо маната.

Кроме того, по мнению запросодателя, положение "пересчет производится по курсу места платежа на момент платежа" статьи 439.2 Гражданского Кодекса, не соответствуя части VII статьи 149

Конституции, отрицательно влияет на материальное положение и социальное состояние физических и юридических лиц.

Запросодатель также считает, что из-за отсутствия внутреннего согласования между положением "пересчет производится по курсу места платежа на момент платежа" статьи 439.2 Гражданского Кодекса и положением "оплата производится должником по курсу, соответствующему времени возникновения обязательства" статьи 439.7 Гражданского Кодекса, возникают различные мнения по одному и тому же вопросу. Это противоречит положению "нормативные правовые акты должны быть внутренне согласованы, логично построены и соответствовать технике нормотворчества" статьи 25.1 Конституционного закона "О нормативно-правовых актах".

В то же время, Гейчайский районный суд, придя к выводу о необходимости толкования статей 439.1, 439.2 и 439.7 Гражданского Кодекса, подлежащих к применению по находящемуся в его производстве гражданскому делу, обратился в Конституционный Суд.

В обращении говорится, что в отличие от статьи 439.1 Гражданского Кодекса, в статье 439.2 данного Кодекса, непосредственно не указано, что денежное обязательство устанавливается в иностранной валюте, если одной из сторон является иностранное физическое или юридическое лицо, что вызывает на практике трудности в применении норм материального права.

Кроме этого, по мнению обратившегося, есть необходимость в толковании, в контексте того, что положение "до наступления срока оплаты" статьи 439.7 Гражданского Кодекса включает день выплаты месячного процента по кредитному договору или срок погашения долга по кредитному договору, а под словами "время возникновения обязательства" понимается день выплаты месячных процентов, либо день заключения кредитного договора или предоставления кредитной суммы, а также того, в чем заключается изменение валюты при изменении стоимости денежной единицы (курса).

В соответствии с частью I статьи 17 Внутреннего Устава Конституционного Суда запрос и обращение относятся к одному и тому же предмету, поэтому объединены в одном производстве.

В связи с запросом и обращением Пленум Конституционного Суда отмечает, что Конституция, устанавливая основные нормы и принципы, составляет основу законодательной системы Азербайджана.

жанской Республики. Данные нормы и принципы развиваются в других законодательных актах.

В связи с этим, Пленум Конституционного Суда считает необходимым проанализировать соответствующие положения Конституции и законодательства по вопросам, поставленным в запросе и обращении. Такой анализ должен быть проведен в последовательности вопросов, поставленных в запросе и обращении.

В первую очередь, необходимо внести ясность в вопрос о том, противоречит ли выдача кредитов в иностранной валюте части III статьи 19 Конституции.

На основании части I статьи 19 Конституции, денежной единицей Азербайджанской Республики является манат. Согласно части III данной статьи, использование на территории Азербайджанской Республики в качестве средства оплаты, помимо маната, других денежных единиц запрещается.

Положение "использование денежных единиц в качестве средства оплаты" данной нормы, требует установления, в каких случаях деньги выступают в качестве средства оплаты и правового понятия средства оплаты.

Пленум Конституционного Суда считает, что к случаям использования денег в качестве средства оплаты относятся произведение оплаты за те или иные товары, работы, услуги и др., а также совершение обязательных платежей (налоги, социальное страхование и др.).

И, требование части III статьи 19 Конституции, запрещает использование, на территории Азербайджанской Республики, именно в качестве средства оплаты, других денежных единиц помимо маната. Наряду с этим, данное требование Конституции, не исключает свободного использования иностранной валюты физическими и юридическими лицами, а также осуществления банковских операций в иностранной валюте. Напротив, введение ограничений на использование иностранной валюты в отношениях вклада и долговых отношениях между участниками гражданского оборота, создало бы противоречия с представленной Конституцией гарантией права собственности.

Так, согласно части III статьи 29 Конституции, закрепляющей право собственности, у каждого в собственности могут находиться движимость и недвижимость. Право собственности включает в себя право собственника единолично или совместно с другими лицами владеть, пользоваться и распоряжаться имуществом.

Основываясь на требования Конституции валютное, банковское и гражданское законодательство не только не исключают оборота иностранной валюты как объекта по кредитам и сбережениям, напротив, гарантируют защиту прав её собственников.

Так, в подпункте "а" пункта 3 статьи 1 Закона Азербайджанской Республики "О валютном регулировании", дано понятие иностранной валюты и указано, что денежные знаки в виде банкнот, казначейских билетов и монет, находящиеся в обращении и считающиеся законным платежным средством на территории соответствующего иностранного государства или группы государств, а также изъятые или изымаемые из обращения, но подлежащие обмену на находящиеся в обращении на данной территории денежные знаки являются иностранной валютой.

А в подпункте "б" пункта 3 статьи 1 данного Закона указывается, что к понятию иностранная валюта также относятся средства на счетах в денежных единицах иностранных государств, в международных денежных или расчетных единицах.

В подпунктах "а" и "б" пункта 4 статьи 1 Закона к "валютным ценностям" также отнесены иностранная валюта и ценные бумаги в иностранной валюте.

Согласно статье 4 указанного Закона, валютные ценности в Азербайджанской Республике могут находиться в собственности, как резидентов, так и нерезидентов. Они в праве заключать любые сделки и проводить операции с валютными ценностями, за исключением случаев, предусмотренных законодательством Азербайджанской Республики. В Азербайджанской Республике право собственности на валютные ценности защищается государством ровно, как и на другие объекты собственности.

В соответствии со статьей 2.1.1 Закона Азербайджанской Республики "О страховании вкладов" (далее - Закон "О страховании вкладов"), вклад - это принятые банком в национальной и иностранной валюте денежные средства, включая начисленные проценты, которые он обязан выплатить обратно на основании соответствующего законодательства или договора.

В статье 27.1 данного Закона предусмотрено, что компенсация по вкладам в иностранной валюте выплачивается в валюте вкладов.

В Законе Азербайджанской Республики "О банках" (далее - Закон "О банках") под понятием "деньги" подразумевается также и иностранная валюта. Так, согласно статье 1 данного Закона, бан-

ковский кредит - денежное средство, выдаваемое в заем на определенную сумму под обеспечение или без обеспечения с условием возврата, на определенный срок (с правом продления срока) и уплатой процентов (комиссионных) в соответствии с заключенным договором.

Как видно, термины "деньги" и "валюта", применяемые в вышеуказанных законах, помимо национальной валюты, подразумевают также иностранную валюту.

Гражданское законодательство, также включает в термин "деньги", не только национальную, но также и иностранную валюту.

Так, статья 4 Гражданского Кодекса признает, в качестве объектов гражданских правоотношений, материальные или нематериальные блага, имеющие имущественную или неимущественную стоимость, не выведенные законодательством из гражданского оборота.

На основании статьи 135.1 Гражданского Кодекса, в соответствии с настоящим Кодексом вещью считаются только физические объекты. Вещью являются также деньги и ценные бумаги.

Данные деньги, в качестве объекта гражданских правоотношений, могут быть свободно отчуждены или перейти от одного лица к другому.

Так, в повествующей о гражданском обороте вещей статье 136.1 Гражданского Кодекса, предусмотрено, что вещи могут свободно отчуждаться или переходить от одного лица к другому в порядке универсального правопреемства (наследование, реорганизация юридического лица) либо иным способом, если они не изъяты из оборота или не ограничены в обороте.

Способность вещей становиться объектом гражданских правоотношений установлена в статье 136 Гражданского Кодекса.

В данной статье вещи разделены на три группы:

- вещи, не изъятые из гражданского оборота;
- вещи, гражданский оборот которых ограничен;
- вещи, изъятые из гражданского оборота.

В статье 136.2 Гражданского Кодекса определено, что вещи, не допускаемые в гражданский оборот (вещи, изъятые из гражданского оборота), должны быть прямо указаны в законодательстве.

Вещи, гражданский оборот которых ограничен, определены Законом Азербайджанской Республики "О перечне вещей, которые могут принадлежать определенным участникам гражданского оборота и которые допускаются к обороту на основании особого раз-

решения (гражданский оборот которых ограничен)", а вещи, изъятые из гражданского оборота - Законом Азербайджанской Республики "О перечне вещей, которые не допускаются к гражданскому обороту (изъятые из гражданского оборота)".

Оба закона не устанавливают ограничений на оборот иностранной валюты на территории Азербайджанской Республики. Это, еще раз подтверждает, что иностранная валюта на территории Азербайджанской Республики может отчуждаться или переходить от одного лица к другому, в случаях, когда не выступает, как платежное средство.

Согласно статье 739.1 Гражданского Кодекса, по договору займа один из участников (займодавец) обязуется перевести другому участнику (заемщику) право собственности на деньги или иные заменимые вещи, а другой участник (заемщик) соответственно обязуется возвратить займодавцу полученное в виде денег или однородных вещей такого же качества и в таком же размере.

В соответствии же со статьей 739.2 Гражданского Кодекса, договор займа, предметом которого является какая-либо денежная сумма, называется кредитным договором.

В статье 944.1 Гражданского Кодекса указывается, что по договору банковского вклада (депозита) одна сторона (банк), приняв поступившую от другой стороны (вкладчика) или поступившую для другой стороны (вкладчика) денежную сумму (вклад), обязуется возвратить сумму вклада и выплатить проценты на нее на условиях и в порядке, предусмотренных договором.

Как уже было отмечено, согласно смыслу статей 2.1.1 и 27.1 Закона "О страховании вкладов", к защищаемым вкладам относятся денежные средства, принятые банком в национальной и иностранной валюте, подлежащие возврату, включая начисленные проценты на вклад и при страховом случае, согласно законодательству или договору, компенсация по вкладам в иностранной валюте выплачивается в валюте вклада.

Как видно из смысла вышеуказанных положений законодательства, деньги по кредитному договору и договору по вкладу, могут предоставляться в любой валюте, находящейся в собственности кредитора (вкладчика) и, составляя предмет договора, выступают, как собственность подлежащая возврату.

Следует отметить, что согласно банковскому законодательству банк, выдает кредиты под проценты, то есть, как и в отношениях

с вкладами, кредитная сумма должна возвращаться с соответствующей надбавкой в виде процентов. Естественно, что проценты по кредиту, как и проценты, выплачиваемые по вкладам, устанавливаются традиционно в валюте суммы основного долга так, как согласно банковскому законодательству, банки, при регулировании валютных рисков, включают проценты, выплачиваемые по активам и обязательствам, в расчет своих открытых валютных позиций.

Пленум Конституционного Суда, основываясь на вышеуказанные положения законодательства, приходит к такому выводу:

- положение "средства оплаты" части III статьи 19 Конституции, подразумевает осуществление оплаты за проделанную работу, оказанную услугу, проданный товар и т.д., а также уплату обязательных платежей (налогов, социальной страховки и др.);
- манат, помимо средства оплаты, также считается вещью, как физический объект (статья 135.1 Гражданского Кодекса);
- иностранная валюта, также являясь вещью, может быть свободно отчуждаться или переходить от одного лица другому (статьи 135.1 и 136.1 Гражданского Кодекса);
- деньги (манат или иностранная валюта), представленные по кредитному договору или договору о вкладе, являясь предметом договора, выступают не в качестве средства оплаты, а как собственность, подлежащая возврату (статья 739.1 Гражданского Кодекса).

Пленум Конституционного Суда считает, что исходя из данных выводов, следует дать оценку сути статей 439.1, 439.2 и 439.7 Гражданского Кодекса.

Согласно статье 439.1 Гражданского Кодекса, денежное обязательство должно быть выражено в манатах. Если одной из сторон является иностранное физическое или юридическое лицо, стороны вправе определить денежное обязательство и в иностранной валюте, если это не запрещено законом.

При анализе данной статьи следует принять во внимание, что кредитный договор, является одним из оснований возникновения денежного обязательства. Денежное обязательство также может возникнуть при договорах о купле-продаже, аренде, подряде, услуг и др. По данным договорам, деньги выступают как средства оплаты и в регулирующих их нормах Гражданского Кодекса, речь идет именно о выплате денег.

В отличие от денежных обязательств о купле-продаже, аренде, подряде и др., деньги (манат или иностранная валюта), представ-

ленные по кредитному договору или договору о вкладе, выступают в качестве надлежащей возврату собственности, а не как средства оплаты. Другими словами, в кредитном договоре деньги, ни во время выдачи, ни при возврате не выполняют функцию средства оплаты, выдаются и возвращаются в качестве собственности.

Такой вывод также исходит из требований банковского законодательства.

Так, в статье 1 Закона "О банках" установлено, что банки выдают кредиты от своего имени и за счет своих средств.

Таким образом, в качестве предмета долга выступают сами деньги и воспринимать их в качестве средства оплаты не правильно.

Пленум Конституционного Суда считает, что положение "денежное обязательство должно быть выражено в манатах" статьи 439.1 Гражданского Кодекса не распространяется на случаи, в которых предметом сделки являются сами деньги и эта статья развивает закрепленное в части III статьи 19 Конституции положение "использования на территории Азербайджанской Республики в качестве средства оплаты только маната".

С этой точки зрения, в положении "если одной из сторон является иностранное физическое или юридическое лицо, стороны вправе определить денежное обязательство и в иностранной валюте, если это не запрещено законом" второго предложения статьи 439.1 Гражданского Кодекса, закреплено не использование иностранной валюты в качестве средства оплаты на территории страны, а право установления в иностранной валюте цены (стоимости) договора, если одной из сторон является иностранное физическое или юридическое лицо.

В соответствии с первым предложением статьи 439.2 Гражданского Кодекса, если денежное обязательство в иностранной валюте, подлежит погашению в Азербайджанской Республике, то погашение происходит в манатах, за исключением случаев, когда оговорена оплата в иностранной валюте.

В отличие от второго предложения статьи 439.1 Гражданского Кодекса, в первом предложении статьи 439.2 Кодекса не установлено, что при денежном обязательстве в иностранной валюте одной из сторон должно быть иностранное физическое или юридическое лицо. Кроме этого, указанная статья устанавливает, что если денежное обязательство в иностранной валюте, подлежит погашению в Азербайджанской Республике и при этом погашение в

иностранной валюте не предусмотрено договором, то погашение происходит в манатах и пересчет производится по курсу места платежа на момент платежа. Выступая с позиции части III статьи 19 Конституции, можно прийти к такому выводу, что указанная норма распространяется на случаи, когда в качестве предмета сделки выступают сами деньги.

Следует отметить, что похожее правило существует и законодательствах иностранных государств.

Так, согласно части 2 статьи 317 Гражданского Кодекса Российской Федерации, в денежном обязательстве может быть предусмотрено, что оно подлежит оплате в рублях в сумме, эквивалентной определенной сумме в иностранной валюте или в условных денежных единицах (эю, "специальных правах заимствования" и др.). В этом случае подлежащая уплате в рублях сумма определяется по официальному курсу соответствующей валюты или условных денежных единиц на день платежа, если иной курс или иная дата его определения не установлены законом или соглашением сторон.

В гражданском законодательстве иностранных государств, исполнение выплат по денежным обязательствам, определено как диспозитивное право. Так, если между сторонами нет какого-либо соглашения, должник может производить платеж, подлежащий осуществлению на основании договора, в национальной валюте места, где должен быть совершен платеж.

В статье 6.1.10 Документа "О принципах международных коммерческих договоров" (Принципы UNIDROIT) отмечается, что в случае, если в договорах по денежным обязательствам стороны не указывают, в какой валюте будут осуществлять платеж, платеж должен совершаться в национальной валюте места, где совершается платеж.

Также, статья 7:108 Документа "О принципах европейского договорного права" устанавливает, что стороны могут договориться, что платеж производится исключительно в определенной валюте. В отсутствие такого соглашения денежная сумма, выраженная в валюте, отличной от валюты места, где должен производиться платеж, оплата проводится в валюте этого места, в соответствии курса обмена, действующего там на момент наступления срока платежа.

Второе предложение статьи 439.2 Гражданского Кодекса именно, полностью соответствует вышеуказанному подходу.

Согласно статье 439.7 Гражданского Кодекса, если до наступления срока оплаты стоимость (курс) денежной единицы увеличилась или уменьшилась либо изменилась валюта, оплата производится должником по курсу, соответствующему времени возникновения обязательства, если иное не предусмотрено настоящим Кодексом или договором. При изменении валюты обменные отношения должны исходить из курса, существовавшего между этими денежными единицами в день изменения валюты.

Как видно из текста, данная статья регулирует два случая:

1. повышение или понижение стоимости денежной единицы (курса);
2. изменение валюты.

Пленум Конституционного Суда считает, что оба случая касаются денежных обязательств в манатах. Так, согласно Конституции денежной единицей Азербайджанской Республики является манат. С другой стороны, статья 439.2 Гражданского Кодекса однозначно определяет, что при исполнении в манатах денежного обязательства в иностранной валюте, исполнение обязательства производится по курсу места платежа на момент платежа.

А статья 439.7 Гражданского Кодекса, регулирует те случаи, при которых происходит изменение курса на момент исполнения денежного обязательства по какому-либо договору в манатах и в результате чего, стоимость маната в отношении иностранной валюты повышается или падает. Если в договоре между сторонами не предусмотрено правило, должник, выплачивает только договорную стоимость, установленную на момент возникновения обязательства. То есть, в случае поденя стоимости маната в результате изменения курса, кредитор по договору не может требовать от должника выплаты большей суммы или наоборот, если стоимость поднимится, должник не может претендовать на оплату более меньшей суммы в манатах.

Положения "до наступления срока оплаты" и "время возникновения обязательства" данной статьи, должны толковаться с точки зрения требований статей 386.1, 427.3 и 445 Гражданского Кодекса.

Так, в соответствии со статьей 386.1 Гражданского Кодекса, для возникновения обязательства должен существовать договор между его участниками, за исключением случаев, когда обязательство возникает вследствие причинения вреда, неосновательного обогащения или других оснований, предусмотренных настоящим Кодек-

сом. Это дает основание прийти к такому выводу, что обязательства, вытекающие из договоров между сторонами, то есть, "время возникновения обязательства" совпадает с временем заключения договора.

В статье 427.3 Гражданского Кодекса указывается, что если обязательство предусматривает или позволяет определить день его исполнения или период времени, в течение которого оно должно быть исполнено, обязательство подлежит исполнению в этот день или, соответственно, в любой момент в пределах такого периода. Как видно, положение "до наступления срока оплаты" по обязательствам, предусматривает наступление срока исполнения обязательства, определенного в договоре. В случае просрочки исполнения должником обязательства, кредитор, в порядке соответствующей статье 445 Гражданского Кодекса, может потребовать возмещения ущерба.

Под изменением денежной единицы, подразумевается физическая замена денежной единицы страны другой валютой (например, национальная валюта стран, вступающих в Европейский Союз, заменяется на евро). При замене национальной валюты страны другой валютой, платеж осуществляется на основании курса обменной операции, проводимой с новой валютой.

Как видно из документов, представленных Пленуму Конституционного Суда, для того, чтобы финансовая нагрузка должников не отличалась от предусмотренного в договоре графика оплаты, при погашении долгов по кредитам в иностранной валюте, банки осуществляют меры реструктуризации, позволяющие производить ежемесячные платежи на прежнем уровне, тем самым, часть долговой нагрузки должников погашается банками.

Вместе с тем, Пленум Конституционного Суда, принимая во внимание интересы населения, считает целесообразным продление срока кредита, снижение процентных ставок по кредитам, выданным в иностранной валюте, и проведение других мер по применению компромиссных условий, в зависимости от финансовых возможностей банков.

Принимая во внимание указанное, Пленум Конституционного Суда приходит к такому выводу, что:

- положение "если одной из сторон является иностранное физическое или юридическое лицо, стороны вправе определить денежное обязательство и в иностранной валюте, если это не запрещено

законом" статьи 439.1 Гражданского Кодекса и положение "если денежное обязательство в иностранной валюте, подлежащее погашению в Азербайджанской Республике, погашается в манатах, за исключением случаев, когда оговорена оплата в иностранной валюте" статьи 439.2 данного Кодекса не противоречит требованиям части III статьи 19 Конституции;

- положение "средства оплаты" части III статьи 19 Конституции, подразумевает осуществление выплаты за проделанную работу, оказанную услугу, проданный товар и т.д., а также обязательных платежей (налогов, социальной страховки и др.);

- учитывая то, что иностранная валюта также может составлять предмет денежных обязательств по кредитным (долговым) договорам, положение "денежное обязательство должно быть выражено в манатах" статьи 439.1 Гражданского Кодекса, не распространяется на отношения, вытекающие из данных обязательств;

- согласно статье 439.2 Гражданского Кодекса, в случае, если в кредитном (долговом) договоре обговорены основной долг и проценты, то они выплачиваются в валюте, предусмотренной договором. При отсутствии такого условия, должник вправе выплачивать основной долг и проценты по кредиту в манатах по курсу, применяемому на месте платежа;

- статья 439.7 Гражданского Кодекса касается денежных обязательств в манатах и тем самым, положение "до наступления срока оплаты" данной статьи предусматривает срок исполнения обязательства, определенный в договоре, а положение "время возникновения обязательства" - время заключения договора;

- принимая во внимание интересы населения, следует признать целесообразным продление срока кредита, снижение процентных ставок по кредитам, выданным в иностранной валюте, и проведение других мер по применению компромиссных условий, в зависимости от финансовых возможностей банков.

Руководствуясь частью VI и VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 60, 62, 63, 65-67 и 69 За-

кона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде",
Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. Положение "если одной из сторон является иностранное физическое или юридическое лицо, стороны вправе определить денежное обязательство и в иностранной валюте, если это не запрещено законом" статьи 439.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики и положение "если денежное обязательство в иностранной валюте, подлежащее погашению в Азербайджанской Республике, погашается в манатах, за исключением случаев, когда оговорена оплата в иностранной валюте" статьи 439.2 данного Кодекса не противоречат требованиям части III статьи 19 Конституции Азербайджанской Республики;

2. Положение "средства оплаты" части III статьи 19 Конституции Азербайджанской Республики, подразумевает осуществление выплаты за проделанную работу, оказанную услугу, проданный товар и т.д., а также совершение обязательных платежей (налогов, социальной страховки и др.);

3. Учитывая то, что иностранная валюта также может составлять предмет денежных обязательств по кредитным (долговым) договорам, положение "денежное обязательство должно быть выражено в манатах" статьи 439.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики, не распространяется на отношения, вытекающие из данных обязательств;

4. Согласно статье 439.2 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики, в случае, если в кредитном договоре обговорены основной долг и проценты по кредитному (долговому) договору, то они оплачиваются в валюте, предусмотренной договором. При отсутствии такого условия в договоре, должник вправе выплачивать основной долг и проценты по кредиту в манатах по курсу, применяемому на месте платежа;

5. Статья 439.7 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики касается денежных обязательств в манатах и тем самым, положение "до наступления срока оплаты" данной статьи предусматривает срок исполнения обязательства, определенный в договоре, а положение "время возникновения обязательства" - время заключения договора;

6. Принимая во внимание интересы населения, следует признать целесообразным продление срока кредита, снижение процентных ставок по кредитам, выданным в иностранной валюте, и проведение других мер по применению компромиссных условий, в зависимости от финансовых возможностей банков.

7. Постановление вступает в силу со дня его опубликования.

8. Постановление опубликовать в газетах "Азербайджан", "Республика", "Халг газети", "Бакинский рабочий" и в "Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики".

9. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin
231.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair**

22 may 2015-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri - Bakı şəhəri Nərimanov rayon Məhkəməsinin hakimi Ramin Quliyevin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini Rövşən Muradovun,

mütəxəssislər - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi İlqar Dəmirovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Sənan Hacıyevin və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Qanunvericilik Baş İdarəsinin məsləhətçisi Əli Ağayevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Bakı şəhəri Nərimanov rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 231.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.İsmayılovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Bakı şəhəri Nərimanov rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra - Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - Mülki-Prosessual Məcəllə) 231.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - Konstitusiya) 60 və 71-ci maddələri, eləcə də “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra - Konvensiya) 6-cı maddəsi baxımından şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, Valentina Pekarskayte ərizə ilə Nərimanov rayon Məhkəməsinə müraciət edərək, həmin məhkəmənin 9 sentyabr 2004-cü il tarixli qətnaməsinin icra qaydasının dəyişdirilməsi və qətnamənin təxirə salınmadan icra edilməsi barədə qərardad qəbul olunmasını xahiş etmişdir.

V.Pekarskayte ərizəsini onunla əsaslandırmışdır ki, onun xüsusi mülkiyyətində olan evinin yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrini Laçın rayonundan məcburi köçkün olan Ə.Şahverdiyev və E.Əmirov ailə üzvləri ilə birlikdə zəbt etmişlər. Bununla bağlı V.Pekarskayte məhkəməyə müraciət edərək, onların zəbt etdikləri sahələrdən çıxarılmaları barədə iddia qaldırmışdır. Bakı şəhəri Nərimanov rayon Məhkəməsinin 9 sentyabr 2004-cü il tarixli qətnaməsi ilə iddia təmin edilmiş, cavabdehlərin ailə üzvləri ilə birlikdə ona məxsus evdən çıxarılmaları qət edilmişdir. Lakin qətnamənin icrası müəyyən hadisənin gələcəkdə baş verməsi (Laçın rayonunun işğaldan azad olunması) ilə əlaqələndirilərək təxirə salınmışdır. Bununla da məhkəmə tərəfindən qətnamənin icrasına möhlət verilmiş və icranın qaydası müəyyən olunmuşdur.

İddiaçı tərəfindən verilmiş apellyasiya və kassasiya şikayətləri təmin olunmamış, qeyd olunan qətnamə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Qətnamənin qəbul edilməsindən uzun müddət keçməsinə baxmayaraq və mövcud vəziyyətdə heç bir dəyişiklik baş vermədiyindən, V.Pekarskaytenin evinə qayıtması mümkün olmadığı üçün o, faktiki olaraq öz mülkiyyətindən məhrum olunmuşdur. Məhz bu səbəbdən V.Pekarskayte ərizə ilə Nərimanov rayon Məhkəməsinə müraciət edərək, 9 sentyabr 2004-cü il tarixli qətnamənin icra qaydasının də-

yişdirilməsi və qətnamənin təxirə salınmadan icra edilməsi barədə qərardad qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdə qeyd olunur ki, qətnamənin icrasının məhkəmənin və mübahisə tərəflərinin iradəsindən asılı olmayan hadisənin baş verməsi ilə şərtləndirilməsi, həmçinin cavabdehlərin mülkiyyətçiyə məxsus əmlaka həmin məhkəmə aktı əsasında yaranmış faktiki istifadə və sahiblik hüquqları və onlara mülkiyyətçi də daxil olmaqla üçüncü şəxslərin hər hansı təsirinin yolverilməzliyi Mülki-Prosesual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinin, məcburi icranın həll edilməsi məsələsinin mümkünlüyü baxımından şərh olunmasını zəruri edir.

Müraciətdən, Mülki-Prosesual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinin şərh olunması zərurətini həmçinin İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra - Avropa Məhkəməsi) oxşar məsələyə dair hüquqi mövqelərinin mövcudluğu ilə əlaqələndirmişdir. Mülki prosesual qanunvericiliyə əsasən birinci instansiya məhkəməsinin, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktını Avropa Məhkəməsinin qərarı əsasında ləğv edib yeni qətnamə çıxarmaq səlahiyyəti mövcud deyildir. Digər tərəfdən, Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyini rəhbər tutmaqla qətnamənin məzmununun qətnamə ilə deyil, qərardadla dəyişdirilməsi təcrübəsi yaranır ki, bu da Mülki Prosesual Məcəllənin müddəaları ilə birbaşa müəyyən edilməmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətin məzmununu nəzərə alaraq qeyd edir ki, mövcud konstitusiya işinin predmetini Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsi və 71-ci maddəsinin II hissəsi baxımından Mülki Prosesual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, möhlət verilməsi məsələsi qanuni qüvvəyə minmiş qətnamə ilə həll olunduqdan sonra həmin qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsinə dair birinci instansiyası məhkəməsinin səlahiyyətləri təşkil edir.

Konvensiyanın 6-cı maddəsinə, habelə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna gəldikdə isə qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiya təsbit olunmuş hüquq və azadlıqların məzmununu müəyyən edərkən Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin II hissəsinin mənasına görə Konvensiyanın müddəalarını və Avropa Məhkəməsinin təcrübəsini nəzərə alır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqların səmərəli müdafiəsinin vacibliyini dəfələrlə qeyd etmişdir. (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun A.Zalovun şikayəti üzrə 21 may 2004-cü il tarixli, S.Rəsulovanın şikayəti üzrə 9 mart 2005-ci il tarixli və “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 372-ci maddəsinin apellyasiya baxışının hədləri barədə müddəalarının həmin Məcəllənin 372.1 və 372.7-ci maddələrinin tələbləri baxımından şərh edilməsinə dair” 20 may 2011-ci il tarixli Qərarları).

Bu mənada Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsində Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsində yer alan hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsi təminatına böyük önəm verilir. Belə ki, bu hüquq əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında olmaqla yanaşı, eyni zamanda Konstitusiyada təsbit edilmiş digər hüquq və azadlıqların təminatı qismində çıxış edir. Məhkəmə müdafiəsi hüququ pozulmuş hüquqları və azadlıqları səmərəli bərpa etmək iqtidarında olan ədalət mühakiməsini də nəzərdə tutur. (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun E.Həkimovun şikayəti üzrə 3 noyabr 2008-ci il tarixli və “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 420-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 28 fevral 2012-ci il tarixli Qərarları).

Nəzərə almaq lazımdır ki, ədalət mühakiməsi insan hüquqlarının müdafiəsinin ən səmərəli vasitələrindən biridir. Təsadüfi deyildir ki, məhz məhkəmə insan hüquqlarının müdafiəsinin əsas təminatçısı kimi qəbul edilir. (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 71.1-ci maddəsinin şərh edilməsi haqqında” 13 dekabr 2010-cu il tarixli Qərarı). Buna görə də məhkəmə müdafiəsinin səmərəsizliyi digər konstitusiya hüquqlarının effektivliyinə mənfi təsir göstərə bilər.

Məhkəmə müdafiəsi hüququnun məzmununa gəldikdə isə o, bir tərəfdən hər kəsin pozulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnu, digər tərəfdən isə məhkəmələrin həmin müraciətlərə əqləbatan müddətdə baxmaq və onlara dair ədalətli qərar qəbul edərək, onların vaxtında icra edilməsi vəzifəsini müəyyən edir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Viktor Ozerovun şikayəti üzrə 15 aprel 2011-ci il tarixli, C.İsmayılzadənin şikayəti üzrə 6 iyun 2014-cü il tarixli və “Azərbaycan

Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 231.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 4 iyul 2014-cü il tarixli Qərarları).

Məhkəməyə müraciət etmək hüququ bu mənada xüsusi önəm daşıyır. Belə ki, sözügedən hüququn pozulması bütövlükdə məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini əhəmiyyətsiz edir. Bu hüquq hüquqi dövlət prinsipləri baxımından təfsir olunmalıdır. O, iş üzrə tərəflərin açıq və aydın məhkəmə müdafiə vasitələrinə çıxışını təmin etməklə onların öz hüquqlarının müdafiəsi üçün effektiv və real imkanlarının olmasını nəzərdə tutur.

Qeyd olunan hüququn vacibliyinə baxmayaraq, o mütləq deyil. Bu hüququ məhdudlaşdıran tədbirlər Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinin və 71-ci maddəsinin II hissəsinin, habelə “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 3-cü maddəsinin müddəaları baxımından legitim məqsədlərə nail olmaq üçün tətbiq edilməli, mütənəsiblik meyarına cavab verərək onun əsas mahiyyətinə toxunmamalıdır.

Mübahisənin mahiyyəti üzrə həll edilməməsi məhkəməyə müraciət etmək hüququnu məhdudlaşdıraraq, onun pozulmasına səbəb ola bilər. Burada nəzərə almaq lazımdır ki, məhkəməyə müraciət etmək hüququ yalnız icraatın başlanmasını əhatə etmir, o həmçinin mübahisənin məhkəmə vasitəsilə həllini də nəzərdə tutur. (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “M.Məmmədovun şikayəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 55-ci maddəsinin bəzi müddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 29 aprel 2014-cü iltarixli Qərarı).

Avropa Məhkəməsi də məsələyə dair oxşar mövqelər ifadə etmişdir. Belə ki, Məhkəmənin bir sıra Qərarlarında ifadə olunan hüquqi mövqeyə görə, fərdlərə məhkəmədə mülki iddia qaldırmaq hüququ verməklə həmin iş üzrə yekun qərarın qəbul olunmasının təmin edilməməsi məhkəməyə müraciət etmək hüququnu qeyri-real edərdi. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi ilə tərəflərə verilən prosesual təminatların (ədalətli, açıq və sürətli məhkəmə araşdırması) təfəsilatı ilə izah edilməsi müqabilində mülki mübahisələrin qəti həllinin təmin edilməməsi ağlasığmaz olardı. (Kutic Xorvatiyaya qarşı iş üzrə 1 mart 2002-ci il tarixli Qərar, § 25 və Çuykina Ukraynaya qarşı iş üzrə 13 yanvar 2011-ci il tarixli Qərar, § 50).

Bu hüquqi mövqeləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıları qeyd edir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinə əsasən işə baxmış hakim işdə iştirak edən şəxslərin ərizəsi üzrə tərəflərin əmlak vəziyyətinə və digər hallara əsasən qətnamənin icrasına möhlət verməyə və ya qətnaməni hissə-hissə icra etdirməyə, habelə onun icra üsulunu və qaydasını dəyişdirməyə haqlıdır. Həmin maddədə nəzərdə tutulan məhkəmə aktının icrasına möhlət verilməsi icra hərəkətlərinin daha gec bir vaxta keçirilməsi kimi başa düşülür.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinin məzmununa görə işə baxmış hakimin, qətnamənin icrasına möhlət verməyə və ya qətnaməni hissə-hissə icra etdirməyə, habelə onun icra üsulunu və qaydasını dəyişdirməyə dair səlahiyyəti yalnız işdə iştirak etmiş şəxslərin ərizəsi əsasında yaranır. Burada ifadə olunan dispoitivlik prinsipi məhkəməyə göstərilən hərəkətlərin müstəqil olaraq öz təşəbbüsü ilə tətbiqinə imkan vermir.

Məhkəmələr prosesual qənaət prinsipini nəzərə alaraq qətnamənin icrasına möhlət verilməsi məsələsini qətnamə çıxarılan zaman da həll edə bilirlər. Bu məsələ Mülki-Prosessual Məcəllənin 220.6-cı maddəsinin müddələrinin tələblərinə uyğun olaraq qətnamənin nəticə hissəsində göstərməlidir. Bununla belə, möhlətin verilməsi qətnamədə ifadə olunsa da, öz məzmununa görə işi mahiyyəti üzrə həll etmir.

Qətnamənin icrasına möhlət verilməsi tələbkarın qanunla qorunan mənafelərinin və pozulmuş hüquqlarının real müdafiəsi müddətini uzatdığına görə, belə möhlətin verilməsi müstəsna xarakter daşımalı, icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsinə ciddi maneələr və çətinliklər olduqda tətbiq edilməli, işdə iştirak edən şəxslərin hüquqlarının əsassız məhdudlaşdırılmasına yönəlməməlidir. Bunun üçün, ilk növbədə, qətnamənin icrasına möhlət bu aktın özü ilə əvəzlənməməli, onun məzmununu dəyişdirməməli, möhlətin müddəti isə məhkəmə müdafiəsinin səmərəliliyinə xələl gətirməməlidir.

Bundan əlavə, məhkəmə, qətnamənin icrasına möhlət verilməsi barədə borclunun irəli sürdüyü bütün əsasları, tələbkarın belə möhlətin verilməsinə qarşı mümkün olan etirazlarını öz daxili inamına görə qiymətləndirməli, hərtərəfli, tam, obyektiv və bilavasitə araşdırmalı, məsələ ilə bağlı öz nəticələrini müvafiq məhkəmə aktında əsaslandırmalıdır.

Bu zaman məhkəmə hər bir konkret halda Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinin və 71-ci maddəsinin II hissəsinin, habelə “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında” Konstitusiya Qanununun 3-cü maddəsinin müddəalarından çıxış edərək, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsinin daha səmərəli icrasına nail olmaq məqsədilə, konstitusiya mütənasiblik prinsipi əsasında tələbkarların və borcluların hüquqlarının ədalətli və əqləbatan tarazlığını təmin etməklə, onların konstitusiya hüquqlarının mahiyyətini dəyişməməlidir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 231.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 4 iyul 2014-cü il tarixli Qərarı).

Bu hüquqi mövqələrin davamı olaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, möhlət verilməsi nəticəsində yuxarıda göstərilən məqsədlərə nail ola bilmədikdə, o cümlədən, möhlət verilməsinə görə icra icraatının uzun müddət başlanması mümkün olmadıqda, işdə iştirak edən şəxslərin, Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinin məzmununa əsasən, qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsi haqqında ərizə ilə məhkəməyə müraciət etmək hüququ saxlanılır.

Belə ki, məhkəmə qətnaməsinin icra üsulları iş üzrə tərəflərdən birinin pozulmuş hüquqlarının bərpasına yönəlmiş hərəkətlər sistemini nəzərdə tutur. Məhkəmə qətnaməsinin icra qaydası isə müvafiq məhkəmə aktının icra üsullarının məzmununu təşkil edən, müəyyən ardıcılıqla və müvafiq qaydalara riayət etməklə yerinə yetirilən hərəkətlərin məcmusudur. Qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsi məhkəmə tərəfindən icra hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi ardıcılığının (növbəliliyinin), yaxud göstərilən hərəkətlərin məzmununun (həyata keçirilməsi şərtlərinin) dəyişdirilməsində ifadə olunur.

Məhkəmə, qətnamənin icrasını müəyyən hadisənin gələcəkdə baş verməsi ilə əlaqələndirib, möhlət verərək qətnamənin müvafiq icra qaydasını müəyyən etmiş olur. Bu ardıcılıqla icra hərəkətlərinin yerinə yetirilməsində çətinliklər yarandıqda həmin icra qaydasının dəyişdirilməsi zərurəti yarana bilər.

Qeyd olunmalıdır ki, qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsi işdə iştirak edən şəxslərin məhkəmə müdafiəsi hüququnun səmərəliliyini təmin edən vasitə kimi qiymətləndirilir və belə yanaşma Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinin tələblərinə cavab ve-

rir. Burada bir daha nəzərə almaq lazımdır ki, möhlət verilməsi nəticəsində qanuni qüvvəyə minmiş qətnamə üzrə icra hərəkətlərinin uzun müddət ərzində başlama bilməməsi məhkəməyə müraciət etmək hüququnun, habelə məhkəmə müdafiəsi təminatının əqlabatan müddətdə həyata keçirilməsi tələbinin pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Belə ki, artıq qeyd edildiyi kimi, məhkəməyə müraciət etmək hüququ, həmçinin mübahisənin məhkəmə vasitəsilə həllini də nəzərdə tutur. Yuxarıda göstərilən səbəbdən icra üzrə icraatın uzun müddət ərzində başlanmaması məhkəməyə müraciət etmək hüququnu əhəmiyyətsiz edə bilər.

Həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, məhkəmə qətnaməsinin icrası müddəti məhkəmə müdafiəsi hüququnun təsiri altına düşür. Belə olan halda icra hərəkətlərinin bu və ya digər səbəbdən uzun müddət başlanmaması məhkəmə müdafiəsinin əqlabatan müddətdə həyata keçirilməməsinə, pozulmuş hüquqların bərpa olunmamasına, nəticə etibarilə məhkəmə müdafiəsi hüququnun səmərəliliyinin azalmasına gətirib çıxara bilər.

Möhlət verilməsi məsələsi qanuni qüvvəyə minmiş qətnamə ilə həll olunduqdan sonra Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinə əsasən qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsinə dair birinci instansiya məhkəməsinin səlahiyyətlərinə və ya onların hansı məhkəmə aktında əksini tapmasına gəldikdə isə aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.1-ci maddəsində göstərildiyi kimi, qətnamənin icrasına möhlət verilməsi və ya qətnamənin hissə-hissə icra etdirilməsi, habelə onun icra üsulunun və qaydasının dəyişdirilməsi məsələləri işə baxmış hakim tərəfindən həll edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu maddədə söhbət iş üzrə son (yekun) qətnaməni qəbul edən məhkəmədən getmir.

Qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsinə gəldikdə qeyd olunmalıdır ki, bu məsələnin həlli qətnamənin mahiyyətinə aid deyil və yalnız həmin qətnamənin çıxarılmasından sonra yaranmış icra məsələlərini tənzimləyir. Eyni zamanda, möhlət verilməsi qətnamədə ifadə olunsa belə işin mahiyyətinə toxunmur. Buna görə də qətnamə qüvvəyə mindikdən sonra icra qaydasının dəyişdirilməsi məsələsi işdə iştirak edən şəxslərin ərizəsi əsasında işə baxmış birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən həll edilir. Bu qayda yuxarı instansiya

məhkəməsi tərəfindən həmin qətnamə ləğv edilib yeni qətnamə qəbul edildiyi halı da ehtiva edir. Birinci instansiya məhkəməsinin belə qaydada qəbul edilən qəraradlarından Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq şikayət verilə bilər.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belənəticəyə gəlir ki, Mülki-Prosessual Məcəllənin 231.1-ci maddəsinin məzmununa müvafiq olaraq, möhlət verilməsi qanuni qüvvəyə minmiş qətnamə ilə həll olunduqdan sonra, birinci instansiya məhkəməsi işdə iştirak edən şəxslərin ərizəsi əsasında qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsi məsələsinə baxmağa haqlıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 231.1-ci maddəsinin məzmununa müvafiq olaraq, möhlət verilməsi qanuni qüvvəyə minmiş qətnamə ilə həll olunduqdan sonra birinci instansiya məhkəməsi işdə iştirak edən şəxslərin ərizəsi əsasında qətnamənin icra qaydasının dəyişdirilməsi məsələsinə baxmağa haqlıdır.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании некоторых положений статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики

22 мая 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова (судья-докладчик), Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов - судьи Наримановского районного суда Рамина Гулиева, заместителя заведующего отделом экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Ровшана Мурадова,

специалистов - судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Ильгара Дамирова, судьи Бакинского апелляционного суда Санана Гаджиева и главного консультанта Управления законодательства Министерства Юстиции Азербайджанской Республики Али Агаева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, на открытом судебном заседании по особому конституционному производству конституционное дело на основании обращения Наримановского районного суда города Баку о толковании статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав по делу доклад судьи Р.Исмаилова по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, изучив и обсудив материалы, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Наримановский районный суд города Баку, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее - Конституционный Суд) просил дать толкование статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики (далее - Гражданско-Процессуальный Кодекс) с точки зрения статьей 60 и 71 Конституции Азербайджанской Республики (далее - Конституция), а также статьи 6 Конвенции "о защите прав человека и основных свобод" (далее - Конвенция)

В обращении указывается, что Валентина Пекарскайте, обратившись с заявлением в Наримановский районный суд, просила принять определение об изменении порядка исполнения решения данного суда от 9 сентября 2004 года и его безотлагательном исполнении.

В.Пекарскайте обосновала данное заявление тем, что вынужденные переселенцы из Лачинского района А.Шахвердиев и Э.Амиров вместе с членами семьи захватили жилую и нежилую площадь дома, находящего в ее частной собственности. В связи с этим В.Пекарскайте обратилась в суд с иском о выселении их с захваченной площади. Решением Наримановского районного Суда города Баку от 9 сентября 2004 года иск был удовлетворен и принято решение о выселении ответчиков вместе с членами семьи из принадлежащего ей дома. Однако исполнение решения было увязано с определенным событием в будущем (освобождением Лачинского района от оккупации) и отложено. Тем самым судом была предоставлена отсрочка исполнения решения и установлен порядок исполнения.

Поданные истцом апелляция и кассационная жалобы не были удовлетворены, отмеченное решение оставлено без изменения.

Несмотря на то, что прошло длительное время после принятия решения, а в сложившейся ситуации никаких изменений не произошло, из-за отсутствия возможности вернуться домой В.Пекарскайте фактически оказалась лишенной своей собственности. Именно по этой причине В.Пекарскайте, обратившись с заявлением в Наримановский районный суд, просила принять определение об изменении порядка исполнения решения от 9 сентября 2004 года и его безотлагательном исполнении.

В обращении отмечается, что обусловленность исполнения резолюции обстоятельством не зависящим от воли суда и сторон спора, а также права фактического пользования и владения ответчиков на принадлежащее собственнику имущество, возникшие на основании данного судебного акта, и недопустимость того или иного влияния на них третьих лиц, включая собственника, диктуют необходимость толкования статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса с точки зрения возможности решения вопроса принудительного исполнения.

Обратившийся связал необходимость толкования статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса, также с существованием правовых позиций Европейского Суда по правам человека, (далее - Европейский Суд) по аналогичному вопросу. На основании гражданско-процессуального законодательства, суд первой инстанции не уполномочен отменять на основании решения Европейского Суда вступивший в законную силу судебный акт и принимать новое решение. С другой стороны, на основании правовой позиции Европейского Суда, возникает практика изменения содержания не решением, а определением, что напрямую не установлено положениями Гражданско-Процессуального Кодекса.

Пленум Конституционного Суда, учитывая содержание обращения, отмечает, что предмет данного конституционного дела составляют полномочия суда первой инстанции относительно изменения порядка исполнения вступившей в законную силу резолюции после решения данным решением вопроса о предоставлении отсрочки в соответствии со статьей 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса с точки зрения части I статьи 60 и части II статьи 71 Конституции.

Что касается статьи 6 конвенции, а также прецедентного права Европейского суда, следует отметить, что определяя содержание закрепленных в Конституции прав и свобод, Конституционный Суд согласно смыслу части II статьи 12 Конституции, учитывает положения Конвенции и практику Европейского Суда.

В связи с обращением Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

Пленум Конституционного Суда неоднократно отмечал важность эффективной защиты закрепленных в Конституции прав и свобод. (Постановления Пленума Конституционного Суда от 21 мая 2004 года по жалобе А.Залова, от 9 марта 2005 года по жало-

бе С.Расуловой и "О толковании положений статьи 372 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики о пределах апелляционного рассмотрения с точки зрения требований статей 372.1 и 372.7 данного Кодекса" от 20 мая 2011 года).

В этом контексте в практике Конституционного Суда большое значение придается закреплённой в части I статьи 60 Конституции гарантии защиты прав и свобод каждого в суде. Так, данное право не только входит в число основных прав и свобод человека и гражданина, но и выступает в качестве гарантии закреплённых в Конституции других прав и свобод. Право на судебную защиту предусматривает также правосудие способное эффективно восстановить нарушенные права и свободы. (Постановления Пленума Конституционного Суда по жалобе Э.Хакимова от 3 ноября 2008 года и "О толковании статьи 420 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики" от 28 февраля 2012 года).

Следует учитывать, что правосудие является одним из самых эффективных средств защиты прав человека. Неслучайно, именно суд воспринимается как основной гарант защиты прав человека. (Постановление Пленума Конституционного Суда "О толковании статьи 71.1 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики" от 13 декабря 2010 года). Поэтому неэффективность судебной защиты может оказать негативное влияние на эффективность других конституционных прав.

В этом смысле право обратиться в суд имеет особое значение. Что касается содержания права на судебную защиту, то оно, с одной стороны, устанавливает право каждого обращаться в суд для восстановления нарушенных прав и свобод, а с другой, обязанность судов рассматривать данные обращения в разумный срок, принимать по ним справедливое решение и своевременно исполнять их (Постановление Пленума Конституционного Суда от 15 апреля 2011 года по жалобе Виктора Озерова и "О толковании статьи 231.4 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской республики" от 4 июля 2014 года). Так нарушение упомянутого права делает бессмысленным права на судебную защиту в целом. Данное право должно быть истолковано с точки зрения принципов правового государства. Обеспечив доступ сторон по делу к открытым и ясным средствам судебной защиты он предусматривает наличие у них реальной и эффективной возможности для защиты своих прав.

Несмотря на важность отмеченного права оно не является абсолютным. Меры, ограничивающие данное право, с точки зрения положений части I статьи 60 и части II статьи 71 Конституции, а также статьи 3 Конституционного Закона Азербайджанской Республики "О регулировании осуществления прав и свобод человека в Азербайджанской Республике" должны применяться для достижения легитимных целей и отвечая критерию соразмерности, не касаться его основной сути.

Неразрешенность спора по существу, ограничивая право обращения в суд может стать причиной его нарушения. Здесь следует учесть, что право обращения в суд не только включает начало производства, но и предусматривает решение спора также через суд. (Постановление Пленума Конституционного Суда "О проверке соответствия некоторых положений статьи 55 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики части I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики на основании жалобы М.Мамедова" от 29 апреля 2014 года).

Аналогичную позицию по вопросу высказал и Европейский Суд. Так, согласно правовой позиции, изложенной в ряде постановлений Суда, предоставление индивидуумам права предъявления гражданского иска в суде, при этом необеспечение принятия окончательного решения по данному делу сделало бы нереальным право обращения в суд. Не обеспечение окончательного решения гражданских споров вместо детального разъяснения процессуальных гарантий, предоставленных сторонам пунктом 1 статьи 6 Конвенции (справедливое и публичное судебное разбирательство в разумный срок), было бы неразумным. (Постановление по делу Кутич против Хорватии от 1 марта 2002 года §25 и Постановление по делу Чуйкина против Украины от 13 января 2011 года, §50).

Учитывая, данные правовые позиции, Пленум Конституционного Суда отмечает следующее.

На основании статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса судья, принявший решение по делу, вправе по заявлению лиц, участвующих в деле, исходя из имущественного положения сторон или других обстоятельств, отсрочить или рассрочить исполнение решения, а также изменить способ и порядок его исполнения. Предусмотренная данной статьей отсрочка исполнения судебного акта, понимается как перенос исполнительных действий на более позднее время.

Согласно содержанию статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса полномочие рассмотревшего дело судьи по отсрочке или рассрочке исполнения решения, а также изменению способа и порядка его исполнения возникает лишь на основании заявления лиц, участвующих в деле. Изложенный здесь принцип диспозитивности не позволяет суду применять указанные действия самостоятельно по собственной инициативе.

Суды, учитывая принцип процессуальной экономии, могут решить вопрос о предоставлении отсрочки исполнения решения, также при ее принятии. Данный вопрос в соответствии с требованиями положений статьи 220.6 Гражданско-Процессуального Кодекса должен быть указан в резолютивной части решения. При этом несмотря на то, что в решении изложено предоставление отсрочки, тем не менее по своему содержанию она не решает дела по существу.

Предоставление отсрочки исполнения решения затягивает срок реальной защиты охраняемых законом интересов и нарушенных прав требователя, поэтому предоставление такой отсрочки должно носить исключительный характер, не применяться в случае возникновения серьезных препятствий и трудностей для осуществления исполнительных действий, не должно быть направлено на необоснованное ограничение прав лиц, участвующих в деле. Для этого, в первую очередь, отсрочка исполнения решения не должна замещаться самим данным актом, менять его содержание, а срок отсрочки не должен подрывать эффективность судебной защиты.

Кроме того, суд по своему внутреннему убеждению должен оценить, всесторонне, полностью, объективно и напрямую изучить все основания, выдвинутые должником в связи с предоставлением отсрочки исполнения решения, возможные возражения требователя против предоставления такой отсрочки, мотивировать свои выводы по вопросу в соответствующем судебном акте.

При этом суд в каждом конкретном случае исходя из положений части I статьи 60 и части II статьи 71 Конституции, а также, статьи 3 Конституционного закона "О регулировании осуществления прав и свобод человека в Азербайджанской Республике", в целях достижения более эффективного исполнения решения суда, вступившего в законную силу, обеспечивая справедливый и разумный баланс, прав требователей и должников на основе конституционного принципа соразмерности, не должен менять сути их

конституционных прав (Постановление Пленума Конституционного Суда "О толковании статьи 231.4 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики" от 4 июля 2014 года).

В продолжение этих правовых позиций, Пленум Конституционного Суда отмечает, что при отсутствии возможности добиться вышеуказанных целей в результате предоставления отсрочки, в том числе, отсутствии возможности приступить к производству на протяжении длительного времени из-за предоставления отсрочки, то на основании содержания статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса, сохраняется право обращения в суд с заявлением об изменении порядка исполнения решения лиц, участвующих в деле.

Так, способы исполнения решения суда подразумевают систему действий, направленных на восстановление нарушенных прав одной из сторон по делу. Порядок не исполнения решения суда представляет собой совокупность действий, составляющих содержание способов исполнения соответствующего судебного акта, осуществляющих в определенной последовательности и с соблюдением соответствующих правил. Изменение порядка исполнения решения выражается в изменении судом последовательности (очередности) осуществления исполнительных действий или содержания (условий осуществления) указанных действий.

Суд, увязав исполнение решения с тем, что определенное событие произойдет в будущем, и предоставляя отсрочку, устанавливает соответствующий порядок исполнения решения.

В случае возникновения трудностей в осуществлении исполнительных действий в такой последовательности, может возникнуть необходимость изменения данного порядка исполнения.

Следует отметить, что изменение порядка исполнения решения расценивается как средство, обеспечивающее право лиц, участвующих в деле, на судебную защиту. Такой подход отвечает требованиям части I статьи 60 Конституции. Здесь еще раз следует учесть, что отсутствие возможности в результате предоставления отсрочки в течение длительного времени приступить к исполнительным действиям по вступившему в законную силу решению может привести к нарушению права обращения в суд, а также требования реализации гарантии судебной защиты в разумный срок.

Так, как уже отмечалось, право обращение в суд, подразумевает также решение спора через суд. Отсутствие начала по вышеуказанной причине производства в течение длительного времени может

привести к бессмысленности права обращения в суд. Следует также учесть, что срок исполнения решения суда попадает под влияние права на судебную защиту. Поэтому по тем или иным причинам отсутствие начала исполнительных действий в течении длительного времени может привести к отсутствию реализации судебной защиты в разумный срок, восстановлению нарушенных прав и как результат к снижению эффективности права на судебную защиту.

После решения вопроса о предоставлении отсрочки вступившим в законную силу решением, при определении полномочий суда первой инстанции относительно изменения порядка исполнения решения на основании статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса, или вопроса о том, в каком судебном акте они должны быть отражены, необходимо принять во внимание следующее.

Как указано в статье 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса, вопросы отсрочки или рассрочки исполнения решения, а также изменения способа и порядка его исполнения решаются судьей рассмотревшим дело. Следует отметить, что речь в данной статье не идет о суде, принявшем окончательное (итоговое) решение по делу.

Что касается изменения порядка исполнения решения, следует отметить, что решение этого вопроса не относится к сути решения и регулирует вопросы исполнения, возникшие лишь после вынесения данного решения. В то же время, даже если в решении отражено предоставление отсрочки, существа дела это не касается. Поэтому вопрос изменения порядка исполнения решения после вступления его в силу решается судом первой инстанции, рассмотревшим дело на основании заявлений лиц, участвовавших в деле. Этот порядок действует и в случае отмены вышестоящим судом данного решения и принятие нового решения. Обжалование определений, принятых судом первой инстанции в данном порядке, может осуществляться в соответствии со статьей 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса.

На основании вышеотмеченного Пленум Конституционного Суда пришел к тому выводу, что в соответствии с содержанием статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса, после решения предоставления отсрочки вступившим в законную силу решением, суд первой инстанции вправе по заявлению лиц участвующих

в деле рассмотреть вопрос об изменении порядка исполнения решения.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьям 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. В соответствии с содержанием статьи 231.1 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики, после решения предоставления отсрочки, вступившим в законную силу решением, суд первой инстанции вправе по заявлению лиц, участвующих в деле, рассмотреть вопрос об изменении порядка исполнения решения.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах "Азербайджан", "Республика", "Халг газети", "Бакинский рабочий" и в "Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики".

4. Постановление является окончательным, не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin
177.2.3-1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair**

22 iyun 2015-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov (məruzəçi-hakim), İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri - Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Vidadi Cəfərovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Eldar Əsgərovun,

ekspert - Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor Firudin Səməndərovun,

mütəxəssislər - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri Şahin Yusifovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Qail Məmmədovun, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarəsinin rəis müavini Mürvət Həsənovun, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Ödəniş sistemləri və hesablaşma departamentinin böyük mütəxəssisi Tamerlan Rüstəmovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında xüsusi konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim M.Muradovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra - Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra - Cinayət Məcəlləsi) 177.2.3-1-ci maddəsinin şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilmişdir ki, Sumqayıt şəhər Məhkəməsinin 18 dekabr 2014-cü il tarixli hökmü ilə T.Tağıyeva Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi ilə ona görə məhkum edilmişdir ki, o, O.Əsgərovanın əl çantasından “Bank of Baku” bankının “qızıl kart” bankomat kartını üzərində kod yazılmış kağız ilə birlikdə oğurlayaraq, kartda olan 300 manat pulu ödəmə terminalından çıxarmaqla ona maddi ziyan vurmuşdur.

Sumqayıt şəhər Məhkəməsinin hökmündən apellyasiya protesti verilərək, hökmün ləğv edilməsi və cinayət işinin yeni məhkəmə baxışına göndərilməsi xahiş olunmuşdur. Apellyasiya protesti onunla əsaslandırılmışdır ki, T.Tağıyeva O.Əsgərovaya məxsus olan bankomat kartını və onun pin kodunu bankomata daxil edərək, bankomatın kompyuter sistemi vasitəsi ilə O.Əsgərovanın hesabında olan pulu çıxarıb gizli yolla talamışdır. Prokurorluğun qənaətinə görə, T.Tağıyevanın bu əməli Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi ilə deyil, həmin Məcəllənin 177.2.3-1-ci maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-1-ci maddəsindəki “elektron məlumat daşıyıcılarından, yaxud informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə törədilməsi” müddəasının hansı hallara şamil olunması ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində fikir ayrılığı olduğundan, həmin maddənin şərh edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini vacib hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə əsasən Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur.

Mülkiyyət dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti növündə ola bilər.

Hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur (Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin I və II hissələri).

Mülkiyyət cinayət qanunvericiliyi ilə qorunan obyektlər sırasına daxil edilmiş və onun qorunması Cinayət Məcəlləsinin əsas vəzifələrindən biri kimi müəyyən olunmuşdur. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 2.1-ci maddəsinə əsasən bu Məcəllənin vəzifələri sülhü və bəşəriyyətin təhlükəsizliyini təmin etməkdən, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını, mülkiyyəti, iqtisadi fəaliyyəti, ictimai qaydanı və ictimai təhlükəsizliyi, ətraf mühiti, Azərbaycan Respublikasının konstitusiya quruluşunu cinayətkar qəsdlərdən qorumaqdan, habelə cinayətlərin qarşısını almaqdan ibarətdir.

Cinayət qanununun başlıca prinsiplərindən biri olan qanunçuluq prinsipinə əsasən əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) cinayət sayılması və həmin əmələ görə cəza və digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər yalnız Cinayət Məcəlləsi ilə müəyyən edilir (Cinayət Məcəlləsinin 5.1-ci maddəsi). Yalnız törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ (hərəkət və ya hərəkətsizliyə) və onun nəticələrinə görə təqsiri müəyyən olunmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və cəzalandırıla bilər (Cinayət Məcəlləsinin 7.1-ci maddəsi).

Bu vəzifələrin və prinsiplərin təmin olunması törədilmiş ictimai təhlükəli əməlin düzgün tövsif edilməsi zamanı mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Müraciətdə qaldırılan məsələnin araşdırılması üçün, ilk növbədə cinayətlərin tövsifi anlayışının təhlil edilməsi zəruridir.

Cinayət hüququnda cinayətin tövsifi dedikdə, törədilmiş ictimai təhlükəli əməldə müvafiq cinayət tərkibinin müəyyən edilməsi başa düşülür. Tövsif törədilmiş əməlin faktiki hallarının cinayət tərkibinin əlamətlərinə dəqiq uyğun gəlməsinin müəyyən edilməsinə yönəlmiş ardıcıl və məntiqi prosesdir. Buna görə də onun ilkin şərti törədilmiş əməlin hüquqi əhəmiyyət kəsb edən faktiki hallarının müəyyən edilməsindən və qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

Törədilmiş əməlin faktiki halları müəyyən edilərkən cinayətin obyektinə, obyektiv cəhətinə, subyektinə və subyektiv cəhətinə görə istənilən cinayət tərkibinə xas olan əlamətlərin təsnifatı aparılır. Bu zaman əməlin xüsusiyyətləri, subyekt müəyyən edilir, onun motiv və məqsəd-

ləri aydınlaşdırılır, nəticələrinin xarakteri müəyyənləşdirilir. İş üzrə əhəmiyyətli olan bütün faktiki hallar müəyyən edildikdən sonra şəxsin törətdiyi, qanunla qadağan olunmuş ictimai təhlükəli əməlin tövsifi üçün müvafiq cinayət hüquq norması tətbiq edilir.

Cinayətin tövsifinin digər şərti törədilmiş ictimai təhlükəli əməlin tərkibinin seçilmiş normada təsvir edilən tərkibə uyğunluğunun müəyyən edilməsindən ibarətdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən hər bir cinayət əməli araşdırılarkən onun tərkibinin düzgün müəyyən edilməsi və düzgün tövsif edilməsi cinayət əlamətlərini əks etdirən əməllərin cinayət olub-olmamasını, cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin təqsiri olub-olmamasını müəyyənləşdirməyə, habelə həmin cinayətə görə təqsirləndirilən şəxsə ədalətli cəza təyin edilməsinə yönəlmişdir. Əks hal təqsiri olmayan şəxsin məsuliyyətə alınmasına, yaxud da cinayət törətməkdə təqsirli olan şəxsin məsuliyyətdən kənar qalmasına səbəb ola bilər. Bu işə öz növbəsində Cinayət Məcəlləsinin əsaslandığı qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər. (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 17 mart 2011-ci il tarixli Qərarı).

Göstərilənlərə əsaslanaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu talama cinayətlərinin tərkibinin müəyyən edilməsini vacib hesab edir.

Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər sırasında talama cinayətləri öz yüksək ictimai təhlükəliliyinə görə seçilir. Mülkiyyətin müxtəlif obyektlərinə qəsd edən talama cinayətləri çox vaxt əmlak cinayətləri adlandırılır. Belə cinayətlər təqsirkarın maddi aləmin əşyalarını qanuna zidd olaraq götürməsində, özünün və ya başqalarının xeyrinə ələ keçirməsində ifadə olunur.

Bu baxımdan, talama cinayətlərinin predmetini istehlak dəyərinə malik olan istənilən maddi-əmtəə dəyəri, habelə istənilən maddi dəyərlərin ümumi ekvivalenti olan pul təşkil edə bilər. Talama cinayətləri fəal hərəkətlə törədilir.

Talamanın obyektiv cəhəti mülkiyyət münasibətlərinə qəsdən ibarətdir. Hansı formada törədilməsindən asılı olmayaraq, talama özgənin əmlakını götürmədən və (və ya) özünün, yaxud başqa şəxslərin xeyrinə keçirmədən ibarətdir.

Talamanın istənilən forması subyektiv cəhətdən yalnız birbaşa qəsd formasında təqsirlə xarakterizə olunur. Təqsirkar özgənin əmlakını qa-

nunsuz və əvəzsiz götürdüyünü və (və ya) özünün və ya başqa şəxsin xeyrinə keçirdiyini dərk edir, bunun əmlakın mülkiyyətçisinə (və ya başqa sahibinə) real maddi ziyan vuracağını qabaqcadan görür və belə nəticənin baş verməsini arzu edir. Talamanın subyektiv cəhətinin daha bir zəruri əlaməti tamah məqsədinin olmasıdır.

Oğurluq talama cinayətlərinin bir növü kimi çıxış edir. Cinayət qanunvericiliyinə görə oğurluq özgənin əmlakının gizli olaraq talanmasıdır (Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi).

Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-cü maddəsinin köhnə redaksiyasında oğurluğun tövsifedici əlaməti kimi yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla törədilməsi nəzərdə tutulmuşdu. İstintaq və məhkəmə təcrübəsində həmin maddənin tətbiqi ilə bağlı müəyyən çətinliklər yarandığından, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğu sorğu ilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edərək həmin maddənin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 9 iyun 2011-ci il tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, ictimai həyatın iqtisadi və sosial sahələrində baş verən dəyişikliklər cinayətkarlığın strukturunda və dinamikasında yeni tendensiyaları şərtləndirmişdir. Cinayətlərin yeni növlərinin, cinayətkar fəaliyyətin yeni forma və vasitələrinin meydana gəlməsi belə əməllərə görə cinayət məsuliyyətinin müəyyənləşdirilməsini zəruri edir. Belə əməllərə son illərin təcrübəsində yer alan, yeni texnologiyalardan istifadə etməklə özgənin əmlakını saxlanc yerlərindən, yaxud neft və ya qaz boru kəmərlərindən talamanı və s. aid etmək olar. Məsələn, “neft və qaz boru kəmərləri” anlayışları oğurluq zamanı Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan “saxlanc yeri”nin bütün əlamətlərini özündə ehtiva etsə də, talamanın bu formasına görə cinayət məsuliyyəti qanunvericilikdə öz əksini tapmamışdır. Göstərilənlərə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin dispoziziyasının müasir dövrün tələbləri nəzərə alınmaqla təkmilləşdirilməsini məqsədə müvafiq hesab etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun həmin Qərada formalaşdırdığı hüquqi mövqə nəzərə alınaraq, “Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il 30 aprel tarixli Qanunu ilə Cinayət Məcəlləsinə 177.2.3-1-ci maddə əlavə edilmişdir.

Həmin maddənin dispoziziyasında iki əməl müəyyənləşdirilmişdir:

- oğurluğun elektron məlumat daşıyıcılarından istifadə edilməklə törədilməsi;
- oğurluğun informasiya texnologiyalarından istifadə edilməklə törədilməsi.

Bununla əlaqədar olaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, bank kartlarının oğurlanması, başqa yolla ələ keçirilməsi və ya saxtalaşdırılması və həmin kartlardan istifadə etməklə bankomatlardan özgəsinə məxsus nağd pul vəsaitlərinin talanması, yaxud da hər hansı pul ödənişlərinin aparılması öz ictimai təhlükəliliyinə, törədilmə üsulu və vasitəsinə görə sadə oğurluqdan fərqlənir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bankomata özgənin kart və identifikasiya nömrəsini daxil etməklə oradan pul vəsaitlərinin talanması əməlinin tövsifində qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması üçün bankomat və bank kartınınəlektron məlumat daşıyıcıları olub-olmaması məsələsinə aydınlıq gətirilməsini zəruri hesab edir.

İlk növbədə, ödəniş kartlarının təyinatı müəyyənləşdirilməli və bunun əsasında həmin kartdan istifadə etməklə oğurluq cinayətinin törədilməsinin xüsusiyyətləri təhlil edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının İdarə Heyəti tərəfindən 10 iyul 2012-ci il tarixində qəbul edilmiş “Ödəniş kartlarının emissiyası və istifadəsi qaydaları”nın 2.1.1-ci bəndinə əsasən ödəniş kartı nağdsız ödənişlərin aparılması və nağd pul vəsaitinin əldə edilməsi üçün istifadə edilən ödəniş alətidir. Həmin qaydaların 2.1.6-cı və 2.1.19-cu bəndlərinə görə kart hesabı kart vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatların uçotunun aparılması üçün açılan cari bank hesabıdır. Ödəniş kartlarının hazırlanması zamanı kartda olan elektron daşıyıcıya (çipə) və (və ya) maqnit lentə kart istifadəçisi haqqında məlumatlar yüklənir.

Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-1-ci maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulmuş cinayət, şəxs tərəfindən talama və ya müxtəlif qanunsuz yollarla əldə edilmiş kartdan və onun identifikasiya nömrəsindən (pin kodundan) istifadə etməklə törədilməsidir. Bu əməlin obyektiv cəhəti gizli yolla elektron məlumat daşıyıcısı olan bank kartını və onun şifrəsini əldə etmək və sonradan kartı bankomata daxil edib, pin kodu yığmaq-la kart sahibinin hesabından pul vəsaitini çıxarmaqdır. Bu zaman, cinayəti törədən şəxsin niyyəti bankomatın fəaliyyətinə, əməliyyat sisteminə müdaxilə etmək deyil, yalnız əldə etdiyi imkandan istifadə etməklə kart sahibinin hesabından pul vəsaitini talamaqdır. Bu halda, zərərçəkmiş şəxs kartı oğurlanmış şəxsdir, çünki oğurlanmış və başqa qanunsuz

yolla ələ keçirilmiş hesab kartını bankomata daxil edərkən şəxs bankomatın seyfindən deyil, həmin kartın sahibinin hesabından oğurluq edir.

Ödəniş kartı ilə həyata keçirilən bütün bank əməliyyatları kartın sahibi və emitent (bank) arasında bağlanmış müqavilə əsasında və çərçivəsində həyata keçirilir. Kartı bankomata daxil edərək və klaviatura ilə müvafiq əməliyyatlar apararaq, təqsirli şəxs bilavasitə bankın seyfinə daxil olmur, sadəcə bank-emitentın əməliyyat sisteminə qoşularaq hesaba müdaxilə edir və banka müəyyən əməliyyatın aparılması üçün göstəriş verir. Burada bankomatın yarılməsindən fərqli olaraq, saxlanma yerinə (bankomatın seyfinə) fiziki daxil olma baş vermir.

Konkret şəxsin adına olan və oğurlanmış bank kartından istifadə etməklə nağd pul vəsaitlərinin oğurlanması zamanı, şəxs hər hansı texnologiyadan istifadə etmir, sadəcə olaraq ona məlum olan identifikasiya nömrəsini (pin kodu) bankın kompyuter sistemində daxil etməklə kart sahibinin pul vəsaitini ələ keçirməyə nail olur, yaxud həmin şəxsin pul vəsaiti hesabına müxtəlif ödənişləri həyata keçirir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq belə qənaətə gəlir ki, ödəniş kartında şəxs haqqında və onun bank hesabında olan pul vəsaiti barədə məlumat əks olunduğundan, bu kart elektron məlumat daşıyıcısı kimi qiymətləndirilməli, ondan istifadə edilməklə törədilən oğurluq cinayəti isə Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-1-ci maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş “informasiya texnologiyaları” müddəası isə informasiyanın ötürülməsi, qəbulu və emalı üzrə proseslər zamanı alət və ya vasitələr toplusunu nəzərdə tutur. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən informasiya texnologiyaları -informasiya prosesləri zamanı, o cümlədən hesablama və rabitə texnikasının tətbiqi ilə istifadə edilən üsul və vasitələr sistemidir.

Oğurluğun informasiya texnologiyalarından istifadə edilməklə törədilməsi xüsusi proqramlardan və qurğulardan istifadə etməklə bankomatların, nəticə etibarlı ilə bankın kompyuter sistemində daxil olub həm nağd pul vəsaitlərini, həm də müxtəlif növ ödənişləri həyata keçirməklə, yaxud da pul vəsaitlərini bankın hesabından öz şəxsi hesabına köçürməklə talamanı ehtiva edir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, ödəniş kartında şəxs və onun bank hesabında olan pul vəsaiti barədə məlumat əks olunduğundan, bu kart elektron məlumat

daşıyıcısı hesab edilməli və ondan istifadə edilməklə törədilən oğurluq cinayəti Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-1-ci maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Ödəniş kartında şəxs və onun bank hesabında olan pul vəsaiti barədə məlumat əks olunduğundan, bu kart elektron məlumat daşıyıcısı hesab edilməli və ondan istifadə edilməklə törədilən oğurluq cinayəti Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-1-ci maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**Отolkовании статьи 177.2.3-1 Уголовного Кодекса
Азербайджанской Республики**

22 июня 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова (судья-докладчик), Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов - судьи Сумгайытского апелляционного суда Видади Джафарова, главного консультанта отдела административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Эльдара Аскерова,

эксперта - заведующего кафедрой уголовного права и криминологии Бакинского государственного университета, доктора юридических наук, профессора Фирудина Самандарова,

специалистов - председателя Уголовной коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Шахина Юсифова, судьи Бакинского апелляционного суда Гаила Мамедова, заместителя начальника управления по защите государственного обвинения Прокуратуры Азербайджанской Республики Мурвета Гасанова, старшего специалиста департамента платежных систем и расчетов Центрального Банка Азербайджанской Республики Тамерлана Рустамова,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики на основании обращения Сумгайытского апелляционного суда в открытом судебном заседании по особому

конституционному производству рассмотрели конституционное дело о толковании статьи 177.2.3-1 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи М.Мурадова по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сумгайытский апелляционный суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее - Конституционный Суд), просил дать толкование статьи 177.2.3-1 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики (далее - Уголовный Кодекс).

В обращении указано, что приговором Сумгайытского городского суда от 18 декабря 1914 года Т.Тагиева была осуждена по статье 177.1 Уголовного Кодекса за то, что, похитив из сумки О.Аскеровой банковскую карту "золотая карта" банка "Bank of Ваку" вместе с бумагой с указанным на ней кодом, забрала из платежного терминала имевшиеся на карте 300 манатов, причинив ей материальный ущерб.

На приговор Сумгайытского городского суда был подан апелляционный протест с просьбой отменить приговор и направить уголовное дело на новое судебное рассмотрение. Апелляционный протест был обоснован тем, что Т.Тагиева, введя в банкомат принадлежавшую О.Аскеровой банковскую карту и ее пин-код, посредством компьютерной системы банкомата забрала имевшиеся на счету О.Аскеровой деньги, совершив тайное хищение. По мнению прокуратуры, данное деяние Т.Тагиевой должно классифицироваться не по статье 177.1 Уголовного Кодекса, а по статье 177.2.3-1 данного Кодекса.

В связи с разногласием в судебной практике, связанным с тем, на какие случаи распространяется положение "совершение с использованием электронных носителей информации, либо информационных технологий" в статье 177.2.3-1 Уголовного Кодекса, Сумгайытский апелляционный суд пришел к выводу о необходимости толкования данной статьи.

В связи с обращением Пленум Конституционного суда считает важным отметить следующее.

Согласно частям I и II статьи 13 Конституции Азербайджанской Республики (далее - Конституция) в Азербайджанской Республике собственность неприкосновенна и охраняется государством. Собственность может быть государственной, частной и муниципальной.

Каждый обладает правом собственности. Ни один вид собственности не обладает преимуществом. Право собственности, в том числе право частной собственности, охраняется законом (части I и II статьи 29 Конституции).

Собственность включена в число объектов, охраняемых уголовным законодательством, а ее охрана определена как одна из основных задач Уголовного Кодекса. Так, согласно статье 2.1 Уголовного Кодекса, задачами Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики являются: обеспечение мира и безопасности человечества, охрана прав и свобод человека и гражданина, собственности, экономической деятельности, общественного порядка и общественной безопасности, окружающей среды, конституционного строя Азербайджанской Республики от преступных посягательств, а также предупреждение преступлений.

Согласно принципу законности, как одному из важнейших принципов уголовного закона, преступность деяния (действия или бездействия), а также наказание за это деяние и иные меры уголовно-правового характера определяются только настоящим Кодексом (статья 5.1 Уголовного Кодекса). Лицо подлежит уголовной ответственности и наказанию только за те общественно опасные деяния (действия или бездействие) и их последствия, в отношении которых установлена его вина (статья 7.1 Уголовного Кодекса).

Обеспечение данных задач и принципов представляет важное значение при правильной классификации совершенного общественно опасного деяния.

Для рассмотрения поставленного в обращении вопроса, в первую очередь, необходимо проанализировать понятие классификации преступлений.

В уголовном праве под классификацией преступления понимается установление в совершенном общественно опасном деянии соответствующего состава преступления. Классификация - это пос-

ледовательный и логичный процесс, направленный на установление точного соответствия фактических обстоятельств совершенного деяния признакам состава преступления. Поэтому ее первоначальное условие заключается в установлении и оценке фактических обстоятельств совершенного деяния, представляющих правовое значение.

При установлении фактических обстоятельств совершенного деяния проводится классификация признаков, присущих любому составу преступления согласно объекту, объективному качеству, субъекту и субъективному качеству преступления. При этом устанавливаются особенности, субъект деяния, выясняются его мотивы и цели, определяется характер последствий. После установления всех фактических обстоятельств, представляющих важность для дела, применяется соответствующая уголовно-правовая норма для классификации совершенного лицом общественно опасного деяния, запрещенного законом.

Еще одно условие классификации преступления заключается в установлении соответствия состава совершенного общественно опасного деяния составу, описанному в избранной норме.

Согласно сформированной Конституционным Судом правовой позиции, при разбирательстве каждого уголовного деяния правильное установление его состава и правильная квалификация направлены на установление является ли преступлением деяние отражающие признаки преступления, на установление наличия вины у лица, обвиняемого в совершении преступления, а также на назначение справедливого наказания лицу обвиняемому за данное преступление. В противном случае это может стать причиной привлечения к ответственности невиновного лица или же уклонения от ответственности лица виновного в совершении преступления. А это в свою очередь может привести к нарушению принципов законности, равенства перед законом, ответственности за вину, справедливости и гуманизма на которые основывается Уголовный Кодекс (Постановление Пленума Конституционного Суда "О толковании статьи 244.1 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики" от 17 марта 2011 года).

Опираясь на вышеизложенное, Пленум Конституционного Суда считает важным установление состава преступлений, совершенных в целях хищения.

В числе преступлений против собственности преступления, совершенные в целях хищения, отличаются высокой общественной опасностью. Преступления, совершенные в целях хищения, посягающие на различные объекты собственности, зачастую называют имущественными преступлениями. Такие преступления выражаются в изъятии виновным вопреки закону предметов материального мира, обращении их в свою пользу или в пользу других лиц.

В этом контексте, предмет преступлений, совершенных в целях хищения, могут составлять любая материально-имущественная стоимость, обладающая товарной стоимостью, а также деньги, являющиеся общим эквивалентом любых материальных стоимостей. Данные преступления совершаются активными действиями.

Объективное качество хищения заключается в посягательстве на отношения собственности. Независимо от формы совершения, хищение заключается в изъятии и (или) обращении чужого имущества в пользу виновного или других лиц.

Любая форма хищения с субъективной точки зрения характеризуется виной лишь в форме прямого посягательства. Виновный осознает, что незаконно и безвозмездно изымает чужое имущество и (или) обращает его в свою пользу или в пользу другого лица, предвидит, что это причинит реальный материальный ущерб собственнику (или другому владельцу имущества) и желает таких последствий. Еще один необходимый признак субъективного качества хищения заключается в наличии корыстной цели.

Кража выступает как вид преступлений, совершенных в целях хищения. Согласно уголовному законодательству, кража - это тайное хищение чужого имущества (статья 177.1 Уголовного Кодекса).

В старой редакции статьи 177.2.3. Уголовного Кодекса в качестве классификационного признака кражи предусматривалось совершение с незаконным проникновением в жилище, помещение, на склад либо иное хранилище. В следственной и судебной практике возникли определенные трудности в связи с применением данной статьи, поэтому Прокуратура Азербайджанской Республики, обратившись с запросом в Конституционный Суд, просила дать толкование данной статьи.

В Постановлении Пленума Конституционного Суда "О толковании статьи 177.2.3. Уголовного Кодекса" от 9 июня 2011 года указано, что перемены, происходящие в экономической и социальной

областях общественной жизни обусловили новые тенденции в структуре и динамике преступности. Появление новых видов преступлений, новых форм и средств преступной деятельности делают необходимым установление уголовной ответственности за такие деяния. К таким деяниям можно отнести имеющее место в практике последних лет хищение чужого имущества с хранилищ либо хищение с нефтяных или газовых трубопроводов и др. с использованием новых технологий. Например, несмотря на то, что при краже понятие "нефтяные и газовые трубопроводы" включает в себя все признаки "хранилища", предусмотренного в статье 177.2.3. Уголовного Кодекса, тем не менее, законодательством не предусматривается уголовная ответственность за такую форму хищения. На основании указанного, Пленум Конституционного суда считает, что с учетом требований современности целесообразно усовершенствование диспозиции статьи 177 Уголовного Кодекса.

С учетом правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного Суда в данном Постановлении, Законом Азербайджанской Республики "О внесении изменения в Уголовный Кодекс Азербайджанской Республики" от 30 апреля 2013 года Уголовный Кодекс был дополнен статьей 177.2.3-1.

В диспозиции данной статьи были установлены два деяния:

- совершение кражи с использованием электронных носителей информации;
- совершение кражи с использованием информационных технологий.

В связи с этим Пленум Конституционного Суда отмечает, что кража банковских карт, изъятие их другим путем или фальсификация и хищение из банкоматов с использованием данных карт чужих наличных денежных средств, либо осуществление тех или денежных платежей отличаются от простых краж по своей общественной опасности, методу и средству совершения.

Для устранения неопределенности в классификации деяния, связанного с хищением денежных средств из банкомата с введением чужой карты и идентификационного номера, Пленум Конституционного Суда считает необходимым внести ясность в вопрос о том, является ли банковская карта электронным носителем информации.

В первую очередь, следует установить назначение платежных карт и на основании этого проанализировать особенности совершения преступления с использованием данной карты.

В соответствии с пунктом 2.1.1 "Правил эмиссии и использования платежных карт", принятых Правлением Центрального Банка Азербайджанской Республики 10 июля 2012 года, платежная карта - это платежный инструмент, используемый для осуществления безналичных платежей и для получения наличных денежных средств. Согласно пунктам 2.1.6 и 2.1.19 данных правил, карточный счет - это текущий банковский счет, открытый для ведения учета операций, осуществляемых посредством карты. Заполнение карты сведениями о владельце карты и печатание идентификационных сведений на карте осуществляется методом выдавливания или гравировки при изготовлении платежных карт.

Первая часть статьи 177.2.3-1 Уголовного Кодекса предусматривает преступление, совершенное лицом с использованием карты, изъятой путем хищения или различными незаконными путями, и ее идентификационного номера (пин-кода). Объективное качество данного деяния заключается в тайном изъятии банковской карты, являющейся электронным носителем информации, и ее шифра, с тем, чтобы впоследствии ввести карту в банкомат и, набрав пин-код, снять денежные средства со счета владельца карты. При этом намерение совершающего преступление лица заключается не во вмешательстве в работу банкомата, операционную систему, а лишь в хищении денежных средств со счета владельца карты с использованием представившейся возможности. Причем пострадавшим лицом является лицо, у которого была похищена карта, так как, вводя в банкомат расчетную карту, похищенную или изъятую другим незаконным путем, лицо совершает кражу не из сейфа банкомата, а со счета владельца данной карты.

Все осуществляемые посредством карты банковские операции реализуются на основе и в рамках договора, заключенного между владельцем карты и эмитентом (банком). Виновное лицо, вводя карту в банкомат и осуществляя посредством клавиатуры соответствующие операции, не входит напрямую в сейф банка, а просто, подключившись к операционной системе банк-эмитент, заходит на счет и дает банку указания по проведению определенной

операции. В отличие от взлома банкомата здесь не происходит физического входа в хранилище (сейф банкомата).

При краже наличных денежных средств с использованием краденной банковской карты, выданной на имя конкретного лица, лицо не использует те или иные технологии, а просто, вводя в компьютерную систему банка известный ему идентификационный номер (пин-код), добивается изъятия денежных средств владельца карты либо осуществляет за счет денежных средств данного лица различные платежи.

Учитывая вышеотмеченное, Пленум Конституционного Суда приходит к выводу, что в связи с тем, что в платежной карте содержится информация о лице и денежных средствах, находящихся на его банковском счету, данную карту следует расценивать как электронный носитель информации, а преступление, совершенное в целях кражи с его использованием, квалифицировать по статье 177.2.3-1 Уголовного Кодекса.

Предусмотренное же статьей 177.2.3-1 Уголовного Кодекса положение "информационные технологии" предусматривает совокупность инструментов или средств в ходе процессов передачи, приема и обработки информации. Согласно статье 2 Закона Азербайджанской Республики "Об информации, информатизации и защите информации", информационные технологии - это система методов и средств, используемых во время информационных процессов, в том числе с применением вычислительной техники и техники связи.

Совершение кражи с использованием информационных технологий включает хищение посредством вхождения в компьютерную систему банкоматов, в конечном счете - банка, с использованием специальных программ и установок, и изъятием наличных денежных средств либо осуществлением различных видов платежей или перечислением денежных средств со счета банка на свой личный счет.

Учитывая отмеченное, Пленум Конституционного Суда приходит к заключению, что в связи с тем, что в платежной карте содержится информация о лице и денежных средствах, находящихся на его банковском счету, данную карту следует считать электронным носителем информации, а преступление, совершенное в целях кражи с его использованием, квалифицировать по статье 177.2.3-1 Уголовного Кодекса.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. В связи с тем, что в платежной карте содержится информация о лице и денежных средствах, находящихся на его банковском счету, данную карту следует считать электронным носителем информации, а преступление, совершенное в целях кражи с его использованием, квалифицировать по статье 177.2.3-1 Уголовного Кодекса.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах "Азербайджан", "Республика", "Халг газети", "Бакинский рабочий", "Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики".

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

**ON BEHALF OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
D E C I S I O N
OF THE CONSTITUTIONAL COURT
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

**On interpretation of the Article 177.2.3-1 of the Criminal Code of
the Republic of Azerbaijan**

22 June 2015

Baku city

The Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan composed of Farhad Abdullayev (Chairman), Sona Salmanova, Rovshan Ismaylov, Sudaba Hasanova, Mahir Muradov (Reporter-Judge), Rafael Gvaladze, Isa Najafov and Kamran Shafiyev;

attended by the Court Clerk Faraid Aliyev,

representatives of interested parties - Vidadi Jafarov, Judge of Court of Appeal of Sumgait city; Eldar Askerov, Senior Advisor of the Department for Administrative and Military Legislation of Milli Mejlis of the Republic of Azerbaijan;

expert - prof. Firuddin Samandarov, Head of the Department of Criminal Law and Criminology of Baku State University, Doctor of Legal Sciences;

specialists - Shahin Yusifov, Chair of the Criminal Board of Supreme Court of the Republic of Azerbaijan, Gail Mamedov, Judge of Court of Appeal of Baku city; Murovet Hasanov, Deputy Head of Department on maintenance of public prosecution of the Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijan; Tamerlan Rustamov, Senior specialist of Department of payment service providers and calculations of the Central Bank of the Republic of Azerbaijan;

in accordance with the Article 130.6 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan examined in open judicial session via special constitutional proceedings the case on inquiry of Court of Appeal of Sumgait city on interpretation of Article 177.2.3-1 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan.

having heard the report of Judge Mahir Muradov, the reports of the legal representatives of the subjects interested in special constitutional proceedings and specialists, conclusions of expert, examined the materi-

als of the case the Plenum of Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

D E T E R M I N E D A S F O L L O W S :

The Court of Appeal of Sumgait city having applied to the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitutional Court) asked for interpretation of the Article 177.2.3-1 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Criminal Code).

In the inquiry it is indicates that by sentence of the Sumgait city Court dated December 18, 2014 T.Tagiyeva was condemned under the Article 177.1 of the Criminal Code for stealing from O.Askerova's bag the ATM card "Gold Card" of "Bank of Baku" bank together with paper with the code specified on it, she took away 300 AZN, which were available on the card from the payment terminal, having caused by that the material damage to the latter.

The appeal protest with a request to cancel a decision and to send the criminal case for reconsideration has been given on a decision of the Sumgait city court. The appeal protest has been proved by the fact that T.Tagiyeva, having entered into the ATM the ATM card belonging to O.Askerova and her PIN code by means of computer system of the cash machine took away the money, which were available on O.Askerova's account, having committed covert embezzlement. According to prosecutor's office, this act of T.Tagiyeva has to be classified not under the Article 177.1 of the Criminal Code but under the Article 177.2.3-1 of this Code.

Due to the disagreement in jurisprudence connected with to what cases provision "commission with use of electronic data storage device, or information technologies" in the Article 177.2.3-1 of the Criminal Code extends the Court of Appeal of Sumgait city has come to a conclusion concerning the necessity of interpretation of this article.

In connection with the inquiry, the Plenum of the Constitutional Court considers important to note the following.

According to parts I and II of the Article 13 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitution) the property in the Republic of Azerbaijan is inviolable and protected by the State. The property can have the form of State property, private property and municipal property.

Everyone has the right to property. No form or kind of property shall have any advantage. The property right, including the private property right, is protected by law (parts I and II of the Article 29 of the Constitution).

The property is included in number of the objects protected by the criminal legislation, and its protection is determined as one of the main objectives of the Criminal Code. Thus, according to Article 2.1 of the Criminal Code, tasks of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan are: providing the world and safety of mankind, protection of human and citizen rights and freedoms, property, economic activity, public order and public safety, the environment, the constitutional system of the Republic of Azerbaijan from criminal encroachment, and also the prevention of crimes.

Criminal action (actions or inaction), and also punishments for these actions and other measures of criminal - legal nature are determined only by the present Code (Article 5.1 of the Criminal Code). The person is a subject of criminal liability and punishment only for commitment of socially dangerous action (action or inaction) and its consequences, concerning of which his/her fault is provided (Article 7.1 of the Criminal Code).

The providing of these tasks and the principles represents importance at correct classification of committed socially dangerous act.

For consideration of the issue raised in the inquiry, first of all, it is necessary to analyze a concept of classification of crimes.

In the criminal law the classification of a crime is understood as determination in committed socially dangerous act of the corresponding crime components. Classification is the consecutive and logical process directed to determination of exact compliance of the actual circumstances of committed act to signs of crime components. Therefore, its initial condition consists in determination and assessment of the actual circumstances of committed act representing legal meaning.

The classification of the signs inherent to any crime components according to an object, objective quality, the subject and subjective quality of a crime is carried out in case of determination of the actual circumstances of committed act. At the same time the features, the subject of act, are investigated its motives and the purposes are established and the nature of consequences is determined. After establishment of all actual circumstances, which represent the importance for case with the

pose of classification of socially dangerous act made by the person the corresponding criminal legal norm is applied.

One more condition of classification of a crime consists in determination of compliance of structure of committed socially dangerous act to the structure described in the chosen norm.

According to the legal position formed by the Constitutional Court at investigation of each criminal act the correct determination of its structure and the correct qualification are directed on determination whether an act reflecting signs of a crime is a crime, on determination of existence of fault at the person accused for commission of crime, and also on imposition of fair punishment to the person accused for this crime. Otherwise it can become the reason of prosecution of the innocent person or evasion from responsibility of the person guilty of commission of crime, the wrong application of punishment. It in its turn can lead to violation of the principles of legality, equality before the law, responsibility for fault, justice and humanity on which the Criminal Code is based (decision of the Plenum of Constitutional Court of March 17, 2011 “On interpretation of Article 244.1 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan”).

Leaning on the above, the Plenum of the Constitutional Court considers important the determination of components of crimes committed with the purpose of embezzlement.

Among property crimes, the crimes committed with the purpose of embezzlement, differ by high public danger. The crimes committed with the purpose of embezzlement, encroaching on various objects of property often are called as property crimes. Such crimes are expressed in withdrawal by the guilty person contrary to the law of objects of a material world, their turning in own advantage or for benefit of other persons.

In this context, any material-property cost having commodity cost and also the money which is the general equivalent of any material costs can make a subject of the crimes committed with the purpose of embezzlement. These crimes are committed by active actions.

Objective quality of embezzlement is consists in encroachment of the property relations. Irrespective of a form of commitment, embezzlement consists in withdrawal and (or) the turning of someone else's property for benefit of the guilty person or other persons.

Any form of embezzlement from the subjective point of view is characterized by fault only in the form of direct encroachment. The guilty person realizes that he/she illegally and gratuitously withdraws someone

else's property and (or) turns it in own favor or for benefit of other person, expects that it will cause actual material damage to the owner (or to other owner of property) and wishes such consequences. One more necessary sign of subjective quality of embezzlement consists in availability of the mercenary motive.

Theft acts as a type of the crimes committed with the purpose of embezzlement. According to the criminal legislation, theft is a secret embezzlement of another person's property (Article 177.1 of the Criminal Code).

In the former edition of Article 177.2.3 of the Criminal Code the commitment with illegal penetration into the dwelling, the room, on a warehouse or other storage was provided as a classification sign of theft. In investigative and court practice there were certain difficulties in connection with application of this article therefore the Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijan, having made an request to the Constitutional Court, asked to give interpretation of this article.

In the decision of the Plenum of Constitutional Court as of June 9, 2011 "On interpretation of Article 177.2.3 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan" it is indicated that the changes occurring in economic and social areas of public life have caused new tendencies in structure and dynamics of criminality. Appearance of new kinds of the crimes, new forms and means of criminal activity, does necessary an establishment of a criminal liability for such acts. It is possible to attribute to such acts, taking place in practice of last year's embezzlement of another's property from depositories, or embezzlement from oil or gas pipelines using new technologies. For example, though at theft the concepts "oil and gas pipelines" have comprised all signs of "depository" provided in Article 177.2.3 of the Criminal Code, the legislation has not provide the criminal liability for such form of embezzlement. On the basis of specified, Plenum of the Constitutional Court considers that taking into account requirements of modernity the perfection of a disposition of Article 177 of the Criminal Code is expedient.

Taking into account the legal position formed by the Plenum of the Constitutional Court in that decision, by the Law of the Republic of Azerbaijan "On modification of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan" dated April 30, 2013 into the Criminal Code was added the Article 177.2.3-1.

In a disposition of this article two acts were established:

- commitment of theft with use of electronic data storage device;

- commitment of theft with use of information technologies.

In this connection the Plenum of the Constitutional Court notes that theft of bank cards, their withdrawal by other way or falsification and embezzlement from ATMs with use of these cards of someone else's cash or implementation of money payments differ from simple thefts on its public danger, a method and means of commitment.

For elimination of uncertainty in classification of the act connected with plunder of a money from the ATM with entering of someone else's card and identification number, the Plenum of Constitutional Court considers necessary to clear up a question of whether the bank card is the electronic data storage device.

First of all, it is necessary to establish the purpose of payment cards and on the basis of it to analyze the features of commitment of crime with use of such card.

According to point 2.1.1 of the “Regulations of issue and usage of payment cards”, accepted by Board of the Central Bank of the Republic of Azerbaijan on July 10, 2012, the payment card is a payment tool used to effect cashless payments and withdraw cash funds. According to points 2.1.6 and 2.1.19 of these Regulations, the card account is a current bank account opened to maintain accounting of card operations. Personalization is a loading of cardholder information to electronic carrier (chip) and/or magnetic stripe when developing payment cards and indent or embossed printing of identification data on cards.

The first part of the Article 177.2.3-1 of the Criminal Code provides for the crime committed by the person with use of the card withdrawn by plunder or by various illegal ways and its identification number (PIN code). Objective quality of this act consists in secret withdrawal of the bank card which is the electronic data storage device, and its code for the purpose to enter the card into the ATM and, having entered a PIN code, to withdraw a money from account of the cardholder. At the same time intention of a person, committing crime consists not in intervention in operation of the ATM, an operating system, but only in plunder of money from the cardholder's account with use of the given opportunity. An injured person is the person from whom the card was stolen, since by entering the card that was stolen or withdrawn in other illegal way into the ATM, the person makes theft not from the ATM safe but from the account of the owner of this card.

All banking activities fulfilled by means of the card are implemented on a basis and within the agreement signed between the cardholder and

the issuer (bank). The perpetrator, entering the card into the ATM and fulfilling the corresponding transactions by means of the keyboard, does not enter directly to the safe of bank, but simply, having connected to an operating system of bank, comes into the account and instructs bank on carrying out a certain transaction. Unlike hacking of the ATM there is no physical entrance to storage (the ATM safe).

In case of theft of a cash with use of the stolen bank card issued to the particular person, a person does not use any technologies but simply, entering identification number (PIN code) known to him/her into computer system of bank, tries to withdraw money of the card holder or fulfill various payments at the expense of this person's money.

Considering above-noted, the Plenum of the Constitutional Court comes to a conclusion that because of the fact that the payment card contains information on a person and money, which is on his/her bank account, this card should be regarded as the electronic data storage device, and the crime committed with the purpose of theft with its use, should be qualify under Article 177.2.3-1 of the Criminal Code.

The provision "information technologies" provided by the Article 177.2.3-1 of the Criminal Code provides set of tools or means during processes of transfer, acceptance and information processing. According to Article 2 of the Law of the Republic of Azerbaijan "On information, informatization and information security", information technologies are a system of the methods and means used during information processes including using computer facilities and technology of communication.

Commitment of theft with use of information technologies includes plunder by means of entry into computer system of ATM, at the end – bank, with use of special programs and installations, and a cash withdrawal of money either implementation of different types of payments or money transfer from a bank account into the personal account.

Considering the aforementioned, the Plenum of the Constitutional Court comes to conclusion that because of the fact that the payment card contain information on a person and money, which is on his/her bank account, this card should be regarded an electronic data storage device, and a crime committed with the purpose of theft with its use, should be qualified under the Article 177.2.3-1 of the Criminal Code.

Being guided by the Article 130.6 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan and the Articles 60, 63, 65-67 and 69 of the Law of the Republic of Azerbaijan "On Constitutional Court", Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

DECIDED :

1. Because of the fact that a payment card contains information about person and money on his/her bank account, this card should be regarded an electronic data storage device, and crime committed using such card with the purpose of theft, should be qualified under the Article 177.2.3-1 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan.

2. The decision shall come into force from the date of its publication.

3. The decision shall be published in “Azerbaijan”, “Respublika”, “Xalq Qazeti” and “Bakinskiy Rabochiy” newspapers, and “Bulletin of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan”.

4. The decision is final, and may not be cancelled, changed or officially interpreted by any institution or official.

“AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASINDA TƏSBİT EDİLMİŞ DƏYƏRLƏRİN MÜDAFİƏSİ SAHƏSİNDƏ MÜASİR NƏZƏRİ VƏ PRAKTİK YANAŞMALAR”

Mayın 5-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun, “Qara və Xəzər dənizi regionu ölkələri hüquqşünasları” Assosiasiyasının birgə təşkilatçılığı ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 94-cü ildönümünə həsr edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş dəyərlərin müdafiəsi sahəsində müasir nəzəri və praktik yanaşmalar” mövzusunda respublika elmi-nəzəri konfrans keçirilib.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun (HİHI) direktoru, hüquq elmləri doktoru, Milli Məclisin deputatı Aytən Mustafazadə konfransı açaraq çıxış üçün sözü Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevə verib.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev çıxışında bildirib ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin səyi nəticəsində Azərbaycan Respublikasında

insan hüquqlarının müdafiəsi sistemində yeni təminatlar müəyyən edilmişdir. Bütün bu addımlar bir çox beynəlxalq hüquq normalarının Azərbaycanda milli qanunvericilik sistemində inteqrasiya etməsinə yol açıb. Mövzunun aktuallığını qeyd edən F.Abdullayev demokratik dövlət quruculuğunda, ölkəmizdə bütün sahələrdə inkişafın əsasında Ulu Öndərin əvəzsiz xidmətlərini xüsusilə vurğulayıb. Diqqətə çatdırıb ki,

müasir Azərbaycanın tərəqqisi yolunda önəmli amillərdən biri də 1995-ci ildə Konstitusiyanın qəbulu olub.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri diqqətə çatdırıb ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ölkəmizin inkişafı istiqamətində görülən işlər üçün hər zaman bazis rolunu oynayıb. Konstitusiyadan irəli gələn fundamental dəyərlər ölkəmizin inkişaf etmiş, müasir və sivil dövlətlər birliyinin tamhüquqlu üzvü olması üçün önəmli əsas yaradıb.

Fərhad Abdullayev vurğulayıb ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə sürətlə inkişaf edən Azərbaycan müasir dünyada demokratik hüquq sistemində mövcud olan mütərəqqi yanaşmaların qanunvericiliyə daxil edilməsi ölkəmizdə demokratiyanın, insan hüquq və azadlıqlarının təminatının genişləndirilməsinə yönəlib.

Daha sonra AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun direktoru Aytən Mustafazadə çıxış edərək Ulu Öndərin mənalı ömür yolundan, çoxşaxəli fəaliyyətindən danışıb. O, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin qarantı olan, bütün dövrlərdə onların qorunmasına çalışsın gərkəmli dövlət xadimi, ümummilli lider Heydər Əliyevin mədəniyyətimizin, el-mimizin və təhsilimizin hərtərəfli inkişafı üçün gördüyü işlərin konkret nəticələr verdiyini vurğulayıb. Diqqətə çatdırılıb ki, Ulu Öndərin ən böyük amalı və məqsədi dövlətimizin müstəqilliyinin əbədi olması, insan hüquqlarının qorunmasını rəhbər tutan vətəndaş cəmiyyətinin qurulması idi.

Aytən Mustafazadə vurğulayıb ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra insan hüquq və azadlıqlarının təmini sahəsində

beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan tamamilə yeni qanunvericilik sistemi işlənib hazırlanıb. Belə ki, bütün köhnə normativ-hüquqi baza yenilənib, zəruri hüquq institutları, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi yaranıb. Həmçinin MDB məkanında ilk insan hüquqları üzrə akademik institut yaradılaraq onun qarşısında bir sıra vəzifələr qoyulub. İnsan hüquqları ilə bağlı qanunvericilik aktları üzrə bir sıra təkliflər, yeni qanun layihələri, o cümlədən “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” qanun layihəsi məhz İnsan Hüquqları İnstitutunda hazırlanaraq Milli Məclisə təqdim edilib.

Sonra HİHİ-nin elmi işlər üzrə direktor müavini, Nazim Cəfərlinin “Heydər Əliyevin dövlətçilik konsepsiyasının bəzi məsələlərinə dair”, Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Kamran Şəfiyevin “Bərabərlik hüququnun bəzi aspektləri”, HİHİ-nin dövlət və konstitusiya hüququ şöbəsinin müdiri, Ayxan Rüstəmzadənin “Pozulmuş hüquq və azadlıqların müdafiəsində vəkillik və nümayəndəlik institutunun funksiyası”, Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının konstitusiya hüququ şöbəsinin müdiri Dürdanə Məmmədovanın “Konstitusiya hüquq düşüncəsi və hüquqi mədəniyyət” və Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının beynəlxalq hüquq və beynəlxalq əməkdaşlıq şöbəsinin müdiri Səbinə Babayevanın “Demokratik cəmiyyətdə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, normativ-hüquqi aktların təhlili” mövzularında məruzələri dinlənilib. Natiqlər ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində həyata keçirilən sistemli və gələcəyə hesablanmış islahatların aparılmasından danışılar.

Konfrans işini müzakirələrlə davam etdirib.

Konfransda edilən məruzələri diqqətinizə çatdırırıq.

Kamran ŞƏFİYEV

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi

BƏRABƏRLİK HÜQUQUNUN BƏZİ ASPEKTLƏRİ

Bərabərlik hüququ tarixən feodal imtiyazlarına qarşı yaranaraq insan, cəmiyyət və dövlət arasında olan münasibətləri tənzimləyən çox vacib prinsipin əsasını qoymuşdur. Hüquq bərabərliyi eyni zamanda konstitusionalizmin təməl prinsiplərindən və demokratiyanın ayrılmaz elementlərindən biri kimi tanınır.

Bərabərlik vətəndaş cəmiyyətinin, hüquqi dövlətin formalaşmasının əsas prinsiplərindən sayılır. Bu prinsipə görə hamı qanun qarşısında bərabər olmalıdır ki, dövlət idarəçiliyində, cəmiyyətdə özbaşınalıq, ədalətsizlik baş verməsin, ümumi rifah, inkişaf təmin edilsin. Bərabərlik prinsipi dövlətin insanlara, insanların biri-birinə olan münasibətinin təbii əsaslarını müəyyənləşdirir. O, insanların hər hansı bir təbii cəhətinə görə fərləndirilməsini qəbul etmir, cinsi, milli, dini, irqi və digər xüsusiyyətlərinə baxmayaraq insanları bərabərləşdirir. İnsanlar əsrlər boyu bərabərlik uğrunda mübarizə aparıblar, ayrı-seçkiliyin bütün formalarına qarşı çıxıblar. Yüz illərlə insanlar sosial mənşəyinə, irqinə və dərisinin rənginə, cinsinə, milli və dini mənsubiyyətinə görə bərabər olmayıblar. Marksizm ideologiyası bərabərlik dedikdə insanların faktiki bərabərliyini başa düşürdü. Faktiki bərabərlik insanların öz maddi imkanlarına görə bir-biri ilə bərabər olmasını nəzərdə tutur. Lakin insanların faktiki bərabər olması qeyri-mümkündür. İnsanlar müxtəlif xüsusiyyətlərinə, o cümlədən bioloji imkanlarına görə bir-birindən fərqlənir.

Bərabərlik hüququ dövlət tərəfindən insanlara yaradılan bərabər imkanlarda və şəraitdə ifadə olunur.

II dünya müharibəsindən sonra “hüquq bərabərliyi” və “ayrı-seçkilik” anlayışları yeni mahiyyət kəsb etdi. Beynəlxalq ictimaiyyət bu məsələlərə daha həssas yanaşmağa başladı.

Təsadüfi deyildir ki, bərabərlik hüququ beynəlxalq hüquq aktlarında təsbit olunub (İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 7-ci

maddəsi, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 14-cü maddəsi, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 14-cü maddəsi və həmin Konvensiyanın 12 sayılı protokolunun 1-ci maddəsinin 2-ci bəndi və s.).

Bu hüquq Konstitusiyanın 25-ci maddəsində təsbit olunub. Konstitusiyanın 25-ci maddəsində öz əksini tapmış müddəalar hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabər olması, kişi və qadınların hüquq bərabərliyi, eləcə də bərabərlik hüququ ilə qarşılıqlı surətdə bağlı olan ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi prinsipi əks olunub.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir.

Konstitusiyanın bu normasının (prinsipinin) əsas mahiyyəti dövlət tərəfindən hüquq subyektlərinə eyni münasibət və vəziyyətlərdə qeyri-bərabər rejimin, lüzumsuz üstünlük və imtiyazların yaradılmasının qarşısının alınmasına xidmət edir. Qeyd olunan prinsipdən hər hansı formada kənara çıxılması hüquq subyektlərinin iştirak etdikləri hüquq münasibətlərində faktiki olaraq qeyri-bərabərliyə, onlardan hər hansı birini digərinə nisbətdə daha əlverişli mövqeyə gətirib çıxarmaqla Konstitusiya prinsiplərinin deklorativliyinə, dövlət orqanlarına inamın azalmasına, sosial gərginliyin artmasına zəmin yarada bilər.

Hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik hər bir mülki işə eyni qaydada, eyni prosessual formalarda, onlarda iştirak edən şəxslər üçün eyni təminatlarla baxılması ilə təmin edilir. Bununla işin nəticələrində maraqlı olan şəxslərin qanuni tələblərinin bərabər ödənilməsinə nail olunur, bütün vətəndaşlara məhkəmə qarşısında öz mənafələrini qorumaq üçün bərabər imkanlar yaradılır. Prosessual hüquq bərabərliyinə görə tərəflər öz hüquq və mənafələrini müdafiə etmək üçün prosessual vasitələrdən real istifadə etmək imkanına malikdirlər. Həmin imkanlar qanunla və məhkəmə ilə təmin edilir.

Kişi ilə qadının eyni hüquqları və azadlıqları vardır. Tarix boyu sosial bərabərsizliyin ən kəskin forması kişi ilə qadın arasında olan ayrı-seçkilik olmuşdur. Bununla bağlı ayrıca beynəlxalq sənədlər qəbul olunub.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiyasına (18 dekabr 1979-cu il) Azərbaycan Respublikası 30 iyun 1995-ci il tarixdə qoşulub.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiyasının Fakültativ Protokolunu Azərbaycan Respublikası 16 fevral 2001-ci il tarixdə ratifikasiya edib.

“Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” 10 oktyabr 2006 tarixli Qanunun məqsədi cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaqla, kişi və qadınlara ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanlar yaratmaqla gender bərabərliyinin təmin edilməsindən ibarətdir.

Lakin həyatda bəzi fərqlənmə mövcudur və bu ayrı-seçkilik sayılmır.

Həmin qanunda hansı hallar ayrı-seçkilik hesab olunmur:

Qadınlar üçün Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş güzəştlər, imtiyazlar və əlavə təminatlar; (Maddə 241. Qadın əməyinin tətbiqi qadağan olunan iş yerləri və işlər 1. Əmək şəraiti ağır, zərərli olan iş yerlərində, habelə yeraltı tunellərdə, şaxtalarda və digər yeraltı işlərdə qadın əməyinin tətbiqi qadağandır. Maddə 242. Qadınların gecə işlərinə, iş vaxtından artıq işlərə və istirahət günlərində işə cəlb olunmasının, habelə ezamiyyətlərinin məhdudlaşdırılması)

kişilər üçün həqiqi hərbi (alternativ) xidmətə çağırış;

kişi və qadınlar üçün qanunla müəyyənləşdirilmiş fərqli pensiya və nikah yaşı;

kişi və qadınlar üçün cəzaçəkmə müəssisələrində fərqli şəraitin yaradılması; gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədilə xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Bəzi ölkələrdə iş yerlərində kvotaların tətbiqi nəzərdə tutulur. Dövlətlər xüsusi tədbirlər həyata keçirməklə sadəcə olaraq “formal bərabərliyə” deyil, “həqiqi bərabərliyə” nail olmalıdır, basqa sözlə, cəmiyyətdə mövcud olan imtiyazlardan istifadə etmək üçün təklif olunan imkanlardan bərabər səviyyəli istifadəni təmin etməyi bacarmalıdır.

Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında qanunda bir sıra təminatlar nəzərdə tutulub.

Cinsindən asılı olmayaraq bir iş yerində işləyən, eyni ixtisas dərəcəsinə malik olan, eyni iş şəraitində işləyən, eyni dəyərli işi yerinə yetirən işçilərə əmək haqqı, həmçinin mükafatlar və işçini həvəsləndirmək məqsədilə ödənilən digər maddi ödənişlər eyni ödənilməlidir.

Dövlət mülkiyyət növündən asılı olmayaraq, bütün təhsil müəssisələrinə qəbulda, tələbələrin təqaüdlə təmin edilməsində, tədris planının seçilməsində və biliyin qiymətləndirilməsində kişi və qadınlar üçün bərabər imkanlar yaradılmasını təmin edir.

Dövlət kişi və qadınların mülkiyyət hüququnun həyata keçirilməsinə və sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün bərabər imkanların yaradılmasına təminat verir.

Ayrı-seçkiliyin müəyyən olunması ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsi qeyd edir ki, Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsinə uyğun olub-olmamasının yoxlanılması üçün hansı şəxslərin bərabər və ya müəyyən meyarlara əsasən oxşar vəziyyətdə olmasını müəyyənləşdirmək zəruridir. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, iki qrup şəxs (vəziyyət) heç vaxt tamamilə eyni olmur, yəni mümkün olan bütün müqayisə meyarlarına əsasən tam bərabərlik ola bilməz. Beləliklə, müqayisə üçün meyar seçilərkən müqayisə edilən vəziyyətlərə (şəxslərə) aid çoxsaylı xüsusiyyətlər sırasında yalnız mübahisələndirilən hal kontekstində müvafiq vəziyyətlərin bərabər olub-olmaması sualına cavab verənlər seçilməlidir. (Konstitusiya Məhkəməsinin 14 noyabr 2014-cü il tarixli Qərarı)

Birbaşa ayrı-seçkilik “bir şəxsin digər şəxsə munasibətdə irq və ya etnik mənsubiyyətə əsaslanan daha az əlverişli munasibətə məruz qaldığı və ya qalacağı təqdirdə” baş vermiş olur. İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin istifadə etdiyi formula görə, birbaşa ayrı-seçkilikdən söz edilməsi üçün “oxşar vəziyyətdə olan şəxslərin gördükləri munasibətdə müəyyən edilə bilən bir fərqlilik olmalıdır”.

Ayrı-seçkiliyin əsasını konkret şəxsin digərlərilə müqayisədə fərqli rəftara məruz qalması təşkil edir.

Demokratik cəmiyyətdə insanların hüquqları və azadlıqları bərabərlik prinsipi əsasında həyata keçirilir. Bu prinsipin əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, hər kəsin bərabər hüquqlara malik olması bəyan edilməklə, onlardan istifadə etmək üçün bərabər imkanlar yaradılmalıdır. Lakin vəziyyəti fərqli olan subyektlər üçün hüquq və vəzifələrin mütləq bərabərliyi ola bilməz. Bərabərlik hüququna əsasən vəziyyəti fərqli olan subyektlər üçün eyni tənziqləmə tətbiq edilə bilməz.

Eyni zamanda bir qrup daxilində hüquq və vəzifələr onun bütün üzvləri üçün eyni olmalıdır. Fərqli rəftar oxşar vəziyyətdə olan fərdlər arasında mövcud olduqda bərabərlik hüququ pozulmuş olur. Fərqli rəftarın obyektiv və əqlabatan əsası, yaxud tətbiq edilən vasitələrlə qarşıya qoyulan qanuni məqsəd arasında əqlabatan mütənasiblik olmadıqda, həmin rəftar ayrı-seçkilik xarakteri daşıyır. Bununla belə, bərabərlik hüququ qanunverici tərəfindən ayrı-ayrı kateqoriyalı subyektlərə güzəştlərin və imtiyazların tətbiq edilməsini inkar etmir. Bu cür fərqlər o zaman bərabərlik hüququna zidd olar ki, onlar əqlabatan,

obyektiv və mütənasib olmasınlar. (Konstitusiya Məhkəməsinin 13 dekabr 2010-cu il tarixli Qərarı)

Bərabərlik hüququ insan hüquq və azadlıqlarının hər hansı ayrı-seçkilik olmadan ədalətli, eyni hüquqi imkanlar əsasında həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Bu prinsip universal xarakter daşıyır və ictimai münasibətlərin bütün sahələrinə nizamlayıcı təsir edir. O cümlədən, bu prinsipin gözlənilməsi hər şeydən öncə həm də eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin hüquqlarının obyektiv və əqlabatan izah olmadan fərqləndirilməsini qadağan edir.

Bərabərlik hüququ dövlət tərəfindən heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsini nəzərdə tutur. Pensiya təminatı sahəsində hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsində bütün növ ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına təminat verən hüquq bərabərliyi prinsipi eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin pensiya hüququnun fərqləndirilməməsinə xidmət edir. Əks halda sosial təminat sahəsində qanunverici tərəfindən müəyyən olunmuş güzəştlərin eyni hüquqi vəziyyətdə olan şəxslərə eyni qaydada tətbiq edilməməsi sosial ədalətin və tarazlığın pozulmasına səbəb ola bilər.

Eyni zamanda, sosial təminat sahəsində münasibətlərin hüquqi tənziplənməsi zamanı eyni hüquqi vəziyyətdə olan subyektlər arasında ayrı-seçkiliyə yol verilməsi belə tənziplənmənin bütün subyektlərə münasibətdə qüsurlu olmasına gətirib çıxara bilər. (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1 və 8.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 1 dekabr 2010-cu il tarixli Qərarı).

Ayrı-seçkilik təkcə oxşar vəziyyətdə olan insanlara qarşı fərqli rəftarın deyil, həm də fərqli vəziyyətdə olan insanlara qarşı eyni rəftarın nəticəsi ola bilər. Sonuncunu "dolayı" ayrı-seçkilik adlandırırlar, çünki bu halda rəftarın özü deyil, onun nəticələri fərqli olur, belə ki, o, fərqli xüsusiyyətlərə malik insanlar üçün fərqli nəticələrə səbəb olur.

Dolayı ayrı-seçkilik o halda baş verir ki, neytral kimi görünən şəkildə, meyar və ya praktika müəyyən irqi və ya etnik mənşəli insanları digər şəxslərlə müqayisədə xüsusilə əlverişsiz vəziyyətə salır.

AİHM-praktikasına nəzər saldıqda görürük ki, Şönhaytın işində natamam iş günü ilə çalışan işçilərin pensiyaları hesablanarkən tam iş günü ilə çalışan işçilərdən fərqli dərəcələr tətbiq olunurdu. Bu fərqli dərəcələr iş yerində sərf edilən saatlar arasındakı fərqlə əsaslanmırdı.

Belə ki, natamam iş günü ilə çalışan işçilər, hətta iş stajlarının müddəti tam iş günü ilə çalışan işçilərdən fərqli olsa belə, onlardan az pensiya alırdılar, bu isə o demək idi ki, natamam iş günü ilə çalışan işçilərə əslində daha az pensiya odənilir. Pensiya hesablanması üzrə neytral qayda natamam iş günü ilə çalışan bütün işçilərə eyni tərzdə tətbiq edilirdi. Lakin natamam iş günü ilə çalışan işçilərin təxminən 88%-i qadın olduğuna görə bu qayda kişilərlə müqayisədə qadınlar ucun qeyri-mütənasib dərəcədə mənfi nəticələr doğururdu.

Əbdüləzizin işində cinsə görə fərqli rəftar Birləşmiş Krallığın qanunvericiliyində əks olunmuşdur. Ərizəçilər həmin ölkədə yaşayan qadınlar idi. İmmiqrasiya qaydalarına görə onların ərlərinə Birləşmiş Krallıqda ərizəçilərlə birlikdə qalmaq icazəsi verilməmişdir, halbuki oxşar vəziyyətdə ərlərinin yanında qalmaq istəyən qadınlar bu cür məhdudiyətlərə məruz qalmırlar. Yasla bağlı müdafiə olunan əsas, sadəcə olaraq zərərçəkmiş səxsin yası ilə bağlı fərqli rəftar və ya hüquqdan fərqli şəkildə istifadə hallarına tətbiq edilir. *S v i t s q e b e l i n* İsveçrə Konfederasiyasına qarşı isinə əsasən, 47 yaşlı tənha qadın övladlığa usaq götürməklə bağlı müraciətinə rədd cavabının verilməsinə görə iddia ərizəsi təqdim etmişdir. Dövlət orqanları öz qərarını iddiaçı ilə usaq arasındakı yas fərqlilə, həmçinin iddiaçının artıq bir usaq olduğundan daha bir usaq övladlığa götürməsi nəticəsində öz üzərinə əlavə maddi yükün götürülməsilə əsaslandırırırdı. AİHM ərizəçinin övladlığa usaq götürmək üçün müraciət edən digər gənc qadınlardan yaşına görə fərqli rəftara məruz qaldığını müəyyən etmişdir.

Nazim CƏFƏRLİ

AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun
Elmi işlər üzrə direktor müavini, h.ü.e.d, professor

HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK KONSEPSİYASININ BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİNƏ DAİR

Dünya xalqlarının əksəriyyəti öz müstəqilliyinə və suverenliyinə müxtəlif vaxtlarda və fərqli formalarda nail olmuşlar. Zamanından və siyasi şəraitindən asılı olaraq, bəzi ölkələr az itki ilə, nisbətən asanlıqla müstəqilliyinə qovuşa bilmiş, bir sıra ölkələr isə böyük çətinlikləri üstələyərək, məhrumiyyətlər yolu ilə müstəqilliyinə qovuşa bilmişlər. Azərbaycan Respublikası da ikincilər sırasında olmaqla müstəqilliyin əldə edilməsinə ciddi itkilər və məhrumiyyətlər nəticəsində nail olmuşdur. İnsan və maddi itkilərlə əldə olunmuş müstəqillik səriştəsiz və bacarıqsız rəhbərliyin fəaliyyəti nəticəsində daha ciddi problemlərlə üzləşmiş, faktiki olaraq müstəqilliyin itirilməsi, ölkənin parçalanması ümumiyyətlə Azərbaycan Dövlətçiliyinin məhfi, təhlükəsi ilə üz bəüz qalmışdır. Xalqımız üçün təəssüf doğuracaq zaman kəsiyinə daxil olduq, xalq onu bu bəlalardan qurtara biləcək qüvvəni və şəxsiyyəti axtarmağa başladı və tapdı. Ümumilli lider, görkəmli siyasətçi və dövlət xadimi Heydər Əliyev hakimiyyətə onların istəyi və dəvəti ilə gəldi.

O xalqlar xoşbəxtidir ki, onların təhlükəli taleyüklü məsələlərinin həll edilməsində istinad ediləcək, ümid bəsləniləcək görkəmli şəxsiyyətləri vardır.

Dünya tarixinə nəzər salsaq görürük ki, ayrı-ayrı vaxtlarda və müxtəlif millətlərin içərisindən görkəmli şəxsiyyətlər çıxmışdır.

Həmin liderlərin hərəsi bir sahədə fitri istedad sahibi olmuşlar. Azərbaycan xalqının dünya sivilizasiyasına bəxş etdiyi görkəmli şəxsiyyət Heydər Əliyev tək-cə bir sahədə deyil, ictimai həyatın bütün sahələrində fitri istedad sahibi idi. Dahi şəxsiyyətin hakimiyyətə gəlməsi ilə ölkədə əmin – amamlıq və sabitlik yarandı, destruktiv qüvvələr zərərsizləşdirildi, səriştəsiz adamlar hakimiyyətdən kənarlaşdırıldı, daxili və xarici siyasətin konturları cızıldı, Azərbaycan dövlətçiliyi xilas

edildi. Tezliklə fenomenial istedad sahibi Heydər Əliyev cənabları qarşıda duran vəzifələrin zəncirində aparıcı halqaları müəyyənləşdirmək, ondan yapışb bütün zənciri arxasınca aparmaq yolunu göstərdi. Həmin vacib həlqələrdən biri və ən önəmlisi Azərbaycan dövlətçiliyinin bərpası idi. Qısa zaman kəsiyində Heydər Əliyev istedadının nəticəsi olaraq zərgər dəqiqliyi ilə işlənib hazırlanmış dövlətçilik konsepsiyası ərsəyə gəldi. Konsepsiyanın reallaşması üçün hüquqi islahatların aparılması vacib şərtidir. Dövlət mexanizminin, dövlət aparatının, dövlət orqanlarının, idarəçilik sisteminin normativ hüquqi bazasını yaratmadan müvəffəqiyyətə nail olmaq mümkünsüzdür. Bütövlükdə islahatların, o cümlədən hüquqi islahatların həyata keçirilməsində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin “hüquqi islahatlar komissiyasının yaradılması haqqında” 1996-cı il tarixli Sərəncamının və “Dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında” 1998-ci il Fərmanının müstəsna rolu olmuşdur. Bu sahədə aparılan islahatların önəmini Ümumilli lider Heydər Əliyev dəfələrlə vurğulamış, xüsusi qeyd etmişdir ki, “Biz Azərbaycanda bütün işlərdə dünya təcrübəsindən, ayrı-ayrı ölkələrdə islahatların həyata keçirilməsi sahəsində əldə olunan təcrübədən istifadə edirik. Biz müsbət təcrübənin ölkəmizin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq tətbiq etməyə çalışırıq”.

İslahat Komissiyalarının fəaliyyətinin düzgün istiqamətə yönəldilməsi və səmərəli nəticələrin əldə edilməsi üçün onların fəaliyyətinin başlıca istiqamətləri də Ümumilli lider tərəfindən müəyyənləşdirildi.

Hər şeydən əvvəl komissiyalar öz fəaliyyətində ölkədaxili faktorlarla yanaşı beynəlxalq aləmdə baş verən əsaslı dəyişiklikləri də nəzərə almalı idi. Dünyada baş verən radikal dəyişikliklər miqyasına görə inqilabi xarakter daşıyırdı. XX əsrin sonu və XXI əsrin astanasının tələblərinə müvafiq olaraq qloballaşma və üçüncü dalğanın gətirdiyi postindustrial mərhələsinə uyğun gəlmə faktorunu da nəzərə almağı vacib hesab edirdi.

Bütün bunlara dövlətin möhkəmliyi, cəmiyyətin hümanizmliyi, insanların ictimai şüurunun yüksəldilməsi, şəxsiyyətlə dövlət və cəmiyyət arasında münasibətlərin pozitivliyi ilə nail olmaq olar.

Hüquqi sahədə aparılan islahatların əsas qayəsi və məqsədi də Heydər Əliyev cənabları tərəfindən konkret müəyyənləşdirildi: Biz Azərbaycanın indiki nəslə yaranmış imkanlardan bütün sahələrdə istifadə etməliyik; dövlət müstəqilliyini qorumağı, möhkəmləndirməyi, inkişaf etdirməyi özüm üçün əsas vəzifələrdən biri hesab edirəm... çox vacibdir ki, respublikamız müstəqil bir dövlət kimi hansı siyasi, iqtisadi sistem

üzrə gedəcəkdir, bizim yolumuz demokratiya yoludur, biz demokratiya yolundan dönməyəcəyik. Bizim yolumuz siyasi pluralizm yoludur, biz bu yoldan dönməyəcəyik. Təbiidir ki, demokratik dövləti yaratmaq üçün ilk növbədə cəmiyyətin tənzimlənməsini təmin edəcək normativ– hüquqi baza və mükəmməl qanunvericilik bazası yaradılmalıdır.

Bir məsələni də vurğulamaq istərdim. Adətən nəzəri müddəalar, bütövlükdə nəzəriyyə əvvəl hazırlanır, əlverişli şərait, mühit olduqda isə praktikada yoxlanılaraq ya qəbul edilir ya da inkar edilir. Çox nadir hallarda nəzəriyyə ilə praktika zaman etibarını ilə üst-üstə düşür. Ümumilli lider Heydər Əliyev tərəfindən hazırlanmış dövlətçilik konsepsiyası hazırlandığı gündən tətbiq edilməyə başlayaraq doğruluğunu təsdiqlədi. Hüquqi islahatlara uyğun olaraq dövlətin quruluşu, dövlət mexanizmi, dövlət aparatı, dövlət orqanları, dövlət orqanlarının iyerarxiyası yeni qaydada işlənilib hazırlandı.

Dövlət başçılığına gələn liderlər hakimiyyətə gəldikdən sonra davranışında və yanaşmasında diqqəti çəkən məsələlərdən biri bütövlükdə sistemi saxlamaqla kosmetik yeniliklər aparır. Daha nəhəng liderlər, dövlət başçıları isə özünün sistemini qurur. Tarixə nəzər yetirsək bu yanaşmanı Amerika prezidenti Corc Vaşinqtonda, Türkiyə prezidenti Mustafa Kamal paşa Atatürkdə, bir də dahi siyasətçi Heydər Əliyevdə görürük. Heydər Əliyevin dövlətçilik konsepsiyasında yeni sistemin bütün əlamətlərini görürük. Təkcə bir aspektə nəzər saldıqda bu açıq-aydın hiss olunur: – dövlət nəzarəti mexanizminin yaradılması əvvələ nəzərətdən kənar hüquqa zidd bütün fəaliyyətləri ləğv etməklə vəzifəli şəxslərin, insanların dövlət orqanlarının fəaliyyəti hüquqi müstəviyə gətirilir. Hüquqi bazanın yaradılması üçün hüquqi, demokratik dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun, siyasi, iqtisadi, hüquqi və s. islahatlar aparılır, yeni konstitusiya qəbul edilir. Konstitusiyanın aliliyi prinsipi əsasında bütün normativ aktların ona uyğunluğunun təmin edilməsi sistemi formalaşdırılır. Digər tərəfdən qanun, Prezidentin fərman, sərəncam və göstərişlərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət mexanizmi yaradılır. Nəhayət ümumi, dünyəvi, bəşəri dəyərlərdən istifadə etməklə yeni nəzarət sisteminin: Konstitusiya nəzarəti, Hesablama palatası, auditor palatası, İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (Ombudsman), Prezident aparatında nəzarət şöbəsi yaradılır. Fikrimizcə, gətirilən misal tam şəkildə sübut edir ki, Görkəmli dövlət xadimi köhnə sistemlə razılaşmayaraq, özünün yeni sistemini yaratdı. Təbiidir ki, yeni sistem yaratmaq, köhnə xalqın mənafəinə o qədər də uyğun gəlməyən, müasir inkişafı səsləşməyən sistemdən imtina etmək,

deməkdir. Yeni sistemin formalaşdırılması olduqca çətinidir və onun bənisindən yaradılacaq sistemin mikroelementlərindən tutmuş ali prinsiplərə qədər əsaslandırma tələb edir. Heydər Əliyev dühası və təcrübəsi bu çox mürəkkəb işin öhdəsindən ustalıqla gəldi.

Hər şeydən əvvəl yaradılacaq sistemin mahiyyətini, formasını, məzmununu, başlıca prinsiplərini və istiqamətlərini dünya təcrübəsinə və milli maraqlara uyğun gələn konsepsiyasını nəzəri cəhətdən əsaslandırır.

Dövlətçilik konsepsiyasında dövlətin mütəhərriqliyini təmin edən dövlət idarəçiliyinin başlıca prinsipləri müəyyənləşdirildi. İnsan toplusu olan cəmiyyət onu idarə etmək üçün dövlətdə birləşir, ona hakimiyyət verir. Odur ki, dövlət cəmiyyətdən gəlir və onun tələblərinə, maraqlarına, məqsəd və iradəsinə xidmət edir. Başqa sözlə dövlət – cəmiyyətin kütləvi və legitim hakimiyyət gücüdür. Dövlət hakimiyyətinin mənbəyi vətəndaşların birliyi olan xalqdır, odur ki, vətəndaşın statusu hakimiyyətin bütün strukturlarını və qarşılıqlı əlaqə sistemini yaradan faktordur.

Ümummillə lider tərəfindən hazırlanmış sistemin və dövlətçilik konsepsiyasının əsas müddəaları Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanmış Əsas Qanun Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının əsasını təşkil etdi:

“Konstitusiya birinci növbədə dövlətlə, hakimiyyətlə xalqın arasında olan münasibətləri özündə əks etdirməlidir. Hakimiyyət bölgüsü, ali icra, qanunvericilik, məhkəmə hakimiyyətləri – bunlar hamısı xalqın iradəsinə söykənməlidir, seçkilər yolu ilə təmin olunmalıdır. Xalq dövlət üçün yox, dövlət xalq üçün olmalıdır və bu prinsiplər Konstitusiyamızın əsasını təşkil etməlidir”.

- Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublikadır;

- Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti hakimiyyətin bölgüsü prinsipi əsasında təşkil edilir;

- Azərbaycan Respublika ərazisi vahiddir, toxunulmazdır və bölünməzdir;

- İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azdıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir;

- Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir.

Heydər Əliyevin dahiliklə yaratdığı dövlətçilik konsepsiyası yaradıldığı gündən keçən vaxt ərzində öz doğruluğunu və səmərəliliyini həyatın faktları ilə təsdiq etmişdir. Bu konsepsiya ictimai

münasibətlərdəki yenilikləri və dəyişiklikləri ehtiva etmək baxımından daha da inkişaf etdirilir.

Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən ölkənin idarəçilik sisteminin təkmilləşdirilməsi sahəsində qəbul edilən qərarlar bunu əyani şəkildə sübut edir: “- ölkənin demokratik və hərtərəfli inkişafı, iqtisadi nailiyyətlər nə qədər təsiredici olsa da, insan hüquqlarına əməl edilmədən vətəndaş cəmiyyəti yaratmaq və demokratiyanı inkişaf etdirmək mümkün deyil”.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Qanun, 2009, 48 s
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1996-cı il tarixli “Hüquqi islahatlar komissiyasının yaradılması haqqında” Sərəncamı
3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il tarixli “Dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında” Fərmanı
4. Heydər Əliyevin 6-18 mart 1999-cu ildə Bakıda keçirilən Beynəlxalq Konfransda nitqi “Azərbaycan” qəzeti. 1999-cu il, 17 mart
5. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatı, 2011, 760 s
6. Rzayev. Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı, “Elm”, 2011, 480s
7. Rzayev. Ə.H. Şəxsiyyət, dövlət, möcüzə... Bakı, “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 2016, 420 s

Ayxan RÜSTƏMZADƏ

AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun
“Dövlət və Konstitusiya hüququ” şöbəsinin müdiri, h.ü.e.d.

POZULMUŞ HÜQUQ VƏ AZADLIQLARIN MÜDAFİƏSİNDƏ VƏKİLLİK VƏ NÜMAYƏNDƏLİK İNSTİTUTUNUN FUNKSIYASI

Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev üçdə bir hissəsi insan hüquq və azadlıqlarının təmininə, müdafiəsinə həsr edilmiş Azərbaycan Respublikasının 12 noyabr 1995-ci il tarixli Konstitusiyanın banisidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsində qeyd olunub ki, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. [1]

Bu ali məqsədin müəyyənləşdirilməsi, onun həyata keçirilmə mexanizmlərinin tapılması və reallaşdırılması, sözügedən sahədə hüquqi bazanın yaradılması isə məhz müstəqil dövlətimizin qurucusu, Ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Azərbaycan xalqının xilaskarı Heydər Əliyev Azərbaycanda hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkədə hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində ardıcıl, sistemli və gələcəyə hesablanan islahatlara start verdi.

Azərbaycan Respublikası demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yolu ilə hərəkət etdiyindən qeyd etməliyik ki, demokratik və hüquqi dövlətin əsas əlamətlərindən biri və başlıcası vətəndaşların hüquqlarının qorunması, onların müdafiə olunmasıdır.

Məlumdur ki, iqtisadi və digər sahələrin inkişafı cəmiyyətin, dövlətin sürətlə inkişaf etməsinə səbəb olduğu kimi, bir o qədər də insanlar arasında münasibətlərin pozulmasına səbəb olur. Həmçinin, cinayətkarlığın qarşısının alınması üçün zəruri tədbirlər görülsə də müxtəlif obyektiv və subyektiv səbəblərdən cinayətlər törədilir. Bütün bunlar da ərizələrin, iddiaların, şikayətlərin, məhkəmələrə və digər aidiyyəti orqanlara müraciətlərin sayının xeyli artmasına zəmin yaradır.

Nəticədə isə hər bir insan özünün hüquqlarını müdafiə edəcək, hüquqları bilən insanlara ehtiyac duyur. Bütün dünya dövlətlərində olduğu kimi, insan hüquqlarına yüksək dəyər verən Azərbaycan Respublikasında da insan hüquqlarının müdafiəsi, ədalət mühakiməsinin düzgün həyata keçirilməsi üçün müəyyən orqanlar, institutlar mövcuddur. Bunlara məhkəmələri, notariat kontorlarını, ombudsman aparatını və.s nümunə göstərmək olar. Bu qeyd etdiyim institutlarla yanaşı iki institutu xüsusilə qeyd etmək lazımdır: vəkillik və nümayəndəlik institutu.

Hal-hazırki dövrümüzdə ədalət mühakiməsini vəkillər olmadan təsəvvür etmək çox çətindir. Müasir dövrdə vəkillik institutuna demokratiyanın, insan hüquq və azadlıqlarının təminatçısı kimi qiymət verilir.

Nəzərinizə çatdırım ki, hələ qədim dövrdə vəkillik institutu cəmiyyətin hüquqa uyğun inkişafının əsas gətəricilərindən hesab olunmaqla yanaşı həm də sosial, siyasi, mədəni və.s institut kimi qiymətləndirilmişdir.

Vəkillik sözü ilk olaraq “advocate” sözündən yaranıb, mənası “dara düşdüyündə çağrılan, kömək istənilən şəxs” deməkdir. Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində isə vəkil sözü “vəkalətnamə əsasında iş görən şəxs” mənasını verir.

Vəkiliyin banisi Saint İversdir. O, müasir vəkilliyin banisi olmaqla yanaşı, həmin elmin inkişafında xüsusi rol oynamışdır. S.İvers “Vəkilin mükəmməl fikirləri” adlı əsəri ilə vəkilliyin vacibliyini Avropaya çatdırmış və bununla da vəkilliyin əsasını qoymuşdur. Bir çox ölkələrdə vəkilliyə müxtəlif anlayışlar verilir. Belə ki, vəkillik Almaniyada müstəqil ədalət mühakiməsi orqanı, Fransada yardımçı institut adlanır.

Vəkillik institutu ilə bağlı alimlər də, həmçinin, müxtəlif fikirdədirlər. M.Veber vəkilliklə bağlı qeyd edib ki, “hər hansı bir hüquqi işin həmin işdə maraqlı tərəflər üçün səmərəli surətdə həyata keçirilməsi vəkillik peşəsinin əsasını təşkil edir”. L.E.Vladimirov hesab edir ki, “vəkil hüquqi əsgərdir”. S.S.Yuriyevin fikrinə görə isə “vəkillik fəaliyyətinin başlıca məqsədi hər kəsin ixtisaslaşdırılmış hüquqi yardım almasına olan konstitusiya hüququnun həyata keçirilməsinin təmin edilməsindən ibarət olan və xüsusi səlahiyyətlər həvalə olunan şəxslər, vəkil qurumları və özünü idarə etmə orqanları sistemi başa düşülür”.

Bildiyimiz kimi, müdafiə olunmaq hüququ insanların ən vacib hüquqlarından biridir. Bu hüquq öz əksini Azərbaycan Respublikasının

Konstitusiyasında, dövlətimizin tərəfdar çıxdığı Beynəlxalq Konvensiyalarda və həmçinin digər normativ hüquqi aktlarda tapıb.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 61-ci maddəsində qeyd olunub ki, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır.

Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası və Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin R (2000) 21 sayılı tövsiyəsində vəkillik institutunun məhkəmə sisteminin ədalətli, müstəqil işləməsi, insan haqlarının müdafiəsində mühüm rolunu xüsusi vurğulanıb. [2]

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası qeyri-dövlət, müstəqil, özünüidarə edən və bütün vəkillərin daxil olduğu təşkilatdır, qeyri-kommersiya məqsədilə yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası ilk dəfə Azərbaycan SSR-nin 13 noyabr 1980-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan SSR vəkilliyi haqqında Əsasnamə" ilə fəaliyyətə başlamışdır. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra isə Kollegiyanın təşkili və fəaliyyəti "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu və ona müvafiq olaraq qəbul edilmiş Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsi ilə müəyyən edilir.

Ulu öndər Heydər Əliyev insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində vəkillik institutuna xüsusi qiymət verdiyindən bu institutun daha da formalaşması və inkişaf etməsi üçün zəruri tədbirlər görmüş, o cümlədən, vəkillik fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün 1999-cu il 28 dekabr tarixli "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul olunmasının başlıca təşəbbüskarı olmuşdur.

Həmin Qanun preambula, 26 maddə və keçid müddəalarından ibarət olmaqla vəkilin vəzifələri, fəaliyyətinin əsasları, təminatı, vəkil köməkçisi və.s barədə müddəaları özündə əks etdirib. [3]

Qanun Azərbaycan Respublikasında fiziki və hüquqi şəxslərə yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsi üzrə vəkillik fəaliyyətinin əsas prinsiplərini, vəkillərin hüquqi statusunu və onların özünüidarəsinin əsaslarını müəyyən edir.

Vəkilliyin (vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin) başlıca məqsədi ehtiyacı olan hər kəsə hüquqi yardım göstərməkdən ibarətdir. Bu məqsədə müvafiq olaraq vəkilliyin humanist vəzifələrinə aşağıdakılar aiddir: əhaliyə hüquqi yardım göstərilməsi, təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsinin təmin edilməsi, digər proses iştirakçılarının maraqlarının təmsil olunması. Məsələyə kompleks yanaşdıqda isə

vəkiliyin ən ümumi vəzifəsi yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım göstərməkdən ibarətdir.

Sözügedən Qanunun 8-ci maddəsində əks olunub ki, Ali hüquq təhsilli, hüquqşünas ixtisası üzrə üç ildən az olmayaraq iş stajı olan və ya elmi və pedaqoji təhsil müəssisələrində hüquq sahəsində üç ildən az olmayan müddətdə fəaliyyət göstərən şəxslər vəkil ola bilər.

Hüquqşünasların vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olması üçün zəruri olan şərtlərdən biri də Vəkillər Kollegiyasına üzv olmaqdır. Kollegiyaya üzv olmayan heç bir hüquqşünas vəkilliklə məşğul ola bilməz.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, müdafiəçi funksiyasını həyata keçirən digər institut isə nümayəndəlik institutudur.

Nümayəndəlik - işdə iştirak edən tərəflərin, üçüncü şəxslərin və digər maraqlı şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı prosessual fəaliyyətdir.

Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəllənin 69-cu maddəsində göstərilib ki, hər bir fiziki və ya hüquqi şəxs şəxsən, yaxud müvafiq qaydada səlahiyyəti müəyyən edilmiş nümayəndəsi vasitəsi ilə məhkəməyə iddia verə bilər. Şəxsin işdə iştirakı nümayəndənin də işdə iştirakına maneə yaratmır.

Nümayəndəlik çox geniş məzmunlu institutlardan biridir. Çünki, nümayəndəlik intitutu iki hissəli münasibəti tənzimləyir: xarici və daxili. Daxili nümayəndə ilə ona səlahiyyəti verənin arasında olan münasibəti tənzimləyir, xarici nümayəndə ilə isə üçüncü şəxslərlə, o cümlədən məhkəmə ilə bağlı münasibəti tənzimləyir. Mülki-Prosessual qanunvericilik mülki prosesdə nümayəndəliyin xarici münasibətini tənzimləyir.

Nümayəndəliyə ehtiyac müxtəlif səbəblərdən yaranır. Bunlara tərəfin öz hüquqlarını lazımınca müdafiə edə bilməməsi, tərəfin müəyyən səbəblərə görə işdə iştirak edə bilməməsi, vəkil tutmağa maddi imkanının olmaması və.s bu kimi hallar aiddir. Bu səbəbdən də bəzi mütəxəssislər hesab edirlər ki, nümayəndəlik institutu olmasa idi cəmiyyətdə əksər vətəndaşların hüquq və azadlıqları müdafiə olunmamış qalardı.

Nümayəndə qismində hüquq fəaliyyət qabiliyyəti olan hər hansı bir şəxs çıxış edə bilər. Nümayəndə qismində çıxış etməyənlərin siyahısı qanunla müəyyən edilmişdir. Belə ki, fəaliyyət qabiliyyəti olmayanlar, qəyyumluq və himayəçilik altında olan şəxslər, prokurorlar, hakimlər, deputatlar, mənafeyi təmsil edilənin mənafeyinə zidd olan şəxslərə həmin iş üzrə hüquqi yardım göstərirsə və ya əvvəllər belə yardım

göstərmişsə, yaxud hakim, prokuror, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, şahid, hal şahidi və ya məhkəmə iclasının katibi qismində iştirak etmişsə, eləcə də o, işə baxılmasında iştirak edən vəzifəli şəxslə qohumdursa, nümayəndə ola bilməz.

Nümayəndənin səlahiyyəti qanuna uyğun olaraq verilmiş və rəsmiləşdirilmiş etibarnamədə əks etdirilməlidir. Fiziki şəxslər tərəfindən verilmiş etibarnamələr notariat qaydasında, yaxud etibar edən oxuduğu və ya işlədiyi hüquqi şəxsin rəhbərliyi, etibar edən yaşayış yeri üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən, əhalinin sosial müdafiəsi müəssisəsi tərəfindən, etibar edən müalicə olunduğu xəstəxana və ya digər stasionar müalicə-profilaktika müəssisəsi tərəfindən, etibarnamə hərbi qulluqçulara, hərbi hissənin işçilərinə və ya onların ailə üzvlərinə verilsə, müvafiq hərbi hissənin komandiri tərəfindən təsdiq edilir.

Etibarnamə əsasında səlahiyyətlərin digər şəxsə verilməsi Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 777-ci maddəsində qeyd olunmuş Tapşırıq müqaviləsinə uyğundur.

Bu günki dövrümüzdə nümayəndəlik və vəkillik institutunun hər ikisi müdafiəçi qismində çıxış etməsinə baxmayaraq onlar arasında müəyyən fərqlər vardır. Danılmaz faktdır ki, hal-hazırda nümayəndəlik institutu vəkillik institutuna nisbətən daha geniş yayılıb. Bunun da özünəməxsus müəyyən səbəbləri vardır.

Hər iki institut arasındakı fərqləri aşağıdakı kimi qeyd etmək mümkündür: vəkil qismində yuxarıda qeyd etdiyim kimi, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanuna uyğun olaraq vəkillik statusu əldə edən şəxslər çıxış edir. Vəkil olmaq üçün ali hüquq təhsilin olması mütləqdir. Amma nümayəndəlikdə isə ali hüquq təhsili almaq vacib deyil. Əsas odur ki, hüquqları müdafiə etmək qabiliyyətinə malik olasan.

Vəkilliklə məşğul olmaq üçün hüquq sahəsində ən azı 3 illik staja malik olmaq tələb edilirsə nümayəndəlikdə staj tələbi yoxdur.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, son zamanlar Respublikamızda nümayəndəlik institutunun ləğv edilməsi üçün addımlar atılır. Səbəb isə onu göstərirlər ki, hüququ ali təhsilli hüquqşünas müdafiə edə bilər. Əslində nümayəndəlik institutunun ləğv edilməsi tələbi, iddiası həm beynəlxalq normalara, həm də Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında insanların başlıca hüququ olan müdafiə hüququna tamamilə ziddir. Çünki, irəli sürülmüş məhdudiyət nəticəsində ali hüquq təhsilinə malik olan, lakin vəkil olmaq üçün 3 il stajı olmayan

hüquqşünasın nümayəndəlik fəaliyyəti ilə məşğul olması, hansısa insanın hüquqlarını müdafiə etməsi məhdudlaşır. Vəkiliyə qəbul olmaq üçün tələb olunan staj müddətinin çoxluğuna görə hüquq təhsili almış hüquqşünaslar işləmək üçün digər orqanlara müraciət edirlər. Nəticədə isə vəkilliklə məşğul olanların sayı yox dərəcəsinə enir. Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvlərinin sayı 980 nəfərə yaxındır.

Əlbəttə, günü-gündən inkişaf edən, insan hüquqlarının müdafiəsini başlıca meyar kimi qəbul edən, hüquqların müdafiəsi sahəsində çoxsaylı hüquqi islahatlar aparan on milyondan yuxarı əhalisi olan Azərbaycan Respublikası üçün 1000 nəfərə yaxın vəkilin olması çox aşağı göstəricidir.

Azərbaycan Respublikasında vəkiliyin institunun fəaliyyət və inkişafına təsir edən obyektiv və subyektiv səbəblər mövcuddur. Həmin səbəblərdən başlıcası Azərbaycan Respublikasında vəkillərin sayının xarici ölkələrə nisbətə aşağı olmasıdır.

Xarici ölkələrin təcrübəsinə nəzər saldıqda görürük ki, 43 milyon əhalisi olan Ukraynada 40.000 min vəkil fəaliyyət göstərir, 4.5 milyon əhalisi olan Gürcüstanda vəkillərin sayı 3.500 nəfərdən çoxdur.

Məhkəmə sisteminin effektivliyi üzrə Avropa Komissiyasının hesabatına əsasən İsraildə hər 100 min nəfərə düşən vəkil sayı 636.9-dur. Lüksemburqda bu göstərici 384.8, Yunanıstanda 380.7, İtaliyada 379, Almaniyada 200.5, İsveçrədə 134.9, Fransada 85.7, İsveçdə 54.9, Rusiyada 47.6 təşkil edir.

Növbəti problemlərdən biri də Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin sayına qoyulmuş süni məhdudiyyət məsələsidir. Belə ki, Vəkiliyin fəaliyyətini tənzimləyən mövcud normativ aktda nəzərdə tutulub ki, Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin sayı 1.000 nəfəri keçərsə ikinci Kollegiya yaradıla bilər. İkinci Kollegiyanın yaradılmaması üçün isə vəkillər barədə intizam cəzaları kəskin şəkildə tətbiq olunur və ya şəxslər süni şəkildə imtahandan kəsilir.

Vəkiliyin İnstitutu ilə bağlı növbəti problemlərdən biri kimi, vəkiliyə üzv namizədlərdə yaş məhdudiyyətinin tətbiq olunmamasını qeyd etmək olar.

Fikrimi belə izah edə bilərəm ki, təcrübəyə nəzər saldıqda aydın olur ki, illərlə xüsusi dövlət qurumlarında, özəl və dövlət sektorlarında işləyən hüquqşünasların əksəriyyəti yaşlandıqdan, işdən çıxdıqdan sonra vəkiliyinlə məşğul olmağa meyl edirlər. Yaşlı və savadlı hüquqşünasların çoxluq təşkil etməsinə baxmayaraq real faktdır ki, bəzi yaşlı hüquqşünaslar vəkiliyin peşəsinin incəliklərini dərk etmədən, sırf

məşğul olacaqları bir iş olsun deyə vəkilliyə üzv olmaq üçün namizədləklərini irəli sürürlər. Bu cür hallar isə öz növbəsində vəkillik peşəsinə mənfi təsir göstərərək, bu sahədə problemlərin yaranmasına səbəb olur. Qeyd etmək vacibdir ki, “Məhkəmə və hakimlər haqqında” Qanunda hakimlərin yaş məsələsində müəyyən məhdudiyətlər göstərilib, belə ki, birinci və apellyasiya məhkəmələrinin hakimləri üçün son yaş 66, Ali Məhkəmə hakimləri üçün isə 68 müəyyən edilib. Həmçinin, Prokurorluq və ədliyyə orqanlarında da xidmət üçün son yaş həddi 60 olaraq müəyyən edilib.

Hesab edirik ki, vəkillər barədə yaş məsələsində məhdudiyətin olmaması ədalət prinsipini pozur.

Fikrimizcə, vəkillik peşəsinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün vəkilliyə qəbul zamanı test və müsahibə mərhələsi ilə yanaşı namizədlərin yaş məsələsinə də xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Həmçinin, onu da nəzərinizə çatdırım ki, Vəkillər Kollegiyasının rəsmi saytına girişin, vəkillər barədə məlumatların əldə olunmasının mümkünsüzlüyü diqqətimizi cəlb edən məsələlərdən biridir.

Məlumdur ki, “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 13 fevral 2014-cü il tarixli Sərəncamı məhkəmə islahatları sahəsində strateji prioritet istiqamətləri müəyyən edərək Azərbaycanın məhkəmə sistemində inqilabi təkamülün əsasını qoydu. Sərəncam müasir texnologiyaların məhkəmə sistemində tətbiqinə, məhkəməyə müraciətin asanlaşmasına, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə, süründürməçiliyin və özbaşınalığın aradan qaldırılmasına, məhkəmə qərarlarının icarasına nəzarət olunmasına xidmət edir.[4]

Ədliyyə naziri cənab Fikrət Məmmədov və onun müavini cənab Azər Cəfərov sözügedən Sərəncamın uğurla tətbiq olunması və səmərəli nəticələr verməsi üçün daima məhkəmə sistemində zəruri tədbirlər görürlər. Sərəncam nəticəsində artıq heç bir yerə getmədən internet vasitəsi ilə hakimlərin adı, onların anket məlumatlarının öyrənilməsi mümkündür. Həmçinin, məhkəmənin yeri, qərarların surəti, hətta hakimlərin şəkillərini belə görmək olur.

Lakin vəkillər barədə isə hər hansısa bir məlumatı əldə etmək mümkün deyil. Bu da vəkil kontoruna gedib özünü tərifləyən, bəlkə də göstərəcəyi xidmətin mahiyyətini belə anlamayan insanla müqavilə bağlanması ilə nəticələnə bilər.

Ümummilli lider Heydər Əliyev yolunun, irsinin davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev təbii ki,

insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində öz şəxsi iradəsini ortaya qoyaraq hüquq, müdafiə, ədalət sahəsində, bununla yanaşı, vəkillik institutunun inkişafı istiqamətində zəruri tədbirlər görür. Bu sahədə hüquqşünas alimlər daim öz təkliflərini verməlidir.

Azərbaycan Respublikasında Vəkillər Kollegiyasının yetərincə inkişaf etməməsinin səbəblərindən biri vəkillərin xidmət haqlarının kifayət qədər aşağı olmasıdır. (Təxminən hər saata 2 manat). O cümlədən bildirmək zəruridir ki, vəkillərin normal fəaliyyət göstərməsi üçün onların iş yerləri təmirsiz və əlverişsizdir.

Vəkilliyin daha yaxşı inkişaf etməsi, ali hüquq müdafiəçisi olması, vəkilliklə məşğul olmaq istəyən hüquqşünasların sayının artması üçün vəkilliyə qəbul şərtlərində əsaslı dəyişikliklər edilməlidir. Savadlı, hüququ qanunauyğun tətbiq edə biləcək vəkillərin Vəkillər Kollegiyasına cəlb edilməsi üçün əslində hüquqi düşüncə dəyişməlidir.

Məlumdur ki, hakimlərin seçilməsi, onların intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi Məhkəmə-Hüquq Şurasının səlahiyyətlərinə aiddir. Hesab edirik ki, vəkillik fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi, vəkillərin işə qəbulu, onlar barədə intizam tədbirlərinin tətbiq edilməsi ilə bağlı məsələlər Məhkəmə-Hüquq Şurasına həvalə edilsə daha məqsədemüvafiq olar. Bir çox dövlətlərdə, artıq bu təcrübədən istifadə olunur.

Nəticə olaraq onu qeyd edə bilərik ki, Ölkə rəhbəri, cənab İlham Əliyev ədalət mühakiməsinin gücləndirilməsi, qanunsuzluğun aradan qaldırılması, dünya standartlarına nümunə olacaq müdafiə sisteminin yaradılması üçün bütün şəxsi iradəsini ortaya qoyub. Bu səbəbdən də hesab edirik ki, yalnız savadlı hüquqşünasların vəkillik peşəsinə cəlb edilməsi, onlar qarşısında qoyulmuş əsassız məhdudiyətlərin aradan qaldırılması nəticəsində Azərbaycan Respublikası öz ərazisində olan hüquq sistemi ilə, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində də inkişaf etmiş ölkələr sırasında durmaqla digər ölkələrə nümunə olacaq.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı.2016
2. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası və Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin R(2000) 21 sayılı tövsiyəsi
3. “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu. 1999-cu il 28 dekabr

4. “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin yaradılması haqqında

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı. 13 fevral 2014-

cü il

Dürdanə MƏMMƏDOVA

Azərbaycan Respublikası

Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının

Konstitusiya hüququ şöbəsinin müdiri, h.ü.f.d.

KONSTITUSIYA HÜQUQ DÜŞÜNCƏSİ VƏ HÜQUQİ MƏDƏNİYYƏT

Cəmiyyətin effektiv hüquqi tənzim edilməsi dövlətin inkişafı üçün zəruri şərtlərdən biridir və cəmiyyətdə mövcud olan sosial qarşılıqlı münasibətlər həmişə sabitlik tələb edir. Buna görə də hüquqi tənzimləmədə cəmiyyətdəki münasibətlərin nizamlanması və inkişafına yönəlmiş hüquqi vasitə və metodlara xüsusi yer ayrılır. Hüquqi tənzimləmənin həyata keçirilməsinin effektiv olması isə ilk növbədə, insanın özündən, yəni onun hüququ, həyatında baş verən zəruri hal kimi qəbul etməsi və bu hüququ həyata keçirmək istəyindən asılıdır. Bununla əlaqədar hüquqi tənzimləmənin tərkib hissəsi olan hüquq düşüncəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Hüquqi tənzimləmədə şəxsiyyətin psixoloji vəziyyəti bir çox alimlərin diqqətini cəlb etmişdir. Belə ki, E.A. Lukaşova qeyd edir ki, “Dövlət tərəfindən hüquqi təminatların müəyyən edilməsi öz-özlüyündə insan hüquq və azadlıqlarının tam şəkildə təmin edilməsi və həyata keçirilməsi demək deyildir. Onların həyata keçirilməsi əsasən insanın hüquqi davranışının tənzimləyicilərindən biri kimi çıxış edən şəxsin psixoloji vəziyyətindən asılıdır” (2. səh. 72). Bununla yanaşı hüquqi tənzimləmənin belə yanaşmadan öyrənilməsi buraya hüquq düşüncəsi və hüquqi mədəniyyətin də aid edilməsini ehtiva edir.

Hüquq ədəbiyyatında hüquq düşüncəsi dedikdə müxtəlif formalarda təzahür edən mürəkkəb sosial hal başa düşülür. Bu formalardan biri də konstitusiya hüquq düşüncəsidir.

Konstitusiya hüquq düşüncəsi dövlət və cəmiyyətin həyatının mühüm sahələrinə aid olan əsas ideyaları, dəyərləri özündə əks etdirən hüquq düşüncəsinin özəyini təşkil edir. Konstitusiya hüquq düşüncəsi, hüquq düşüncəsinin formalaşdığı prinsipləri əks etdirərək bütün sistemin və hüquq düşüncəsinin cəmiyyətdə təzahür edən formalarının vahidliyini təmin edir.

Belə ki, Konstitusiya hüquq düşüncəsi vətəndaşların dövlətin Əsas Qanunu kimi Konstitusiyaya, habelə, ayrı-ayrı konstitusion hüquqi

normalara və institutlara münasibətini bildirən ideya, nöqteyi-nəzər, məqsəd və dəyərlər sistemini möhkəmləndirmək imkanı verir. Konstitusiya hüquq düşüncəsi hüquqi düşüncənin ali forması olaraq ilk növbədə, konstitusiya hüquq normaları ilə tənzimlənən ictimai münasibətlərin mümkünlüyü ilə şərtlənir.

Konstitusiya hüquq düşüncəsinin anlayışına, konstitusiya hüquq tənzimlənməsi mexanizmində onun rolunu xarakterizə etməyə imkan verən özünə xas xüsusiyyətlərinə, funksiyalarına, habelə, müasir cəmiyyətdə konstitusiya hüquq düşüncəsinin əsas istiqamətlərinə hüquq elmində böyük diqqət yetirilir. Bir çox alimlər konstitusiya hüquq düşüncəsinə, hüquq düşüncəsinin ayrı bir sahəsi kimi baxılmasının zəruriliyinin tərəfdarıdır. (E.E.Barinov, V.D.Luçin, V.V.Nikityayeva, U.A.Kravets).

İ.A. Kravetsin fikrinə görə konstitusiya hüquq düşüncəsi “şəxsiyyətin, sosial qrupun, bütünlükdə cəmiyyətin Konstitusiya, onun hüquqi tənzimlənmədə rolu, insan hüquqları, ədalətli və demokratik idarəetmə üsulu haqqında təsəvvürləri əks olunan hüquq düşüncəsinin xüsusi növüdür” (3. səh. 328).

V.V. Nikityayeva konstitusiya hüquq düşüncəsində “konstitusiya məlumat” və “konstitusiya siyasət” kimi ünsürlərin olmasını diqqətə çatdırır. (4. səh. 150). Konstitusiya məlumat ölkənin konstitusiya quruluşu, dövlətin hüquq sistemi, insan və vətəndaşların Konstitusiya ilə təmin olunan əsas hüquq və azadlıqlarının məcmusunu təşkil edir. Konstitusiya siyasət isə insan hüquq və azadlıqlarının daha tam təmin olunması, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi məqsədlərinə nail olmaq üçün hüquqi tənzimlənmənin effektiv mexanizminin yaradılmasında dövlətin fəaliyyəti kimi təqdim edilir.

E.E. Barinov Konstitusiya hüquq düşüncəsinin 3 növünü ayırır: 1. adi; 2. professional; 3. nəzəri (elmi) (5. səh. 12). Onun fikrinə görə professional konstitusiya hüquq düşüncəsinə malik olanlara təkcə müvafiq təhsili olan professional hüquqşünaslar aid edilməməlidir.

Hüquqşünas olmayan, lakin hüquqi və digər fəaliyyəti həyata keçirən bəzi şəxslər də konstitusiya hüquqi biliklərə və onların həyata keçirilmə təcrübəsinə malik olmalıdırlar. (yüksək vəzifəli şəxslər, millət vəkilləri və s.)

Konstitusiya hüquq düşüncəsinin ətraflı öyrənilməsinin labüdlüyü müasir şəraitdə dövlətçiliyin konstitusiya inkişafı ilə şərtlənir. Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il Konstitusiyası dövlət və cəmiyyətin inkişafının yeni hüquqi prinsipləri, vəzifələri və məqsədlərini ali normativ səviyyəyə qaldıraraq müasir konstitusionalizmin

ümumdemokratik dəyərlərinin tanınması ilə əlamətdardır və bunun əsasında həm şəxsiyyətin hüquqi vəziyyəti, həm də dövlət hakimiyyətinin təşkili sistemi kimi konstitusiya institutlarına prinsiplial dəyişikliklər etmişdir.

Bu da öz növbəsində Konstitusiya müddəaları və prinsiplərinin təsiri altında cəmiyyətin hüquqi və demokratik mədəniyyətinin inkişafının göstəricisi kimi konstitusiya hüquq düşüncəsinin formalaşması üçün əsas olmuşdur.

Konstitusiya hüquq düşüncəsinin əsasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası durur. O, ali hüquqi qüvvəyə malik olaraq ölkədə bütün konstitusiya hüquqi münasibətlərin tənzimləyicisidir.

Konstitusiya hüquq düşüncəsi habelə pozitiv hüququn formalaşmasının əsasını təşkil edir. Konstitusiya normalar və dövlət orqanlarının fəaliyyətinin nəticələrində öz ifadəsini tapmaqdan əvvəl insanların maraqları, tələbatları bu normaları yaradanların fikirləri, baxışları əsasında formalaşır. Hüquq ədəbiyyatında qeyd edilir ki, pozitiv hüququn sisteminin özü hüquq düşüncəsinin yaradıcı reallaşmasının, məhz qanunvericinin hüquq ideologiyası ilə hüquqi psixologiyasının məhsuludur. Qanun layihələrinin müəlliflərinin şəxsi hüquq düşüncələrinin onların fəaliyyətləri nəticəsində özünü biruzə verməsini də nəzərə almamaq olmaz.

Hüquq düşüncəsinin ali forması kimi konstitusiya hüquq düşüncəsi ümumilikdə hüququn həyata keçirilməsi mexanizmində mühüm rol oynayır. İnsan bütün hüquqi qaydaları bilməyə bilər. lakin bu və ya digər normalar haqqında zəruri bilikləri olmadıqda belə şəxs onların təlimatlarına uyğun hərəkət edir. Qeyd etmək olar ki, şəxsin hüquq düşüncəsinin səviyyəsi təkcə hüququn konkret normalarını bilməsinin səviyyəsi ilə deyil, bu biliklərə malik olmanın keyfiyyəti, konstitusiya qanunvericiliyində, ilk növbədə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmuş konstitusiya prinsipləri, əsas müddəaları bilməsi ilə müəyyən edilir. Ona görə də Konstitusiya hüquq düşüncəsinin səviyyəsi insanın hüquqi əhəmiyyət kəsb edən şəraitdə davranışından asılıdır.

Beləliklə, Konstitusiya hüquq düşüncəsi - insan hüquq və azadlıqlarının ali dəyər qəbul edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müddəalarının tələblərinin reallaşması tələbatına əsaslanan hüquq düşüncəsinin bir növüdür.

İnsan davranışı, yəni onun hüquq mədəniyyəti hüquq düşüncəsinin inkişafının səviyyəsindən asılıdır.

Hüquqi mədəniyyət termini dövlət və cəmiyyətin hüquqi vəziyyətinin “keyfiyyətinin” dəyərləndirilməsi deməkdir. Hüquq ədəbiyyatında hüquq mədəniyyətinə bir çox təriflər verilmişdir. Bir sıra müəlliflər bu anlayışa hüquq sisteminin inkişafının və qanunçuluğun vəziyyətinin səviyyəsini, cəmiyyətin hüququn, qanunun tələblərinə münasibətini aid edir. Digərləri bu anlayışda hüquq düşüncəsi, hüquq qaydaları, qanuna uyğun davranış və qanunçuluğu ehtiva edir. Bəziləri isə hüquq mədəniyyətini birbaşa hüquqi həyat şəraiti, hüquqi aktların səviyyəsi ilə əlaqədar fenomen kimi qəbul edir.

Hüquqi mədəniyyətin göstəriciləri sırasında hüquqi biliklərin inkişafı, hüquqların təmin edilməsi, hüquqi tətbiqedici fəaliyyətin, hüquqi təhsilin və tərbiyyənin səviyyəsi də qeyd olunur.

Hüquqi mədəniyyət hüquq düşüncəsi ilə sıx bağlıdır. P.V. Anisimovun qeyd etdiyi kimi hüquq mədəniyyəti bir tərəfdən hüquq institutlarının inkişafının səviyyəsi, digər tərəfdən isə həm hüquqsünasların, həm də əhalinin hüquq düşüncəsinin səviyyəsi ilə müəyyən edilir. (6. səh.16).

A.S. Qreçininin də fikrinə görə “hüquq mədəniyyəti” anlayışına aid olan ünsürlərin sırasında onların hər birinin, yəni hüquq mədəniyyətinin mükəmməlliyini əvvəlcədən müəyyən edən hüquq düşüncəsinin xüsusi rolu vardır (7. səh. 22-23).

Hüquqi mədəniyyət bir neçə əsas ünsürlərin məcmusundan ibarət olması ilə xarakterizə edilir. Buraya əqli məqam, insanların konstitusiya hüquqi normaların bilməsi, onları başa düşməsi və könüllü şəkildə əməl etməsi aiddir (8. səh. 216). Hüququ nəinki bilmək və başa düşmək, ona hörmət etmək, onun bütün tələblərinə əməl edilməsini öhdəyə götürmək zəruridir. Hüquqi mədəniyyətin səviyyəsi hüquq normalarına ciddi əməl edilməsinin zəruriliyinin insanların düşüncəsində nə dərəcədə yer almasından asılıdır.

Hüquqi mədəniyyət həmişə hüquqa yiyələnmək və onu başa düşülməsinin səviyyəsinin qiymətləndirilməsi, hüquqa olan inamın dərəcəsi, qanunçuluq hissənin inkişafı ilə əlaqələndirilir. Hüquqi mədəniyyətin əsas göstəricisi əhalinin hüquq düşüncəsinin səviyyəsi, ümumi hüquqi tərbiyyənin səmərəliliyidir.

Hüquqi mədəniyyətin xüsusiyyəti onun tək-cə mənəvi-hüquqi dəyərlərin məcmusunu ifadə etməsində deyil. O həm də cəmiyyətdə davranış mədəniyyəti, cəmiyyətin, şəxsiyyətin və dövlətin qarşılıqlı münasibətlərinin ifadəsidir.

Konstitusiya hüquq düşüncəsi və hüquqi mədəniyyət qarşılıqlı münasibətdə bir-birini tamamlayır və şərtləndirir. Bir tərəfdən cəmiyyətin hüquqi mədəniyyət hüquq düşüncəsinin səviyyəsindən, yəni insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının tanınması və onlara hörmət edilməsi, konstitusiya hüquqlarının sosial, hüquqi və mədəni sahələrdə həyata keçirilməsi imkanından, əhalinin onun hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsindən nə dərəcədə məlumatlı olması, habelə onun qanunlara, dövlət hakimiyyəti və məhkəmə orqanlarına və s. olan münasibətindən asılıdır. Digər tərəfdən ümumi maraqların təmin edilməsi, onların cəmiyyətin təlabatı və sosial inkişafın meylləri ilə uyğunlaşdırılmasına obyektiv zərurət mövcuddur.

Təəssüflər olsun ki, vətəndaşların hamısının qüvvədə olan hüquqi normaların məzmunu və məqsədəuyğunluğu haqqında tam məlumatı yoxdur. Bəziləri hüquqi normaların mənası və təyinatı haqqında fikirləşmir. Lakin bu vətəndaşların heç də hamısı hüquq normalarını pozmur. Əksər halda öz hüquq və vəzifələrini bilməsi vətəndaşın hüquq normalarına ciddi əməl etməsi üçün kifayətdir. Məhz burada hüququn təmin edilməsi vasitəsi kimi hüquqi mədəniyyətin əhəmiyyəti dəqiq şəkildə özünü göstərir.

Beləliklə, Konstitusiya hüquq düşüncəsi və hüquqi mədəniyyətin cəmiyyətdəki yeri Konstitusiyanın özü, onun prinsipləri ilə müəyyən edilir. Hüquqi dövlətin inkişaf etməsi məqsədi ilə insanın hansı hüquqlardan istifadə etməsi, ona hansı real imkanların verilməsi və bu imkanların necə təmin edilməsini başa düşmək lazımdır.

Bu konstitusiya dəyərlərinin mənasının və əhəmiyyətinin dərk edilməsi, onlara dövlətin və hər bir insan və vətəndaşın həyatının əsası kimi münasibət göstərilməsi məhz Konstitusiya hüquq düşüncəsinin və hüquqi mədəniyyətin özəyini təşkil edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı, 2017;
2. Лукашова Е.А. Социалистическое право и личность – М. 1967. стр.72;
3. Кравец И.А. Формирование российского конституционализма (проблемы теории и практики) М-Новосибирск, 2002, стр. 328;
4. Никитяева В.В. Конституционное правосознание: вопросы теории и практики. Автореф. дисс., канд., наук, Волгоград. 2002. стр. 150;

5. Баринов Э.Э. Конституционное правосознание в Российской Федерации: Автореф. дисс., канд. юрид. наук, Ростова-на-Дону, 2001, стр. 12;
6. Анисимов П.В. Соблюдение прав человека - элемент правовой культуры сотрудников органов внутренних дел: Автореф. дис., канд. юрид. наук, Н.Новгород, 1993, стр. 16;
7. Гречин А.С. – Социология правового сознания, М., 2001. стр. 22-23;
8. Дробязко С.Г., Козлов В.С. Общая теория права: учебное пособие для вузов 2-е изд. Минск. 2007. стр. 216.

Səbinə BABAYEVA

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının
Beynəlxalq hüquq və beynəlxalq
əməkdaşlıq şöbəsinin müdiri

DEMOKRATİK CƏMİYYƏTDƏ İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARIN MÜDAFİƏSİ (Normativ hüquqi aktların təhlili)

1995-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyası insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına yüksək dəyər kimi bəyan edərək bu haqların qorunmasını dövlətin ali məqsədi elan etdi.

Demokratik cəmiyyət quruculuğu yolu ilə inkişaf edən Azərbaycan Respublikasında da insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə böyük əhəmiyyət verilir, bu sahədə düşünülmüş, məqsədyönlü dövlət siyasəti həyata keçirilir.

Ölkəmiz insan hüquq və əsas azadlıqlarının qorunmasına təminat kimi demokratik idarəetmə və vətəndaş cəmiyyətinin inkişaf etdirilməsini alternativsiz yol kimi seçmişdir.

Ümummillə Lider Heydər Əliyev xalqın tələbi ilə 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıtdıqdan dərhal sonra dövlətin siyasi kursunun dünyəvi dövlətin qurulması, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət etmək və beləliklə də dünyanın inkişaf etmiş dövlətlərinin ailəsinə inteqrasiya etmək istiqamətinin seçildiyini bəyan etdi və bu sahədə konkret addımlar atmağa başladı.

Qısa müddətdə Azərbaycan Respublikası bir çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq yaradaraq həmin təşkilatların tam hüquqlu üzvünə çevirildi.

1998-ci ilin fevralında “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında” fərman imzalanmışdır. İnsan hüquqlarının təmin olunması üçün “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında”, “Dini etiqad azadlığı haqqında”, “Ölkədən getmək və ölkəyə gəlmək haqqında” və b. Qanunlar qəbul edildi. Respublikada ölüm cəzası ləğv edildi və insanın təbii hüququ olan yaşamaq hüququ cəmiyyət səviyyəsində təsdiq olundu.

Vətənimiz Şərqdə bu cəzanı ləğv edən ilk ölkə oldu. 1998-ci ildə Konstitusiya Məhkəməsi yaradıldı. Bütün bunlar Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında bu sahədə düşünülmüş dövlət siyasəti ilə həyata keçirildi.

Aparılmış köklü siyasət, iqtisadi və hüquqi islahatların məntiqi nəticəsi olaraq artıq Avropa ailəsinin üzvünə çevirilmiş Azərbaycan 2001-ci il yanvar ayının 25-də təşkilata tam hüquqlu üzv seçildi. Azərbaycan vətəndaşları İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə müraciət etmək hüququnu eldə etmişdirlər.

Demokratik, hüquqi dövlətin qanunun aliliyi, insan hüquqları və sosial ədalət kimi fundamental əsaslarının möhkəmləndirilməsi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyevin daim diqqət mərkəzindədir. Bu istiqamətdə növbəti addımlardan biri də ölkə Prezidenti tərəfindən 2006 və 2011-ci illərdə "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramların qəbul olunmasıdır.

Azərbaycan Respublikasında 1995-ci ildə Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin müəllifi olduğu və insan hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi kimi bəyan edən ilk milli Konstitusiyamızın qəbul olunması siyasi sistemin müasirləşdirilməsi və demokratik institutların formalaşdırılması üçün zəmin yaratmışdır. 2002-ci, 2009-cu və 2016-cı illərdə referendum yolu ilə Konstitusiyaya bir sıra mühüm əlavə və dəyişikliklərin edilməsi tam mütərəqqi xarakter daşımaqla insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının daha səmərəli qorunmasına, vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsinə, demokratiyanın genişlənməsinə və inkişafına yönəlmişdir.

Beləliklə də əvvəlki dövrlərdə keçirilmiş referendumlardan sonra Azərbaycanın bütün sahələrdə dinamik inkişaf etməsi, dövlətin iqtisadi siyasətində sosial yönümlü məsələlərin prioritetə çevrilməsi, habelə insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsinə xidmət edən təkmil qanunvericilik bazasının formalaşması, təhlükəsizlik məsələlərinin yeni məzmun kəsb etməsi, dövlət idarəetmə strukturlarının yenilənməsi, yerli özünüidarəetmə orqanlarının məsuliyyətinin artırılması və digər mühüm proseslər mövcud ictimai münasibətlərin daha effektiv tənzimlənməsini təmin etmək məqsədilə Konstitusiyaya zamanın tələbi ilə səsleşən bir sıra yeni dəyişikliklərin edilməsini zərurətə çevirmişdir.

Bildiyiniz kimi, 2017-ci il fevral ayının 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” Sərəncam imzalayıb.

İmzalanan Sərəncam Prezident cənab İlham Əliyevin humanist siyasətinin növbəti təzahürü olmaqla, həyata keçirilən sistemli və genişmiqyaslı hüquqi islahatların tərkib hissəsidir. Bu sərəncam cinayət təqibi və cəzaların icrası sahələrində hüquqi islahatların yeni mərhələsidir.

Sərəncam cinayət-hüquq siyasətinin liberallaşdırılması, böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərə görə həbs və azadlıqdan məhrumetmə tədbirlərinin tətbiqinin məhdudlaşdırılması, cinayətlərin dekriminallaşdırılması, cinayət təqibi və cəzaların icrası sahəsində korrupsiyaya şərait yaradan halların aradan qaldırılması və müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi üçün kompleks institusional, qanunverici və praktiki tədbirlərin görülməsini təmin edəcək. Qeyd edilən hər bir istiqamətdə növbəti islahatlar dalğasının həyata keçirilməsinə təkan verəcəkdir.

Qeyd etdiyimiz kimi Sərəncamın əsas məqsədlərindən biri də cinayət törətmiş şəxsləri cəmiyyətdən təcrid etmədən islah edilməsini təmin etmək üçün zəruri şəraitin yaradılmasıdır. Məhz bu məqsədə nail olmaq üçün ixtisaslaşmış yeni qurumun Ədliyyə Nazirliyinin Probasiya xidməti yaradılmışdır. Cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi məqsədilə iki istiqamət müəyyən olunub.

İlk növbədə, məhkəmələrə cəzanın sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınması məqsədlərini rəhbər tutmaları, cəza təyin etmənin ümumi əsaslarına ciddi riayət etmələri tövsiyə olunub.

İkinci istiqamət isə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi yolu ilə cinayət-hüquq siyasətinin liberallaşdırılmasına nail olunmasıdır. Bu məqsədlə cinayətlərin, xüsusilə iqtisadi fəaliyyət sahəsində cinayətlərin dekriminallaşdırılması, cinayətlərin sanksiyalarına azadlıqdan məhrum etməyə alternativ cəzaların əlavə olunması və alternativ cəzaların tətbiqi əsaslarının təkmilləşdirilməsi ilə bağlı qanun layihələrinin hazırlanması nəzərdə tutulub.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən insan hüquq və azadlıqların müdafiəsi sahəsində görülən işlər barəsində

bir qədər məlumat vermək istərdim. Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən konstitusiya ədalət mühakiməsi ölkəmizdə məhkəmə hakimiyyətinin yeni fəaliyyət istiqaməti kimi nəzərdən keçirilir. Əsas yurisdiksiyası konstitusiya nəzarətini həyata keçirmək olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin məqsədləri Konstitusiyanın aliliyini təmin etməkdən, hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməkdən ibarətdir. Məhz buna görə konstitusiya ədalət mühakiməsi hakimiyyət sisteminin demokratikləşdirilməsi, insan hüquqlarının müdafiəsi və hüququn aliliyinin təmin edilməsinin aparıcı mexanizmlərindən biri kimi qəbul olunur. Bu anlayış normativ-hüquqi aktlar sisteminə nəzarət, qanunvericiliyə uyğun olaraq bu sistemin Konstitusiyaya müvafiqliyinin yoxlanılması, Konstitusiya və qanun normalarının rəsmi və məcburi xarakter daşıyan şərh vasitəsilə hüququn inkişafı, hüquq tətbiqi təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi və düzgün istiqamətləndirilməsi, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı yaranmış mübahisələrin həlli və sair kimi əhəmiyyətli səlahiyyətləri ehtiva edir.

Konstitusiya şikayəti institutu Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsinin səmərəli formalarından biri kimi insan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinin və Konstitusiyanın birbaşa qüvvədə olan normalar məcmusuna çevrilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətli imkanlar yaradır. Bununla əlaqədar olaraq qeyd etmək istərdik ki, Konstitusiyanın aliliyinin reallaşdırılması, eyni zamanda, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi digər yeni demokratik rejimli dövlətlərdə müşahidə olunduğu kimi, bizim ölkəmizdə də bəzi qüsurlarla müşayiət olunur. Belə ki, bəzi hallarda hüquq realizə edən orqan Konstitusiyanı öz gündəlik fəaliyyətində kənar və əsasən təcrübədə əhəmiyyətə malik olmayan deklarativ sənəd kimi nəzərdən keçirir. Halbuki hüquqi dövlətin əsas prinsipi hüquq tətbiqedicinin bu cür yanaşmasının əsaslı olaraq dəyişməsinə tələb edir.

Vətəndaşların konstitusiya şikayəti institutundan səmərəli müdafiə vasitəsi kimi olduqca fəal istifadə etmələri Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin nəticəsi kimi çıxış edir. Bununla əlaqədar olaraq qeyd edilməlidir ki, vətəndaşlar Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə birbaşa müraciət etmək hüququ əldə etdikdən sonra qərar və qəraradlarda ərizəçilərin pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpa olunması, hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsi, o cümlədən məhkəməyə müraciət etmək hüququ, əmək, mənzil, sosial-təminat, birləşmək hüququ və mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi kimi mühüm

məsələlərə dair hüququn realizəsi prosesində hüquq sistemi üçün əhəmiyyətə malik hüquqi mövqelər formalaşdırılmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsi ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirak etməklə yanaşı, qəbul etdiyi qərarlarla hər kəsin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər normalara hörmət və ehtiramını, ədalət, azadlıq, humanizm və hüquqi müəyyənlik kimi prinsiplərin möhkəmləndirilməsinə, hüquq düşüncəsinin və mədəniyyətinin inkişafına, konstitusionalizm ideyalarının bərqərar olması işlərində öz dəyərli töhfəsini vermişdir. Təbiidir ki, bu cür fəaliyyət Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulmuş və Azərbaycan Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında uğurla davam etdirilən quruculuq, sürətli inkişaf və demokratikləşmə prosesləri sayəsində həyata keçirilir.

İstifadə olunan ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı, 2017

2. "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı”

2006-2011-ci il

3. “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” 10 fevral 2017-ci il Azərbaycan Respublikası

Prezidentinin Sərəncamı

TƏDBİRLƏR

XX əsrdə insanlığa qarşı törədilmiş qırğınların, zorakılığın ən dəhşətli səhifələrindən olan 20 Yanvar faciəsi xalqımızın qan yaddaşına əbədi həkk edilib. Bu hadisələr Azərbaycanın gələcək taleyinə, milli azadlıq hərəkatının daha da güclənməsinə, müstəqilliyimizin bərpasına mühüm təsir göstərüb.

Bu fikirlər 20 Yanvar faciəsinin 27-ci ildönümü ilə əlaqədar yanvarın 18-də Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsində keçirilən anım mərasimində səslənmişdir.

Əvvəlcə faciə qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Mərasimdə çıxış edən Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev 20 Yanvar faciəsini müstəqil Azərbaycanın tarixində mühüm dönüş nöqtəsi, istiqlal yolumuzun başlanğıcı kimi qiymətləndirib. Bildirilib ki, keçmiş SSRİ prezidenti Mixail Qorbaçovun göstərişi ilə Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edildikdən sonra imperiya rəhbərliyi yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə sovet hərbi birləşmələrini şəhərə yeridərək Azərbaycan xalqına qarşı misli görünməmiş qırğın törətməklə insanların yaşamaq hüququnu və beynəlxalq hüquq normalarını, SSRİ konstitusiyasının, eləcə də insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq müqavilələrin bir sıra maddələrini kobudcasına pozub. Kommunist rejiminin Azərbaycan xalqının milli azadlıq hərəkatını qan içində boğmaq üçün ölkəmizə qarşı hərbi təcavüz etdiyi, günahsız insanları qətlə yetirdiyi həmin gecədə 140-dan çox dinc sakin öldürülüb, yüzlərlə insan yaralanıb və itkin düşüb. Dövlət əmlakına və özəl mülkiyyətə külli miqdarda ziyan dəyib.

Qanlı Yanvar hadisələrinin mahiyyətindən danışan F.Abdullayev bildirib ki, bu hadisə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozmaq cəhdlərinə, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin ölkəmizlə bağlı apardığı qərəzli və ədalətsiz Dağlıq Qarabağ siyasətinə, yerli rəhbərliyin xalqımızın mənafeyinə zidd mövqedə durmasına qarşı etiraz olaraq küçələrə çıxmış dinc əhaliyə divan tutmaq məqsədilə törədilmişdir. Bakıya və respublikanın digər rayonlarına sovet ordusunun böyük bir hissəsinin yeridilməsi, silah gücünə dinc əhalinin kütləvi etiraz aksiyalarının dağıdılması, həm də azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından çıxarılması ilə bağlı imperiyanın ermənilərin təsiri altında Azərbaycana qarşı əsrlərlə apardığı siyasətin davamı idi.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri qeyd edib ki, o zaman keçmiş sovet rəhbərliyi ermənilərin təsiri altında Azərbaycana qarşı böyük kampaniya aparırdı. Məqsəd insanları qorxutmaq, Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatını boğmaqdan ibarət idi. Azərbaycanın qonşu Ermənistanın təcavüzünə məruz qaldığı bir vaxtda sovet rəhbərliyi respublikaya yeridilən hərbi hissələrin tərkibinə erməni əsgər və zabitlərini də daxil etmişdi. Bu, Ermənistanın Azərbaycana qarşı məkrli siyasətini həyata keçirmək məqsədi daşıyırdı. 20 Yanvar təcavüzkar Ermənistanın SSRİ mərkəzi hakimiyyətinin dəstəyi ilə Azərbaycanın torpaqlarının işğalı siyasətinin tərkib hissəsi idi.

Qeyd edilmişdir ki, 20 Yanvar şəhidlərinin dəfn olunması ilə əlaqədar Bakıda keçirilən izdihamlı matəm mitinqində milyonlarla insanın iştirak etməsi Azərbaycan xalqının müstəqillik uğrunda mübarizə əzmini bütün dünyaya göstərdi.

Xalqını bu ağır günlərdə tək qoymayan Azərbaycanın böyük oğlu Heydər Əliyev yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək bu qanlı qırğını pisləyən tarixi bəyanatla çıxış etdi. Dahi şəxsiyyət özünün və ailə üzvlərinin həyatının təhlükədə olmasına baxmayaraq, 20 Yanvar faciəsinə siyasi qiymət verdi, o vaxtkı SSRİ və respublika rəhbərlərinin günahı və xəyanəti üzündən törədilmiş bu cinayətin hüquqa, humanizmə zidd olduğunu göstərdi. Bakıda törədilmiş 20 Yanvar faciəsi haqqında həqiqətlərin ilk dəfə dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında ulu öndər Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri var.

Diqqətə çatdırılıb ki, Ümummilli Liderin 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra 20 Yanvar faciəsinin baş verməsinin səbəblərinin araşdırılması və onu törədənlərin məsuliyyətə cəlb olunması istiqamətində mühüm addımlar atıldı. Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 20 Yanvar faciəsinə dövlət səviyyəsində siyasi-hüquqi qiymət verildi və Milli Məclis 1994-cü ilin mart ayında bu barədə qərar qəbul etdi. Məhz həmin qərarla 20 Yanvar hadisələri Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz və cinayət kimi qiymətləndirildi. Bundan başqa, şəhidlərin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi məqsədilə möhtəşəm xatirə kompleksi yaradıldı.

F.Abdullayev Ulu Öndərin şəhid ailələrini və əlilləri dövlət qayğısı ilə əhatə etdiyini qeyd edərək Ümummilli Liderin siyasi xəttini uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyevin də şəhidlərin xatirəsinin uca tutulmasına, şəhid ailələrinin, əlillərin problemlərinin dövlət səviyyəsində

də həllinə xüsusi diqqət göstərdiyini, bu istiqamətdə mühüm qərarlar qəbul etdiyini vurğulayıb.

F.Abdullayev bildirib ki, həmin qanlı gecədə həlak olan Vətən övladları xalqımızın istiqlaliyyəti üçün yol açdılar və nəticədə çox keçmədən Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdi. Xalqımız azadlıq uğrunda canlarını qurban verən cəsur Vətən övladlarının qəhrəmanlıq mübarizəsini böyük ehtiramla yad edir, onların igidliyini yüksək qiymətləndirir. Biz şəhidlərimizin qanı bahasına qazanılan müstəqilliyimizi qorumalı, onu əbədi və dönməz etməliyik. Bunun üçün gənclərimiz bu faciələri unutmamalı, onlardan nəticə çıxarmalı, Azərbaycanın tarixi keçmişi haqqında məlumatlı olmalıdırlar.

Bu gün Azərbaycanın regionun ən qüdrətli dövlətinə çevrildiyini diqqətə çatdıran Konstitusiya Məhkəməsinin sədri deyib: “Azərbaycanın hərbi və iqtisadi qüdrətinin artması, müstəqil siyasət yürütməsi, regionda lider dövlət olması qonşu Ermənistan və onun havadarları tərəfindən birmənalı qəbul edilmir. Müstəqilliyimizin ilk dövrlərində ölkəmizdə siyasi, iqtisadi böhran hökm sürürdü. Lakin Azərbaycanın siyasi rəhbərliyinə ulu öndər Heydər Əliyevin qayıdışı bu istiqamətdə kəskin dönüş yaratdı, ölkə dinamik inkişaf yoluna qədəm qoydu. Bu gün Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasətin əsas məqsədi Konstitusiyamızda göstəriləyi kimi, müasir, sivil, inkişaf etmiş Azərbaycan dövləti yaratmaqdır. Hazırda Azərbaycan bu istiqamətdə qətiyyətli addımlarla irəliləyir”.

Daha sonra Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının əməkdaşları çıxış edərək xalqımıza qarşı törədilmiş 20 Yanvar faciəsi haqqında məlumat verib, onun Azərbaycan tarixində yeri və rolundan söz açmışlar. Qeyd edilib ki, Azərbaycanın istiqlal yolunda üzləşdiyi ən böyük sınaqlardan biri də 20 Yanvar faciəsidir. Bu tarix yaddaşımızdan heç vaxt silinməyəcək, insanlığa qarşı törədilmiş ən dəhşətli və qanlı cinayətlərdən biri kimi bəşər tarixində əbədi olaraq qalacaq. Faciədən sonrakı tarixi proseslər xalqımızın siyasi iradəsinin, müstəqillik arzularının yenilməzliyini bir daha təsdiqlədi. 20 Yanvar xalqımızın yaddaşına həm də əsl qəhrəmanlıq salnaməsi kimi yazılmışdır.

Anım mərasimində 20 Yanvar faciəsinə dünyada hüquqi qiymətin verilməsinin beynəlxalq hüquqi əsasları haqqında məlumat vermişdir. Qeyd edilib ki, keçmiş SSRİ rəhbərliyi ittifaqın müxtəlif respublikalarında qanlı qırğınlar törətsə də, 20 Yanvar faciəsi miqyasına, amansızlığına, qurbanlarının sayına görə daha böyük itkilərlə nəticələnmişdi.

Çıxışlarda 20 Yanvar faciəsi və xalqımıza qarşı törədilmiş digər ağır cinayətlərin dünya ictimaiyyəti və beynəlxalq qurumlar tərəfindən tanınması və ona insanlıq əleyhinə cinayət kimi siyasi-hüquqi qiymətin verilməsi, günahkarların cəzalandırılması istiqamətində Azərbaycan dövlətinin apardığı uğurlu xarici siyasətin əhəmiyyəti xüsusi vurğulanıb. Qeyd edilib ki, xalqımızın milli birliyinə mühüm təkan verən və Azərbaycan tarixinin şanlı səhifələrindən biri olan 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsi daim qəlblərimizdə yaşayacaq.

Fevral ayının 13-də Fərhad Abdullayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının 2016-cı ildəki fəaliyyətinin yekunlarına həsr olunmuş hesabat iclası keçirilib.

İclası açan Fərhad Abdullayev ötən il respublikamızda bir çox mühüm dövlət və beynəlxalq tədbirlərin keçirildiyini vurğulayaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 153-cü maddəsinin tələbinə əsasən, Əsas Qanuna dəyişikliklərin edilməsi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təklifi əsasında Konstitusiya Məhkəməsinin “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktının layihəsinə rəy verilməsi qeyd edilmişdir. Sentyabr ayının 26-da Konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklərlə bağlı respublikamızda ümumxalq səsverməsi - referendum keçirilmiş, səsvermənin nəticələrinə əsasən, Konstitusiyaya təklif edilən dəyişikliklərin hamısı yüksək faizlə dəstəklənmişdir.

Fərhad Abdullayev Prezident İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşdır və buna görə bütün dövlət qurumları tərəfindən vətəndaşların şikayətlərinə çox diqqətlə yanaşılmalıdır” fikrini xüsusi vurğulayaraq, bununla bağlı Aparatın müvafiq şöələrinə vətəndaşların ərizə və şikayətlərinin diqqətlə araşdırılması barədə tapşırıqlar verildiyini bildirib. Qeyd olunub ki, dövlət qurumları tərəfindən vətəndaşların qəbulu, onların müraciətlərinə qayğı və həssaslıqla yanaşılması ilə bağlı Azərbaycan Prezidentinin göstərişlərinə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin rəhbərliyi vətəndaşların müraciətlərinin diqqətlə dinlənilməsi, araşdırılaraq həll olunması üçün tədbirlər görülməsini tapşırıb.

İclasda Aparat rəhbərliyinin çıxışları, müvafiq şöbə və sektor müdirlərinin hesabatları dinlənilib. Həmçinin Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olan sorğu, müraciət və şikayətlərdə toxunulan hüquqi aspektlər, qəbul edilən qərarların icrası, tərtib olunan arayış və rəylər, habelə təşki-

lati məsələlərlə bağlı məruzələr dinlənilib, işin səmərəsini yüksəltməyə dair təkliflər irəli sürülüb.

Bildirilib ki, ötən il daxil olmuş sorğu, müraciət və şikayətlərə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 30 qərar və qərardad, Konstitusiya Məhkəməsinin palataları tərəfindən isə 503 qərardad qəbul edilmişdir. Həmin qərar və qərardadlarda mülki, cinayət, əmək, vergi və hüququn digər sahələrinin məsələlərinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müddəaları nöqtəyi-nəzərdən hüquqi qiymət verilib.

Diqqətə çatdırılıb ki, hesabat dövründə Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olan bütün sorğu və müraciətlərlə bağlı rəylər tərtib edilib. Ötən il məhkəməyə daxil olan şikayətlər əsasən mülkiyyət hüququn pozulması, məhkəmə qərarlarının icra olunmaması, ailə, vergi, mülki, əmək münasibətləri, alqı-satqı, torpaq sahələrinin ayrılması, özəlləşdirmə, sahibkarlıq fəaliyyəti və s. ilə bağlı olmuşdur.

Vurğulanıb ki, ötən il Konstitusiya Məhkəməsinin beynəlxalq əlaqələri daha da möhkəmlənib. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi, Venesiya Komissiyası, habelə bir çox xarici ölkələrin Konstitusiya məhkəmələri ilə məhkəmə-hüquq əməkdaşlığı daha da inkişaf etdirilib. Konstitusiya Məhkəməsi qəbul etdiyi bütün qərarlarında dövlətdaxili qanunvericiliklə yanaşı, beynəlxalq müqavilə və məhkəmə praktikasına diqqət yetirir.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev iclasa yekun vuraraq qeyd edib ki, 2016-cı ildə respublikamızda bir çox mühüm dövlət və beynəlxalq tədbirlər keçirilib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ölkəmizin milli qanunvericilik bazasının müasir hüquq sistemə uyğunlaşdırılmasını nəzərdə tutan bir sıra fərman və sərəncamlar imzalayıb. Dövlətimizin başçısının rəhbərliyi ilə beynəlxalq əlaqələr sahəsində davamlı addımlar atılır. Bütün bunlar regionun lider dövləti olan Azərbaycanın sürətli inkişafını, beynəlxalq arenada mövqeyinin güclənməsini bir daha təsdiqləyir.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri 2016-cı ildə görülmüş işləri müsbət qiymətləndirməklə yanaşı, qurumun fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması üçün Aparatın struktur rəhbərlərinə tapşırıqlarını çatdırıb.

İclasın sonunda iş planlarına əsasən, 2017-ci ildə Aparatın qarşısında duran vəzifələrlə bağlı bir sıra tapşırıqlar verilib.

Xocalıda azərbaycanlılara qarşı düşmən erməni silahlı dəstələrinin həyata keçirdiyi kütləvi qırğının soyqırımı olmasını beynəlxalq hüquq normaları da təsdiqləyir. Bu faciə tarix boyu yaddaşlardan silinməyəcək və bu qətləmi törədənlər layiqli cəzalarını alacaqlar.

Bu fikirlər Azərbaycanın ən yaxın tarixinin qanlı səhifəsi olan Xocalı soyqırımının 25-ci ildönümü ilə əlaqədar **fevral ayının 23-də** Konstitusiya Məhkəməsində keçirilən anım mərasimində səslənib.

Əvvəlcə soyqırımı qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilmişdir.

Mərasimi açan Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev ötən 25 il ərzində xalqımızın bu faciəni hər il böyük kədər hissi ilə andığını qeyd edib və Xocalıda baş verən dəhşətlərin bütün dünyaya çatdırılması istiqamətində görülən işlərdən danışıb.

Bildirilib ki, 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə tarixdə Azərbaycan xalqına qarşı ən dəhşətli və qanlı faciə - Xocalı soyqırımı törədilib. Həmin gecə Xocalı şəhəri erməni faşistləri və onların havadarları tərəfindən yerlə-yeksan edilib. Dinc əhaliyə amansız divan tutulub, 613 nəfər qətlə yetirilib, 1275 nəfər girov götürülüb. Qətlə yetirilənlərin 63-ü uşaq, 106-sı qadın, 70-i ahıl və qocalar olub.

Sədr Fərhad Abdullayev Xocalı soyqırımının erməni şovinistlərinin azərbaycanlılara qarşı XIX-XX əsrlərdə həyata keçirdikləri etnik təmizləmə siyasətinin tərkib hissəsi olduğunu vurğulayıb. O, Xocalı soyqırımına ilk dəfə siyasi-hüquqi qiymətin Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra verildiyini diqqətə çatdırıb. Qeyd edib ki, ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1994-cü il fevralın 24-də Milli Məclis “Xocalı Soyqırımı Günü haqqında” qərar qəbul edib. Ümummilli Lider bu soyqırımı haqqında həqiqətlərin dünya dövlətlərinə və beynəlxalq təşkilatlara çatdırılması istiqamətində məqsədyönlü və davamlı addımlar atılmış, BMT-yə, dünya dövlətlərinə bu qətləmin gerçək mahiyyətini çatdıraraq, beynəlxalq ictimaiyyəti erməni terrorizminə qarşı təsirli tədbirlər görməyə çağırmışdır.

F.Abdullayev Xocalı soyqırımının və ümumilikdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılması istiqamətində Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə sistemli iş aparıldığını vurğulayıb. Bildirib ki, 2012-ci ildə faciənin iyirminci ildönümü ilə əlaqədar Bakıda on minlərlə insanın iştirakı ilə keçirilən ümumxalq yürüşü və dünyanın müxtəlif ölkələrində çoxsaylı tədbirlərin təşkili bu soyqırımının tanınması istiqamətində işlərin dövlət səviyyə-

sində uğurla həyata keçirilməsindən xəbər verir. Prezident İlham Əliyev faciə qurbanlarının xatirəsinin əbədiləşdirilməsini, onların ailə üzvlərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsini həmişə diqqət mərkəzində saxlayır.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri diqqətə çatdırıb ki, Azərbaycanın yürütdüyü məqsədyönlü siyasət nəticəsində artıq dünya birliyi Ermənistan silahlı qüvvələrinin Xocalıda törətdikləri soyqırımı barəsində məlumatlıdır. Xocalı soyqırımının dünyaya çatdırılması istiqamətində Heydər Əliyev Fondu mühüm layihələr həyata keçirir. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın bu sahədəki misilsiz xidmətləri xüsusi vurğulanmalıdır. Ermənistan silahlı qüvvələrinin Xocalıda törətdiyi qırğınla bağlı bir sıra ölkələrdə silsilə tədbirlər keçirilmiş, anım mərasimləri təşkil olunmuşdur. Məhz bu uğurlu fəaliyyət nəticəsində hazırda dünyanın bir sıra ölkələri, ABŞ-ın 20-dən çox ştatı, həmçinin bəzi beynəlxalq təşkilatlar Xocalı qətliamının soyqırımı kimi tanınması barədə qərarlar qəbul edib. Bu söylərin nəticəsində artıq dünya ictimaiyyəti Xocalı faciəsi, torpaqlarımızın zəbt edilməsi ilə bağlı daha çox məlumatlıdır.

F.Abdullayev Xocalı soyqırımının beynəlxalq aləmdə tanınmasında Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, İslam Konfransı Gənclər Forumunun mədəniyyətlərarası dialoq üzrə baş əlaqələndiricisi Leyla Əliyevanın xidmətlərini xüsusi vurğulayıb. Diqqətə çatdırılıb ki, məhz Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2008-ci il mayın 8-dən başlanmış “Xocalıya ədalət!” beynəlxalq kampaniyası Xocalı soyqırımı haqqında həqiqətlərin dünyaya çatdırılmasında mühüm rol oynayıb. Bu kampaniya

çərçivəsində hər il yüzdən çox ölkədə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. “Xocalıya ədalət!” kampaniyası çərçivəsində çəkilən və bir çox beynəlxalq mükafata layiq görülmüş “Sonsuz dəhliz” (Endless Corridor) sənədli filminin müxtəlif ölkələrdə nümayiş etdirilməsi Xocalı soyqırımını ilə bağlı həqiqətlərin tanınması baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Anım tədbirində həmçinin Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının əməkdaşlarının məruzələri dinlənilib.

Məruzələrdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi fonunda ermənilərin əsas hədəflərdən biri olaraq Xocalını seçməsinin heç də təsadüfi olmadığı vurğulanıb. Qeyd olunub ki, bu soyqırımını təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bəşəriyyətə qarşı törədilmiş ən ağır cinayətdir. Xocalı soyqırımının törədilməsinə görə bilavasitə Ermənistanın hazırkı rəhbərliyi məsuliyyət daşıyır.

Anım tədbirinə yekun vuran F.Abdullayev deyib ki, hər bir azərbaycanlı Xocalı soyqırımını, eləcə də Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılması üçün səylərini artırmalıdır. Xocalı faciəsi Azərbaycan xalqının qan yaddaşındadır. Xocalı soyqırımının tanınması istiqamətində əldə olunan nəticələr deməyə əsas verir ki, bu faciəni törədənlər gec-tez ədalət mühakiməsi qarşısında cavab verəcəklər. Buna görə də dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşməli, onun apardığı siyasətə dəstək olmalı, ölkəmizin haqq səsinə dünyaya yaymaq istiqamətində çalışmalıyıq.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri bildirib ki, aprel döyüşləri zamanı torpaqlarımızın bir qisminin işğaldan azad edilməsi, Cəbrayıl rayonunun işğaldan azad olunan Cəbrayıl Mərcanlı kəndinin bərpası ilə bağlı Azərbaycan Prezidentinin imzaladığı Sərəncam, azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünlərin doğma torpaqlarına qayıtmaları istiqamətində görülmüş işlər xalqımızın böyük qayıdış gününün uzaqda olmadığına inamını daha da gücləndirir.

Anım mərasimində Xocalı soyqırımını ilə bağlı AZƏRTAC-ın hazırladığı sənədli film nümayiş olunub.

May ayının 5-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə ümummilli lider, müasir müstəqil dövlətimizin banisi, ilk milli Konstitusiyamızın müəllifi Heydər Əliyevin anadan olmasının 94-cü ildönümünə həsr edilmiş anım mərasimi keçirilib.

Əvvəlcə Ulu Öndərin əziz xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla anılıb. Sonra dahi rəhbər Heydər Əliyevin zəngin və mənalı həyat yolunun, çoxşaxə-

li fəaliyyətinin ayrı-ayrı məqamlarını əks etdirən sənədli film nümayiş olunub.

Tədbirdə çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Ulu Öndər Heydər Əliyevin doğma Vətəni və xalqı qarşısındakı müstəsna tarixi xidmətlərindən, böyük xilaskarlıq rolundan danışıb. Vurgulanıb ki, ümummillə lider Heydər Əliyev Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətini inkişaf etdirib, onu bütün dünyada tanıdıb.

F.Abdullayev müdrik siyasi xadim Heydər Əliyevin həm keçmiş sovetlər birliyi zamanı, həm də müstəqillik illərində Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrlərdə ölkəmizdə əldə olunmuş uğurları xatırladıb. Qeyd olunub ki, Ümummillə Liderin qətiyyətli, müdrik rəhbər olmasını dünyanın tanınmış şəxsiyyətləri, siyasi xadimləri yüksək qiymətləndirərək deyiblər: “Azərbaycan xoşbəxt xalqdır ki, onun Heydər Əliyev kimi rəhbəri var”.

Diqqətə çatdırılıb ki, 1988-1992-ci illərdə Azərbaycan parçalanmaq və məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşmişdi. 1993-cü ildə xalqın təkiddəli tə-

ləbi ilə Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycan düçar olduğu bəlalardan xilas olaraq inkişaf yoluna çıxdı. Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ölkəmizdə siyasi sabitliyin təmin olunmasına və bütün sahələrində uğurlu islahatların aparılmasına şərait yaratdı. Bu dövrdən başlayaraq, hüquqi və demokratik dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsi Azərbaycan Respublikasının inkişafının əsas istiqamətləri kimi müəyyənləşdirildi.

Ulu Öndərin zəngin dövlətçilik təcrübəsinin, siyasi irsinin əhəmiyyətindən bəhs edən F.Abdullayev vurğulayıb ki, dahi rəhbər Heydər Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyası yaradılıb. 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi ilə qəbul edilmiş bu Konstitusiya ölkəmizdə dövlətçiliyin inkişafına, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğuna yol açıb. Ulu öndər Heydər Əliyevin müəllifi olduğu Konstitusiyanın qəbulu müasir tariximizin ən mühüm hadisəsi olmaqla yanaşı, həm də bu dahi şəxsiyyətin Azərbaycan dövlətçiliyi qarşısında misilsiz xidmətlərindən biridir.

Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyündən bəhs edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Ulu Öndərin ideyalarının Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirildiyini bildirib. Vurğulanıb ki, Ulu Öndərin siyasi xəttini qətiyyətlə davam etdirən Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə bu gün Azərbaycan çox sürətlə inkişaf edərək dünya ölkələri arasında özünə layiqli yer tutub. Son illər ölkəmizin çoxsaylı beynəlxalq siyasi, mədəni, idman tədbirlərinə böyük uğurla ev sahibliyi etməsi Azərbaycana beynəlxalq səviyyədə olan etimadın əyani göstəricisidir.

F.Abdullayev çıxışını bu sözlərlə yekunlaşdırıb: Biz fəxr edirik ki, Heydər Əliyevin qurub yaratdığı müstəqil Azərbaycanın vətəndaşlarıyıq. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin əbədiyaşar ideyaları bu gün də xalqımıza uğur gətirməkdədir.

GÖRÜŞLƏR

İyun ayının 13-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) Monitoring Komitəsinin həmməruzəçiləri Sezar Florin Predan və Stefan Şennak ilə görüşüb.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətindən danışan F.Abdullayev bildirib ki, 1998-ci ildə fəaliyyətə başladığı ilk dövrlərdə, hətta Azərbaycan Avropa Şurasına üzv olmazdan əvvəl belə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi öz qərarlarında İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasına istinad edərək İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin praktikasından istifadə etmişdir. 2002-ci ildə Azərbaycanda keçirilən referendum nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına dəyişikliklər edilib, ombudsmanın, ümumi məhkəmələrin və şəxslərin Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququ təsbit olu-

nub. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bu günə kimi qəbul etmiş 350 qərarı müxtəlif hüquq sahələrinə aiddir və Azərbaycan ərazisində mütləq hüquqi qüvvəyə malikdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xüsusilə vurğulayıb ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilən qərarların tətbiqi qeyri-mümkündür və həmin ərazilərdə separatçılar tərəfindən beynəlxalq hüquq normalarına zidd olaraq qeyri-ligitim məhkəmələr yaradılıb.

F.Abdullayev qonaqlara Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olan sorğu, müraciət və şikayətlər, habelə keçən dövr ərzində Plenum tərəfindən qəbul edilmiş qərarların mahiyyəti haqqında məlumat verib.

F.Abdullayev vurğulayıb ki, Konstitusiya Məhkəməsi İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin praktikasını diqqətlə izləyir və Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilən qərarların əksəriyyətində Strasburq Məhkəməsinin presedent hüququna istinadlar edilir.

Qonaqlar ətraflı məlumata görə minnətdarlıq edərək Konstitusiya Məhkəməsinin icraatında olan işlər və şikayətlərə baxılması qaydası ilə maraqlanmışlar. Onlar, həmçinin 2016-cı il sentyabr ayının 26-da keçirilmiş ümumxalq səsvermə-referendum nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına edilmiş dəyişikliklər və əlavələr barədə suallar veriblər.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri sualları ətraflı cavablandıraraq konstitusion hüquqların təmin olunmasının əhəmiyyətini qeyd edib, bu sahədə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində konstitusiyaya təminatlarına toxunub.

Görüşdə Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın məsul əməkdaşları iştirak etmişlər.

Aprel ayının 24-dən 27-dək Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Türkiyə Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri Zühtü Arslanın dəvəti ilə Məhkəmənin 55 illiyi ilə əlaqədar Ankara şəhərində keçirilmiş rəsmi tədbirlərdə iştirak etmək üçün səfərdə olmuşdur.

“Konstitusiyaya Məhkəmələri əsas hüquqların müdafiəçisi kimi” mövzusunda təşkil edilmiş Beynəlxalq Simpoziumun açılışında Türkiyə Respublikasının Prezidenti cənab Rəcəb Tayyip Ərdoğan, Baş Naziri Binəli Yıldırım, Böyük Millət Məclisinin sədri İsmayıl Qəhrəman, Türkiyənin məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərləri, xarici qonaqlar qismində isə Avropa, Asiya, Afrika və Cənubi Amerikanın bir sıra ölkələrinin Konstitusiyaya Məhkəmələrinin nümayəndə heyətləri iştirak etmişdirlər.

Rəsmi tədbirin açılışında Türkiyə Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 55 illik fəaliyyət dövrü ərzində qəbul etdiyi mühüm qərarları təhlil edilmiş, Məhkəmənin qanunvericiliyin və məhkəmə-hüquq təcrübəsinin inkişafındakı rolu barədə ətraflı çıxışlar edilmişdir.

Daha sonra konfransın praktiki işində tədbirdə iştirak edən Konstitusiyaya Məhkəmələrinin nümayəndə heyətləri təmsil etdikləri ölkələrin Konstitusiyaya Məhkəmələrinin konstitusiyaya hüquq və azadlıqlarının qorunmasında icra, qanunverici və digər məhkəmə orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələri barədə məruzələr təqdim etmişdirlər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Məhkəmənin fəaliyyəti çərçivəsində digər ali dövlət orqanları ilə işbirliyi haqqında, habelə vətəndaşların Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlarının qorunmasına yönəlmiş qərarların bir sıra aspektlərinə toxunmuşdur.

Həmçinin səfər çərçivəsində Türkiyə Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədr və hakimləri ilə ikitərəfli görüşlər keçirilmiş, son illər ərzində iki ölkənin Konstitusiyaya Məhkəmələri tərəfindən qəbul edilmiş qərarlara dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin nümayəndə heyəti həmçinin Azərbaycan Respublikasının Ankaradakı səfirliyində olmuş, Fövqəladə və Səlahiyyətli Səfir Faiq Bağırov ilə görüşmüş-

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Buraxılışa məsul:
Murad Yusif-zadə

Redaktorlar:
Nazim Şahbazov
Kamran Yusifov
Murad Yusif-zadə
Fidan Xudiyeva
Tələt Binnətzadə
Orxan Rzayev
Nigar Həmidova
Nigar Qələndərli

Çapa imzalanmışdır 20.07.2017. Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 9. Tirajı 200.

“Şərq-Qərb” mətbəəsində çap edilmişdir.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi 17.